

PURUSTATUD PESA

P. KRUSTEN

PURUSTATUD PESA

JUTUSTUSI

26132

RK ILUKIRJANDUS JA KUNST
TARTU 1940

LAPSEPÕLV

1

„Eks sa mine õue, mis sa toas tukud,“ ütles ema minule tagatuppa ja lisas kohe hoiatavalt: „Aga vaata, et sa kaugele ei lähe.“

Mina toas ei tukkunud, ma olin kibedasti ametis raamatukapi kallal. Olin tulnud parajasti toredale mõttele vaadata, missugused on raamatute tõelised kaaned. Iga raamatu ümber oli paks paber, lilleline, vist tapeet. Meie toa seinad olid krohvitud, meil tapeete ei olnud, aga eks see raamatute ümber olnud siis pärit veel ema noorusaegadest. Tema oli ju elanud isegi Kronstadtis, mis see tükk tapeeti tal siis kätte saada oli. Jah, neid tapeedist kaitsekaasi, mis olid kodus lugemisest ja võõrastele laenutamisest määrdunud, ma tundsin hästi ja olin nendega nii harjunud, nagu polekski nende all midagi, mis mu silmadele veel nägemata on. Oleks ju võinud juhtuda nii, et ei juhtugi vaadata, missugused need päriskaaned on. Seepärast mul oligi oma avastusest tuline heameel, et näe, mis ma nüüd veel näha saan. Raamatud ammu tuntud ja loetud, kuid kaaned uhiuudiseks. Muudkui vaatame aga järele, mis selle alt välja tuleb, kas ainult suured tähed või aga on mõni tore pilt, mida on hea vaadata tükk aega.

Niisuguse huvitava töö juures polnud minul kõrvu selle sosina jaoks, mis käis eestois ema ja tädi vahel. Aga ometi selle sosina pärast ema mind välja saatis, nagu ma õues taipasin. Ma ju teadsin kogemustest, et emal on tädiga niisuguseid jutte, mida mina ei tohtinud kuulda. Ma nii väga ei tahtnudki neid kuulda. Minul endal oli Jussuga niisuguseid sõnu ja kõnesid, mida jälle ema ei tohtinud kuulda. Mis jutte veel tööpoiste toas aeti, seda ema ei aimanudki. Aga mina olin neid kuulnud. Sellepärast ma tundsiingi õues, et mind on täiesti asjata toast välja saadetud.

Mis ma siin väljas pidin siis tegema?

Ega targemat teha olnud kui ajada niisugust viletsat viletsust, mis loiult tahaks küll midagi olla, kuid ei ole kaugelki mingi lugu, ei pea viisi välja, vaid lähelekohe käest ära. Teised poisid ehk oskasid paremini vilistada, kuid mina mõistsin jälle nii vilistada, et huuled on lahti, läbi hammaste. Teised sellega hakkama ei saanud, sellepärast võisin ikka minagi oma vilega uhkustada.

Seisin siis maja läheduses, nagu ema oli käskinud, ja vilistasin. Ega ma sellega kedagi kutsunud, pealegi veel Jussut, kelle seltsis ema mind heameelega ei näinud. Minul endal polnud Jussu vastu midagi, mul oli temaga õige hea viibida, välja arvatud need korrad, kus ema meie kahekesi viibimisele peale juhtus. Siis oli mul ikka paha tunne, kuid selles polnud süüdi Jussu, vaid see teadmine, et nüüd ma saan jälle ema käest võtta.

Sain küll tapelda, kuid ma jäin ikka selleks, kes ma olin. Kuidas ma võisingi Jussule ütelda, et ära tule, ma ei taha sinuga olla. See oleks olnud vale. Tõde oli see, et ma ei tohi olla, ent seda ma ei avalda-

nud kahel põhjusel. Esiteks ma kartsin, et Jussu hakkab ehk siis ise minust eemale hoidma. Minu päevad aga oleksid jäänud siis hoopis igavaiks. Teiseks ma häbenesin tõtt avaldada. Seda häbi mul ei olnud, et ma kuulen ema sõna, vaid mul oli häbi ema pärast, et tema mõtleb Jussust halba. Muidu mul seda häbi ei olnud, aga kui ma oleksin pidanud Jussule ütlema, siis oleks olnud.

Nõnda me saime ikkagi iga päev kokku. Jussu oli küll hoopis teisest materjalist kui mina, aga sellepärast ta mulle vist meeldiski. Või polnud tõmbejõud siiski erinevuses?

Minu nägu oli kahvatu. Ma olin küll endale salaja igatsenud punaseid põski, kuid et salaigatsus midagi ei aidanud, siis ma läksin hädaga punaste nägude suhtes üleolevaks ja ütlesin, et ainult külapoisid võivad niisugust kanda. Mina olin mõisapoiss. Jussu oli ka. Aga tema nägu oli punane ja tedrekirjaga. Mina temaga nägusid siiski poleks vahetanud. Ka tegusid mitte. Kõiki tegusid mitte, mõnda küll.

Minul oli parginurgas linnukalmistu. Sinna ma matsin pääsukese, kes oli lennanud vastu telefoniaatraati ja langenud surnuna maantee tolmu. Seal puhkas ka kuldnoke poeg, kes oli ajanud end liiga vara pesast välja ja leidnud maha kukkudes kastani all otsa. Seal oli paar tükki teisigi, kes olid jumal teab kuidas lõpnud. Ma tahtsin nende haudadele ka riste panna, kuid ema keelas, et see ei sünni ja pole vajagi, kuna linnud ei ole ju ristitud. Ma siis riste ei seadnud, kuid valgeid ja siniseid meelespealilli istutasin küll.

Jussu aga rüüstas linnupesi ja lõikas poegadel,

kes veel ei saanud lennata, keeled suust. Mina olin temast natuke noorengi, kuid ma teadsin juba siis, et niisugust tükki ei tehta ainult nooruse rumaluse tõttu üsna süütult, vaid selleks peab olema kohe teissugune süda sees. Niisuguse teo pärast mina vihkasingi Jussut. See vihkamine oli siis, kui ma mõtlesin sellele üksinda. Aga kui ma Jussuga kokku sain, siis ei tulnud ette niiviisi mõtelda. Mina temaga sellest asjast ei kõnelnud. Mõttegagi oli nagu piinlik teise halba tegu esile kiskuda siis, kui ta ise on nii lähedal. See pärast jäi meie kahekesi olles minu vihkamine ära. Minuga ta niisuguseid tükke ei teinud, selleks olid tal jälle teised sõbrad, või mängis ta oma mõrtsukamängu üksi.

Kahekesi me tegime muud koerust.

Jah, ega ma oma vilega Jussut kutsunud. Ta ise tuli. Ta valged juuksed laskusid oma kasvuga mööda pruunpunast kaela alla sinnamaale, kus algas valkjaks pleekinud, kunagi sinine olnud pluus. Tal olid pruunid kuradinahast pikad püksid jalas. Ta nagu oli tõsine, asjalik ja hakkaja.

Olime kord kahekesi koos, siis pidime ka midagi tegema või kuhugi minema. Läksin kõigepealt akende alt ära, et ema ei näeks mind temaga. Ega meil jumal teab kuhu minna olnud, aga karjaaias ja pereõues tasus kolada. Seal oli hea päevane vaikus. Töövankrid, mis muidu seisid seal reas, pikad tiislid ees, olid nüüd väljas põldudel. Karjaaias müüride varjus oli inimhingeta rahu ja tuuleta päikesepaiste. See nurk meeldis meile sellepärast, et siin oli hea omapead olla. Idüllilisest päikesepaistest me ei hoolinud, selle hindamine oli meie arvates rohkem nagu raukade ja tõbiste amet. Meile oli hea iga ilm.

Vaatasime kõigepealt avatud uksest loomalauta, mis oli tühi. Kari oli väljas. Ainult üks lehm oli jäetud millegipärast siia, oli ta haige või mis temaga oli. Paar pääsukest lendas laudas ringi ja akna tühemikes oli tuve. Jussul oli niisugune nägu peas, et mina hakkasin kartma: nüüd ta läheb tuve taga ajama ja nende pesi rüüstama. Sellepärast mina sosistasin:

„Virtin tuleb!“

Jooksime müdinal lauda juurest eemale. Vankrikuuri ukse ees Jussu jäi kuulutama, ise hoidis suu lahti, nagu aitaks ta seega teha kõrvade tööd.

„Ei tule ühti,“ ütles ta poolsosinal.

„Ei vist tule jah,“ pidin ütlema minagi ja hakkasin ronima kaalule, et teha teist asja, viia Jussu mõtted mujale.

See oli suur koormakaal; me tarvitasime seda kii-geks. Kaalu väiksem platvorm oli maas, sellel oli hunnik kive. Küllap nende raskusemõõt oli kellelegi teada. Või ei olnud kellelegi teada, sest praeguse kupja ajal minu nähes siin polnud kaalutud ei heina-koormat ega vankrit põhukorviga. Milleks oligi vaja kaaluda: olid ju loomad mõisa omad nagu heinad ja põhudki. Anti ette nii palju kui kulus, ja nii palju kui anda oli. Ega siin vist raamatut keegi pidanud. Kaal näis olevat jäänud tarbetuna unarusse.

See suur platvorm, mis oli koormate jaoks, seisis kõrgel õhus. Nii kõrgel ikka, et minul andis ronida. Iga kord ronimise ajal, kui keha rippus veel saamatuna õhus, jalad ripnemas all, tuli minule niisugune hirmukihk sisse, et nüüd kohe jookseb siia kas pull või marukoer, kelle eest peab end ruttu üles rebima. See hirmukihk tegi mind nii tragiks, et krapsti olin

siis kohe ülal. Ülal oli tore tunne, et tulgu nüüd kes tuleb, kätte ei saa.

Hea oli küll, aga kaua me pidime seal siis olema. Oli käimata veel muidki huvitavaid kohti. Kui ronisime alla, siis minul ei olnud niisugust tunnet, et nüüd olen jälle maas, igasugustele hädaohtudele kättesaadav.

Jussu võttis pinumäelt pika odjaka, siis läksime talli. Kahel pool oli palju latreid, neid ei jõudnud lugeda. Need olid tühjad. Teohobused olid kas tööl või kellel midagi parajasti teha polnud, see nosis koplis.

Talli otsas oli uks, see viis teise talli. Seal peeti neid hobuseid, kes tööd ei teinud. Nende ruum oli palju puhtam. Hobused ise olid ühesugused uhked hõbehallid ja niisugust tuld täis, et latrid aina müdisid nende käes. Koplisse neid ei lastud kunagi, neid poleks enam keegi kätte saanud.

Siingi olid latrid kahel pool. Minule tuli siin niisugune hirm sisse, et äkki hobused pääsevad lahti ja taganevad latritest välja, siis jään kahelt poolt tagant üles raiuvate kapjade vahele. Seda ma kujutlesin nii elavalt, et ei julgenudki uksest palju kaugeemale sisse minna.

Jussu oli julgem. Tema astus latri lähedusse ja hakkas odjakaga looma udima. Kui hobune ärevana keema läks, tantsis ja viskas raudade välkudes aina tagumist otsa taeva poole, siis see äge lugu oli Jussule väga meeltmööda. Mida kirglikumalt hobune tantsis, seda enam sattus Jussu hasarti oma odjakaga.

Mina tegin seda kaasa ainult selleks, et Jussu silmis mitte arana näida. Lõbu ma ei tundnud, küll pani mind kannatama salahirm, et keegi ehk tuleb peale.

Katsusin küll ettevaatlikuna valvsalt kuulata, aga võis sa kuuled, kui tall on põrgumüdinat täis.

Muidugi kostis see ka välja, kuid meie sellele ei mõtelnud. Meie põnev etendus katkestati kutsari-papa äkilise pealetulekuga.

„Mis te sindrema nahad siin teete!“ hüüdis ta pahandatuna ja tahtis meid kinni võtta. Suurem isu oli tal Jussu järele, hakkas eeskätt teda püüdma. Jussu laskis odjaka käest maha ja õiendas südilt:

„Ega mina teinud, Aala tegi.“

Minu nimi oli Aleksander, kuid ema ja tema järgi ka teised hüüdsid mind Aalaks.

Kui nüüd kutsar pöördus laialiaetud kätega mind otsima, siis ta nägi veel ainult mu põgenevaid paljaid päkki. Sellal kui ta neid vaatas, kadus ka Jussu.

Saime terve nahaga minema.

Minul jäigi nii. Süda valutab sees, aga see oli ka ainus valu selle asja pärast. Ema kõrvu see lugu ei ulatanud.

Jussul aga läks lõpuks ikkagi pahasti.

Õhtul, pärast päikese loojangut, kutsar jooksupereõues halle. Võttis kõik ükshaaval läbi. Kui saksitel polnud kuhugi sõita, siis tuli hobuseid jooksupereõues kasutult maha. Traavisid kutsari ümber niisuguseid tiire, et pärast oli nende jooksupereõues suured mustad sõõrid. Praegugi olid.

Jussu ei hoidnud ennast enam kõrvale. Ta istus toa ukse ees trepil ja vaatas pealt. Jussu isa oli seal samas lähedal, nõjatas kärbisevirna najale, üks käsi rebadele vajunud pükste taskus sirgelt, teine kõve-rana hoidmas kurgu all piipu. Tema tööpäev oli läbi, nüüd vaatas niisama.

Jussu uskus, et päevane asi on unustatud, aga kutsar hakkas äkki kaebama.

„Jussu tahaks naha peale saada,“ ütles ta, „käib tallis hobuseid nüpeldamas.“

Seda kuuldes jume tõusis Jussule näkku, kuid ta haukus leidlikult vastu:

„Ma tahtsin sind aidata.“

Nojah, siin sedaviisi vaadates ta oli igaks juhuks mõtelnud valmis endakaitse, et mis see temagi päevane tegu muud oli kui sõiduhobuste kasulik väsitamine, üsna üks töö kutsaripapa käsiloleva teoga.

„Mind aidata? Ei tea, mis moodi?“

„Ega ma teadnud, et sul on õhtul aega neid jooksutada. Ma nägin, et neid oli vaja natuke väsitada.“

„Siis sedaviisi! Sa rikud hobused niimoodi ära, teinekord nad tõlla ees muud ei teegi, kui hüppavad aga üles. Ega nii sõita saa, nad viivad tõlla linna asemel taevasse.“

Näe, kutsaripapa viskas naljagi. Ta naerus nagu polnudki nüüd enam tigidust, vaid asjatundja üleolevat headmeelt, et saab teise rumalust irvitada.

Jussu isa oli seni olnud osavõtmatu, tumm ja liikumatu. Nüüd läks ta toa poole. Jussu avas parajasti suu, et kutsarile vastu haukuda, kuid möödumisel lõi isa ta lõuad ootamata käeliigutusega kinni.

Niisugused on need isad: oma õrnad tunded meie vastu nad peidavad sügavasse südamesoppi enda jaoks, oma kurjuse aga jagavad helde käega meile välja!

Nii see ongi õige ja tark, kui inimeses headus rakendab kurjuse kasulikule tööle. Jussu isa arvates antud kõrvalops, õigem lõualops, oli vägagi kasulik.

Jussu ise arvas teisiti.

Ta jooksis talli taha, rookis kobrulehega nina alt verd ja ütles:

„Muudkui lööb punase supi välja, midagi ei mõtle. Ons see paha, kui kutsar oleks sõitnud tõllaga taevasse?“

2

Juhtus vahel mõndagi, aga ega sellepärast vahekorrad rikki läinud. Ühel päeval kutsaripapa vedas enda järel tõllakuurist kinnist tõlda ja Jussu oli teda aisa küljes aitamas. Väljas Jussu pühkis lapiga kergelt seisutolmu rattakodarailt, mis läksid läikima nagu peegel.

Ta nagu tahtis heaks teha hiljutist pahandust. Kuid päris nii see just ei olnud. Ta püüdis küll kutsaripapaga praegu head vahekorda pidada, kuid seda mitte möödunu pärast lepituse mõttes. Jussul olid muud plaanid, ta mõtles ette, mitte taha.

„Täna paraadukse ette ei sõidagi?“ päris ta, kuigi teadis ise hästi, et sõidetakse tühjalt linna vanaproua järele. Teadis, kuid tahtis sellest kõnelda, sest teda erutas mõte: kui palju uhket tõllasõitu jääb kasutamata! Antagu see temale, saksad seda niikuinii ei taha ega tarvita. Milleks hea asi muidu raisku läheb!

„Ei sõida,“ vastas kutsar, „täna lasen tühjalt linna.“

Jussu tõmbas vesist suud ja lausus:

„Ma pean täna veel Rummu poodi minema.“

„Nii kaugele? Sinna tuleb oma viis-kuus versta.“

„Peab minema.“

„Nojah, kui peab, eks siis tuleb ära käia,“ ütles

kutsar ja hakkas endale läikivate nõõpidega kuube selga ajama.

„Võta mind peale,“ nõudis Jussu.

„Kus ma sind tohin peale võtta!“ vastas kutsar, kellele see mõte oli uus, sest tema oli sõidutanud ainult saksu.

Mokkas, mõtles Jussu pettunult ja jäi vait.

Agas kutsaripapa tegi veidi aja pärast sellest asjast ise uuesti juttu.

„Mis sa sinna otsid?“ küsis ta.

„Ah poodi?“

„No ise ju räägid, et poodi.“

„Kästakse minna.“

„Ons sul raha juba käes?“

„Ah raha?“

„No raha ikka, ega sulle poest muidu anta. Jookse tuppa ja küsi raha kähku kätte, ega mul sind aega oodata ole.“

„Raha juba taskus!“ vastas Jussu rõõmsana ja pani käe tõlla ukse külge, aga siis jäi pooleldi naeratava näoga vaatama kutsarile, et kas tohib ikka tõesti.

„No mine, mine!“ lubas kutsaripapa ja ronis ise pukki. Enne kui ta sinna sai, oli Jussu ammu tõllas. Neli hõbehalli läksid tantsides traavima.

Jussu enesetunne oli väga hea, ta oli korraga nagu saksa seisuses. Ta vaatas huviga ja aukartusega roheline riidega kaetud tõlla sisemust, kus tema istus nüüd oma kuradinahksetes pükstes, paljad jalad iseteadvalt õieli. Need jalad olid põliselt pesemata, suure varba ots oli vere ja mulla segust päris must, jalapealsed aga olid pakatanud. Näe, Jussul olid äkki nagu saksa silmad, ta hakkas niisuguseid jalgu häbenema ja mõtles oma elus esmakordselt nõnda: jalad

oleksid võinud puhtamad olla, mis see mul oleks olnud neid kaevukünal pesta.

Ta pani jalad risti, nii et nad pidid häbelikult teineteist varjama, ja tundis siis vajadust kasida pluusikäisega ninaalust.

Ümbrus mõjutab inimest.

Tõld jõudis mõisa puude alt suurele maanteele. Keegi taat, kes oli sammunud keset teed, ruttas pool joostes kõrvale ja pidi komistades peaaegu käpuli kraavi minema. Kuid ometi ta ei võinud ju praegu kukkuda, kes siis tema eest oleks teretanud! Nii-sugused taadid ju teretasid tühjegi tõldu. Või kuidas sa ei teretagi, pole ju aega uurida, on seal sees keegi või pole mitte.

Kui taat paljastas aupaklikult oma valged juuksed, litsus Jussu näo tõlla akna ligi ja näitas keelt.

Kas seegi oli ümbruse mõju? Tõld tegi poisi üleolevaks ja ülemeelikuks. Mis sa niisuguse tujuga muud ikka mõistad teha...

Külavahel sai Jussu seda tööd teha mitmel korral. Ise ta oli seejuures pakil täis naeru, andis kohe pidada, et ei pahvataks suure häälega ahatama.

Kuid äkki ta võeti näost tõsiseks. Ta oli parajasti jälle näidanud oma keelele külamaastikku, kui silmad tundsid tee ääres mõisa pesutüdruku ehk Saasta-Leenu, nagu mõned teda hüüdsid.

Poiss viskus nüüd peitvalt tõllanurka, aga mis see enam aitas. Ah sa pagan, mõtles ta ja lõi kahetsevalt käega. See läks küll pahasti. Ei tundnud teda põrgulist ka enne ära. Kes seda teadis, oleks võinud ju seekord näitamata jääda. See on tüdruku enda süü muidugi, kes käsib teda külavahel olla. Kui ta

oleks jäänud mõisaõue, ega ma siis oleks talle näidanud.

Edasisõidul, kui Jussu märkas mõnda teelist, ta mõtles endamisi tigidalt: noh, kas oled jälle Saasta-Leenu? Ja näitas keelt.

Tõlla käes läks tee ruttu, mis see kuus versta sõita oli. Rummu poe ees kutsaripapa pidas kinni. Jussu tuli maha.

„Eks sa täna ka,“ õpetas kutsaripapa.

„Ma ju tänasin,“ vastas Jussu südilt, nagu oleks kutsaripapa tõesti kurt.

Poodi Jussu sisse ei läinud, mis ta tühja taskuga pidigi sinna otsima. Pani pool joostes kodu poole. Keset teed oli paks tolmu, see tundus paljaste jalgade all pehme nagu püülijahu.

Nüüd oli Jussu saksa osast väljas, nüüd ta pidas ennast hõbehalliks sõiduhobuseks, kes teeb uhket traavi. See osa oli ka tore, ega hobuse-meeleolulgi viga olnud. Pani kohe sekka hirnahtama. Mida rohkem ta end tolmuseks ajas, seda enam ta endale hõbehallina ette tuli...

Mina käisin pereõue läbi, vaatasin talli taha ja lasksin läbi hammaste viletki. Ei midagi! Hea küll, ütlesin ma endamisi, kui sa ei taha välja tulla, pole vajagi.

Olin siis upakil kaevuluugil ja hüüdsin alla. Mu hääl polnud kusagil kajanud nii võõrana ja jämedana kui kaevusügavuses. See oli rohkem nagu kaevu enese hääl. Seda oli tore kuulata.

Kui ma enam ei tahtnud hüüda, siis hakkasin sülitama. Lasksin sülje suust minema ja jäin ise ootama. Kulus õige tükk aega, enne kui see jõudis alla sinna pimedusse, kuhu minu silm ei seletanud.

Päralejõudmisest see teatas mulle heledalt kajava kukkumisheliga. Hea küll, mõtlesin mina ja panin kohe teise minema.

Olin selle asja juures suure huviga, nagu mõistes, et praegu niisuguse tembu aeg on, ega seda mehest peast enam tee.

Kui lasta kivi alla, siis teeb vist õige suure sumaka, tuln uuele mõttele ja hakkasin ümber vaatama kivi järele. Sel hetkel ma nägin Jussut tulevat maanteelt.

Mina ei läinud talle vastu ega teinud suud lahti. Mu süda oli ta peale täis. Ikka sellepärast, et mina vilistasin teda, kuid tema ei tulnud välja. Üldse sellepärast, et teda ei olnud.

„Ma sain tõllasõitu,“ hüüdis Jussu juba eemalt, endal pea nii märg nagu vette kastetud ja riided nii tolmused, nagu oléksid need olnud maas.

„Ei saanud,“ vaidlesin mina vastu jonni ja kaduse tõttu, sest mina polnud veel tõllaga kunagi sõitnud.

„Jah sain.“

„Ei saanud.“

„Jah sain.“

„Ei saanud.“

Nagu tigidad kuked me nokkisime niisugust juttu vastamisi umbes veerand tundi. Ei saanud ju kuidagi lõpetada, sest kumbki tahtis, et tema sõna jääks viimaseks. Olime tollal kuulnud küll, et targem annab järele, kuid meie arust tuli järeleandmine siiski nõrkusest, mitte tarkusest. Seepärast siis muudkui jätkasime. Kes teab, kui kaua see oleks kestnud, kui pereõue poleks ilmunud pesutüdruk. Ta tahtis Jussu siin olles ta vanemaile kaevata, et siis vanemad kohe

värske vihaga asuksid väikest meest kaebaja juuresolekul õpetama. Oligi parajasti lõunaaeg, Jussu isa viibis kodus.

„Aga sa poiss saad!“ kähistas pesutüdruk meist möödudes.

„Ise sa saad!“ vastas Jussu.

Mina kasutasin seda aega ja panin oma sõnad viimaseks, üteldes üsna vaikselt, et Jussu ei kuuleks, sest ma olin juba tüdinud, — „ei saanud“.

Nii jäigi minu võit, sest Jussu ei märganud enam sõna-vägikaigast vedada, vahtides suurte silmadega pesutüdrukule järele.

Tüdruk sai õues Jussu isa kätte ja pani kohe kilaval häälel kaebama. Jussu isa võttis teda jutule rohkem nagu seljaga, sest neil oli halb vahekord.

„Ega ma endast veel räägi,“ halas tüdruk, „aga ta teotab sedaviisi saksad ära. Ega inimesed tea, kes tõllas istus ja keelt näitas. Sa heldekene, mis külarahvas küll mõtleb!“

Jussu isa võttis piibu suust ja ütles aeglaselt oma selja taha:

„Mõtle kedagi. Ei tea, millal sealt tõlla aknast nende peale parema pilguga on vaadatud.“

Tüdruku suu jäi kinni.

Samal ajal jõudis jaole ka Jussu ema.

„Mis siin jälle on?“ päris ta.

„Jussu on üleannetu, ta näitas mulle keelt,“ ütles tüdruk, „poisile tuleks peksta anda.“

„Peksta jah,“ lausus ema, „vaata rumalat, muud ei mõista ka näidata!“

Seda kuuldes läks tüdruk sõimates minema.

Jussu peksta ei saanud. See oli talle tore silmapilk, mis tegi aga ta edaspidise olemise raskeks:

missugune on hea pahategu, mille pärast ei karistata, ja missugune halb, mille pärast lüüakse veri välja?

3

Ema pani tühja korvi mu ette ja ütles:

„Mine too sigadele naate!“

Ma hakkasin vinguma:

„Mina siis jälle. Kas sa ise ei või minna?“

„Mul käed tööd täis, sa vahid niisama.“

„Mina ei lähe,“ punnisin ma, sest mulle oli see ülesanne tõesti väga vastumeelt. Iseenesest oli ju kerge asi joosta põõsaste vahele ja kiskuda korv lihavaid naate täis. See töö tunduski tühisena siis, kui ma seda juba tegin. Aga minek oli vastumeelt. Oli see laiskusest või sellest, et iga algus on raske, või koguni seetõttu, et sunniti?

Teadsin küll, et ema ei jäta, kuid haukusin siiski vastu. See lõppes kahjuks tänagi nii nagu alati: ema pani mulle rusikaga võmmu kuklasse ja ma lendasin vastiku korviga uksest välja.

Olin ma kord sedaviisi liikvele aetud, siis ma mõtlesin kohe ägeda jookuga minna ja teha töö võimalikult kiiresti ära, et olla jälle vaba. Pistsin parajasti sibama, kui kuulsin Jussu vile. Jäin siis muidugi seisma, et vaadata, mis ta tahab.

Jussu näitas käega maanteele ja hüüdis:

„Juudid tulevad!“

Nüüd ma ei mõtelnudki enam edasi minna. Ma ei tahtnud neist toredaist pillilugudest ilma jääda, mida leierkastijuut härrastemaja ukse ees nüüd varsti pidi vântama hakkama.

Rändava leierkastimehe tulek mõisa oli meile ikka suureks sündmuseks. Siis oli silmadel, mida vaadata ja kõrvadel, mida kuulda. Parem oli, kui peale leierkastimehe oli veel teine habemik, kes kandis sirmi ja tegi selle tagant rääkivate nukudega teatrit. Kuid seda juhtus harva.

Sealt nad praegu sõitsid. Vaatasin teraselt ja nägin, et oli ainult üks mees, tähendab nukke ei olnud. Ükskõik, aga leierkasti saab ikkagi kuulda! mõtlesin mina.

Jätsid oma hobuse, nagu ikka, maantee äärde ootama. Kui valge setukas oli puu külge seotud, võttis musta habemega nigel vanamees suure leierkasti rihmapidi üle õla külje peale ja hakkas astuma härrastemaja poole. Ise oli kandmisest peaaegu käpuli maas, hale oli vaadata, kuid ajas siiski naerma, et temast on nii vähe meest. Tema järel sammus kaks naist ja neli last, kõik ühteviisi räpased ja musta karva. Ei tea, kas leierkastimees tahtis härrastemaja ees korraldada oma perekonna täieliku paraadi selle mõttega, et saksad näeksid, kui palju tal on suid, kes kõik tahavad süüa, või lootis ta, et mida rohkem on väljasirutatud käsi ootamas, seda rohkem tipitakse pihkudesse raha. Igatahes jäi hobune valveta.

„Lähme vaatame, mis neil vankris on,“ kutsus Jussu.

„Mis seal ikka vaadata on,“ vastasin mina, kuid läksin teisega.

Vankris oli märdunud patju, vaipu ja jumal teab veel mida. Jussu usaldas katsuda käega. Ise ütles:

„Ei tea, ehk on teki all veel mõni pisike laps.“
Ei olnud.

„Laome kive täis,“ ütles Jussu ja hakkas kraavist kandma munakive vankrisse. Kraavis oli neid õige palju — millal tema üksi oleks jõudnud neid kõiki vankrisse tuua! Mina läksin appi. Mõned kivid olid nii suured, et vaevu saime niisuguse kahekesi vankri vahele. Oli ka sääraseid, kus ei aidanud meie kahegi ihuramm. Olime parajasti ühe niisuguse kallal ähkimas, silmad pungis peas, kui äkki keegi tuli.

Tahtsime kohe lendu karata, kuid märkasime, et see on aedniku poiss Jaan. Temaga me saime hästi läbi, seepärast me jäime paigale.

„Mis teie siin teete?“ küsis ta sosinal, astudes selle sosinaga nagu meie salanõusse.

Me ei vastanud midagi, muudkui seisime ja vaatasime muigavalt teineteisele. Siis panime jälle kahekesi käed kivi külge.

„Oot, oot,“ ütles Jaan ja tuli meile appi. Sooh, nüüd kivi istus vankris nagu muna pesas.

Jaan vaatas korraks kartlikult härrastemaja poole ja tegi siis kähku minekut. See tõi meilegi meele pähe, et nüüd on aeg siit koristada end mujale.

Olime varsti põksuvate südametega sirelipõõsas ja kuulasime jälle leierkasti.

Vahel oli nii, et sakste lapsed tulid välja ja andsid raha juudi kübarasse. Mõnikord visati rubla alla palkonilt. Juhtus ka nõnda, et aknast heideti peenraha, mille kallale siis leierkastimehe lastekari tormas niisuguse hooga, et pärast jäi neist õue järele poole sülla pikkusi libisemisjälgi.

Täna läks nii, et teener tõi neile raha.

Leierkastimees kohe minema ei pistnud, loo lõpetas ikka ära. Siis tulid karjas tulema, ajasid ise rahuliku häälega omakeelset pobinat. Kui nad jõudsid

vankri juurde, tõusis seal niisugune kisa, et meil hakkas oma peidikus paha. Kartsiime, et see asi läheb liiga laiali. Isad olid küll töö juures, kuid emad võisid lärmi peale siia tulla.

Mis sa karjudki, ega sa sellega kive vankrist välja peleta. Käed käisid tühjalt mööda õhku ringi, parem oleksid pannud nad tööle. Meie käes see oli läinud nii vaikselt ja ruttu, kuigi kivide tõstmine on raskem kui allaviskamine. Meile see oli olnud päris lõbuasi, mis siis nüüd nemadki nii kangesti ahastasid!

Aga ahastasid. Karjusid veel ka siis, kui niipalju mõistust juba pähe tuli, et käed kamandati õhu peksmise tööst kivide kallale. Kui munakad kolinal kraavi tagasi läksid, hõõrus Jussu käsi ja ütles:

„Nemad on niisugune rahvas, et ei taha tööd teha, — ega pilli mängimine pole kellegi töö. Las nad nüüd näha natuke vaeva. Meie isad peavad päeva läbi tööd tegema, nemad aga tahavad nii kergesti raha teenida.“

Lõpuks said nad kõik kivid vankrist välja, kuid see suur jõmm jäi sisse. Habemik kangutas ähkides ta kohal küll tükk aega, eidedki panid käed külge, kuid üle vankri serva sinder ei läinud.

See tegi nad hoopis rahutuks, nende vastastikune kõnevadin läks õige ägedaks. Vankris oli niigi vähe ruumi, hakka nüüd ka suurt kivi veel jumalamuidu kaasa vedama! Eks see olnud rumal lugu küll!

Meil oli põnev seda oma peidikust vaadata. Minule asi läks veel põnevamaks siis, kui ma nägin, et meie maja juures ema astus uksest välja, vaatas ringi ja hüüdis oma heleda häälega:

„Aala!“

See tuletas mulle meelde, et ma pidin sigadele naate tooma.

Ema kuulatas ja, kuulmata minu häält, hakkas huvi tundma selle vastu, mis seal vankri juures viga on. Astus aeglase käiguga vaatama.

Samal ajal sigines maanteele ka tööpoiss Jaan. Oli tulnud tagasi. Meil käis kerest läbi, et kuidas ta julgeb. Ehk on teine nii arutu, et räägib ära ka veel? Suur, tugev inimene, ega ta enese pärast karda; kes teda ikka peksab. See juudinatt ei saa ju ta vastu. Kuid meie asja ta võib oma edeva suuga pahaks teha.

„Kes seda on teinud?“ küsis minu ema Jaanilt. Tööpoiss kehtas õlgu ja vastas:

„See vist taevast sadanud!“

Leierkastimees tõmbas Jaani käega, kutsudes teda appi.

Meile Jaan oli tulnud kutsumata appi, aga juudile ta ei läinud kutsegi peale.

„Mispärast mina pean sind muidu aitama,“ ütles ta, „mängi mulle lugu pilli, siis aitan.“

Leierkastimees läks sellest hoopis vihaseks, et teine tahab tema hädast lõbu saada. Ta nähtavasti katsus nüüd oma ägedat vihajõudu ära kasutada, hüppas vankrisse ja proovis hea usu peale veel, et nüüd ehk läheb.

Ei läinud ühti, ainult Jaani ajas naerma. Naised vatrasid kiiret juttu, vist püüdsid nõu anda, kuid habemik käratses neile kurjalt vastu. Vaata et läheb veel omavahel tantsuks!

Jaan seisis eemal ja ootas. Tal oli va ihurammu palju, kuid juut mitte ei saanud seda kätte. Ei tahtnud küll, aga kui muu nõu ei aidanud, siis juut võttis vända ja laskis loo lahti.

Jaan oli palja jalu, kuid käed ta hoidis iseteadvalt puusas ja kuulas. Seni siin mõisas kellelegi muule polnud mängitud, ainult sakstele. Nüüd aga mängiti Jaanile. See tegi tööpoisi nii tähtsaks, et ta ei naeratanudki enam, vaatas üksisilmi leierkastile ja oli tõsine.

Minu ema kuulas ka selle tüki lõpuni, kuigi temale seda ei mängitud.

Oli lugu läbi, hüppas Jaan vankrisse ja tõstis kivi üle ääre maha.

Läksid siis oma setukaga minema.

Jaan küll midagi ei avaldanud, kuid ema hakkas mind siiski pahategijaks pidama, ei tea, kuidas tema nii tark oli. Silkasin ju küll enne teda kastani alla ja kadusin sealt korviga naadimaale — ega ta ometi näinud, et ma Jussuga põõsast välja pugessin? Kui olin viinud naadid seale ette ja tulnud tuppa, ütles ema:

„Küll sa isa käest saad!“

See rikkus mu tuju, kuid mul oli ikka natuke heameeltki, sest seega ema näitas, et tema ise enam minu vastu ei saa, hirmutab isaga.

„Mis ma teinud olen?“ küsisin ma ja ootasin ise, et kas ema nüüd ütleb seda, mis me tegime, või ähvardab ta keretäiega muu pärast, vahest sellepärast, et ma lasksin sigu nii kaua naate oodata.

„Küll sa ise tead,“ ütles ema.

Mina ju teadsin palju, kuid kas ema seda kõike teadis? Või kahtlustas ta ainult ja tahtis minult seda viisi välja pinnida?

Ma jäin üsna vait, hoidsin suud.

Kui ema sahvrisse läks, peitsin mina enese kapi taha, sest kell hakkas lööma lõunale ja isa pidi tulema.

Ena astus tuppa tagasi, ta sammudest oli kuulda, et vaatab ümber ja otsib mind. Mina hoidsin kapi taga suu lahti, sest läbi nina andis hingamine nagu kahinat, aga suu kaudu läks nii vaikselt, et polnud kuulda midagi.

Ena jäi nähtavasti uskuma, et mina olen välja putkanud.

Kui isa tuppa tuli, rääkis ena talle ära, mis meie olime teinud ja kuidas juut oli pidanud ühe loo mängima.

Isa hakkas naerma.

„Sina naerad veel!“ ütles ena etteheitvalt.

„Mis ma siis pean tegema?“

„Aalale tuleb vatti anda,“ ütles ena.

„Olgu peale,“ vastas isa. „Käivad siin saksa lapsi lõbustamas, olgu siis seekord nii, et nad lõbustasid minu lastki.“

„Kui sa sedaviisi räägid,“ ütles ena, „siis võta siit laua nurga pealt see viiekopikaline ja jookse neile järele.“

„Mis valu mind seda tegema ajab?“

„Sul jäi ju lapse lõbustamise eest neile maks-mata.“

Isa hakkas nüüd naerma kohe valju häälega.

Minu süda läks sellest nii kergeks, et minagi ei saanud kapi taga oma naeru pidada. Isa tundus mulle sel hetkel niisugune, nagu ta oli vahel videvikutunnil, mil ta oli võtnud mind põlvele, teinud kopa-kopa ja laulnud. Mul oli siis olnud ta süles ikka soe ja hea, niisugune usaldustunne, et jääd kohe uinuma. Just säärane soe tunne tuli nüüdki mu sisse.

Ma astusin muigava näoga oma peidikust välja,

ma teadsin, et isa on minu nõus. Aga kui isa mind nägi, hüppas ta mu tutti kinni ja sasis valusasti.

„Mis sindrema tükke sina hakkad mul tegema,“ taples ta kurja häälega, ei tea kust ta selle nii äkki võttis.

Minul läksid silmad nutule, vähem karvustamisvalu, rohkem nende tunnete pärast, mis mu hinges olid. Mulle näis, nagu oleks mind karistatud süütult, isa ise ju oli ütelnud, et sellest ei ole midagi. Kuid miks ta mind siis tuuseldas?

Ma ei usaldanud teda enam, hakkasin kartma, sest ma ei mõistnud teda.

4

Tihti koputati kepiga minu turjale või sõrmenukkidega lauaservale ja manitseti: „Et sa selle Jusuga ei käi!“ Nad tahtsid hoida mind ta halvast mõjust, ma tean küll.

Ma ei saanud nii mõstlik olla, et neid mõista. Ma pidin ju olema laps, vähemalt poisike. Vallatused on jäetud poisikeste teha. Kui nemad ei teeks, siis jääksid need tegemata hoopis. Igaüks peab tegema seda, mis tema teha on usaldatud. Kogu oma olemisega ma tundsin, et see, mis ma praegu elan, on mu koerus-aeg. Siis muudkui tegin koerust.

Ega ma ennast vanemate ees süüdlasena tundnudki. Me olime nagu tasa. Mina ei saanud nii arukas olla kui vanemad, nemad ei saanud jälle nii vallatud olla kui mina.

Astusin muidugi nende keelust üle. Mina või-

sin puhta südamega keelust üle astuda, vähemalt sellest keelust, mis puutus seltsimisse Jussuga. Ma teadsin, et temast mingi halb mõju minusse ei hakka. Minul oli ju see midagi, mis hoidis mind tõeliselt halvast teost, tehes selle mulle nii vastikuks, et ma kuidagi poleks saanudki seda teha. Jussu hing oli vist lastud käiku unustuse tõttu ilma niisuguse seadeldiseta — kuidas ta muidu sõandas linnupoegi tappa! Kui oleks märgatud temasse ka panna selle teo vastu vastikustunnet, ega siis temagi poleks seda teinud. Aga tema hinge seadmine oli vist sassi läinud, vastikustunde asemele oli pandud kogemata lõbutunne. Sellepärast ta siis niisugune oligi.

Minu hinge ta sassi ei ajanud.

Ega see minu süü olnud, et ma olin üksik laps. Ometi selle asjaolu tõttu ma sain mõnegi nahatäie.

Üksi olles mul läks igavaks. Vahtisin küll aja- viiteks suurt kanakarja, mis liikus meie akna läheduses murul, kuid kaua ma neid ikka pidin vaatama. Neid oli küll palju, kuid nad kõik tegid ühte ning sama: siblisid jalaga siuh siia, teisega säuh sinna, siis nokaga toks ja toks enda ette maha. Nii tegid need, kes olid üleni valged, nii needki, kes olid kirjud. Kõik kanad olid igavad ja mõtlesid ainult söömisele. Kuked polnud nii näljased, neil oli muidki mõtteid peas. Vahel mõni neist upitas ennast nii kikki, ajas kaela nii õieli, nagu tahaks mehike kohe üle puude latvade vaadata. Seda ta tahtiski. Kanad vahtisid ainult endi ette maha, aga kukkede imelikud ümmargused silmad uurisid taevast. Kui nad seal midagi kahtlast märkasid, siis tegid kohe aegsasti hoiatushäält. Kõik kanad jätsid siis mõneks hetkeks siblimise ja jäid rumala näoga äraootavalt

vahtima, et mis nüüd tulemas on ja mida nüüd tegema peab. Vahel nad panid karjas minema, ei tea mida nad siis kartsid. Tõsi oli taga. Aga teinekord nad jäid paigale, kukk oli niisama hirmutanud. Nüüd see vigurimees tõmbas oma valvele seatud pika kaela püstseisust alla, laskis õige maa lähedusse, kuid toitu otsima ei hakanud. Nüüd tal oli jälle teine vigurimõte peas. Lõi suled kangesti kohevile ja läks vallatuks. Ajas kana taga niisuguse tulise valuga, nagu peaks kohe järele jooksuma, nagu mängiks viimastpaari. Ega ta enne jätnud, kui sai ikka kana kätte. Siis tal oli heameel ja ta laulis sellepärast. Kanale see mäng suurt lõbu ei teinud, vähemalt laulma ei pannud. Muudkui kukkus jälle siblimä, endisest veelgi innukamalt, nagu endamisi siunates, et va kukerisu pani hulga head siblimisaega nahka.

Jah, vaatasin igavuse pärast kanakarja, kuid ega ma võinud ennast kanaks ka vahtida. Läksin välja ja otsisin jälle Jussu üles.

Hiilisime hekkipidi härrastemajale õige lähedale, sest Jussu lubas mulle midagi näidata.

Paraaduks oli lahti.

„Näed sa?“ küsis Jussu sosinal.

„Miks ei näe,“ ütlesin, „aga mis asja?“

„Jalgratast.“

Nägin küll. Seisis trepikojas seina najal ja läikis. See oli härra ratas. Härral oli vist himu ära läinud, me polnud teda mitme aasta jooksul ratta kukil näinud. Nüüd Jussul oli jälle tuline kahju, et vaata kui palju head sõitu sedaviisi jalgratta seistes kaduma läheb. Tema tahtis seda kadumaminevat sõitu endale.

„Toome ratta välja!“ sosistas Jussu.

„Ei või, näevad ju!“ vastasin mina. Kuigi mul

oli otse põlev kihk katsuda esimest korda elus, kuidas rattal istumine minu käes läheb, ma siiski hakkasin kartma, et Jussu ehk tõesti toob ratta välja. Seda aga oleks kohe nähtud. Meie oleksime siis saanud isade käest tappa. Sellepärast mina ütlesin, et Jussut tagasi hoida:

„Mis tast ikka välja tuua. Ega ta sõiduhobune ole, et seismine teeb talle paha, peab jooksumata.“

„Homme hommikul, kui Jaan läheb trepikotta lilli kastma, viime ratta parki ja õpime sõitma,“ ütles Jussu. „Siis saksad magavad veel, nad ei näe.“

„Jaan ehk ei lase võtta?“

„Ega see tema ratas ole, mis see tema asi keelata on.“

Järgmisel hommikul ma olin vara voodist väljas. Meie kell oli teises toas, seda ma ei näinud, mis ta näitas, kuid päike juba paistis. Ma kartsin, et jään hiljaks. Võtsin voodi eest toolilt oma riided ja hakkasin kähku selga ajama. Püksid olid juba jalas, siis küsis isa teisest toast ja ma mõistsin ta häälest, et ta on veel asemel:

„Kuhu sina minema hakkad?“

Noh, nii palju mul juba elutarkust oli, et teada, millal võib tõtt avaldada ja millal on kasulik valetada.

„Ei kuhugi,“ vastasin.

„Mis sa teed seal?“ küsis nüüd ema omakorda.

„Midagi, tõusen üles.“

„Kas sa lähed voodisse tagasi!“ käskis ema. „Kell alles neli, vaata mul teomeest.“

Pugesin küll teki alla, kuid magama enam ei jäänud. Kuulsin, kuidas teomehed läksid hobustega akna alt väljadele tööle. Varsti tõusis isagi. Pani rii-

ded selga ja lahkus toast. Ema jäi veel voodisse. Temal polnud mõtet nii vara tõusta, ta küll ei maganud enam, aga viitis pikali olles niisama aega. Mina olin kärsitu ja selletõttu emale natuke nagu pahane, et mis sa vahid seal voodis nii kaua. Ma tahtsin ju tõusta, kuid enne ema tõusmist ei saanud, ta oleks keelanud.

Kui kell viis lõi, siis ema ajas enese ka jalule. Tal oli asja kotta ja sahvrisse. Tema toast ära olles mina riietusin ja läksin õue. Seisin jasmiiniheki ääres varahommikuselt soojas päikesepaistes ja tundsin kehas nagu värinat. Ega mul jahe olnud, kuid kange ärevus ja nagu hirmgi oli sees. Olin kõrvadega teraselt valvel, et kas on kuulda Jussu viilet. Ei olnud veel kuulda midagi. Ehk jäi magama? Nii mõteldes ma ei saanud aru isegi, kumba mul oli rohkem: tusatunnet, et sõit jääb ära, või heameelt, et pole vaja seda ärevat asja läbi teha.

Pidasin paraadust silmas. Seni oli seal kõik veel hommikuselt vaikne. Aga näe, nüüd Jaan tuli, suur kastekann kummagi käe otsas. Hakkas trepikojas kastma.

Kes teab kus Jussu oli valvanud, kuid õigeaegselt ta ilmus nüüd välja. Mina olin kohe ta juures, kuid ratast tooma ma nagu ei tahtnud minna.

„Ma lähen parki,“ ütlesin talle, „too sa ratas sinna. Mis mina trepikotta otsin, seal pole ju kahekesi midagi teha.“

Kartsin, et Jussu hakkab ikkagi minu kaasatulekut nõudma, kuid mu süda läks kergeks, kui ta ei lausunud sõnagi, vaid hakkas astuma trepikoja poole.

Mina panin kohe suure kiiruga jooksma. Pargi suus tiigi sillal jäin ootama.

Varsti tuli Jussu rattaga.

Ega täiskasvanud seda enam mõista ega tahagi mõista, milliseks röömuks on poisikesele see, kui ta saab esimest korda jalgrattale. Olime meiegi Jussuga õnnelikud mehed. Paha oli ainult see, et Jaan tuli ka varsti parki ja hakkas ise rattale hüppama. Tema polnud targem sõitja kui meiegi. Kõik olime niisugused, et aina kukkusime, teeäärsete põõsaste raksudes.

Kui rassimine võttis Jaani tõsiselt hingeldama, siis me saime ratta enda kätte. Aga lühikeseks ajaks. Sai Jaan pisutki hinge tagasi tõmmata, ta võttis jälle meie käest ära. Pani oma suure ja palja vasema jala tagumise ratta assi otsale, parema päkaga plaksatas tõugata hoogu ja hüppas siis oma kohmaka koguga ähkides sadulasse. Ratas hakkas karglema ta all äkiliste nõksudega siia ja sinna nagu loom, kes püüab vabaneda vastumeelsest seljasistujast. Oli ju saksa ratas, polnud harjunud tööpoissi oma kukil kandma. Näe, kui muu nõu ei aidanud, siis keeras järsku teelt kõrvale — tiiki! Käis õige kõva vee sumakas. Kui Jaan välja tuli, siis oli ratas ja ta ise seda rohelist kõntsast täis, mis tihedasti kattis tiigi vett ja mida mõni mõisanaine õngitses rehaga oma sigade jaoks.

Seda õnnetust nähes kukkusime meie Jussuga näost ära. Veel sandim hakkas meil siis, kui Jaan kukkus kiruma nõnda:

„Kuradi poisid, tassite sellest rattast siia!“

Kõntsaste riiete nõrgudes vett ta kükitas jalgrattast puhastama. Me läksime kärmetena talle appi. Saaks aga nüüd puhtaks ja trepikotta tagasi, nii et keegi ei näe! See oli meie mõte.

Kuid nähti ometi. Pesutüdruk tuli peale. Nii salaja ilmus, et ei saanud enam peita ei endid ega

ratast. Mis ta tiigi äärde otsis, polnud tal siia asja ühti. Sõna ei lausunud, tegi ainult „mh“ ja läks tagasi.

Nüüd Jaan hakkas meid veel enam sõimama. Aga äkki ta lõi meist lahku, jättis ratta meie kätte ja läks ise minema.

„Vii sina ratas ära!“ ütles Jussu mulle.

„Ei vii!“ olin mina ihu ja hingega vastu, ma ei julgenud kohe miski hinna eest viia.

„Mina tõin, sina vii ära!“ kauples Jussu.

„Ega mina pole käskinud tuua,“ vastasin. „Kes tõi, see ka viigu. Mis sul viga tuua oli, keegi ei näinud. See oli niisama, nagu polekski sa toonud. Keegi ei tea. Kui ma lähen tagasi viima, siis mõteldakse, et mina üksi olen süüdlane.“

Jussu vahtis mulle suurte silmadega otsa ja pani siis äkki jooksu. Kui ma taipasin, mis mõttega ta põgenes, ma ehmusin ja pistsin ka ratta juurest jooksu, kuid veelgi suurema ajuga. Mina olin väledam. Kui ma Jussust mööda jõudsin, ta lõi mulle rusikaga selga ja läks tagasi.

Pesutüdruk oli nüüd targem, ta ei tulnud enam isadele kaebama. Kandis asja saksa kõrva. Härra ise tuli riidlema. Temale me isad ei julgenud vastu haukuda. Nõnda läks meil pahasti.

Mina pugessin küll voodi alla, kuid isa põrutas peale:

„Tule välja!“

„Sa peksad,“ vingusin mina vastu.

„No ei tea mis häda pärast ma sind siis muidu välja kutsun,“ vastas isa. „Või arvad sa, et ma sulle kompvekki tahan anda.“

Seda hirmujuttu kuuldes mina hakkasin nutma.

See tuli kohe iseenesest, ega ma seda tahtnud näidata, et mul niigi silmavesi lahti, mis sa minust enam taod. See poleks ka midagi aidanudki, anti ikka kätte, mis anda taheti.

Kogu ülejäänud päeva ma olin nagu nui — enesega üksi ja tumm.

Õhtul, kui ma heitsin magama, ütles ema:

„Oled mul ülekaite läinud, palvet sa enam ei loe!“

Mina ei vastanud midagi. Emal oli õigus, ma palvet enam ei lugenud. Oli nagu häbi juba lugeda palvet nii, nagu ma maast-madalast olin lugenud ja nagu ema seda nõudis: põlvitades voodi jalutsis, käed ristis. Ega mina ei tea, kust see häbitunne mulle äkki sisse tuli, kuid sees ta oli. Õieti polnudki ju kedagi, kelle ees häbeneda. Ema ees ma ju ei tarvitsenud häbi tunda, tema ise nõudis nimelt seda, mida ma häbenesin. Kuid niisugune ma nüüd olin, mulle nagu enam ei sobinud säärane asi.

„Loe kohe oma palve ära!“ sundis ema.

Oli küll piinlik ja paha, kuid tõusin põlvedele ja lugesin kõva häälega, nagu lugema pidin:

„Võta mind su tiiva alla...“

Palve loetud, viskusin küljeli ja tõmbasin vaiba üle pea.

Isa ütles: „Ega ta seda häbene, mis ta päeval tegi, aga näe, seda siin ta peab häbiväärt teoks.“

Järgmisel päeval ma olin üksi. Mind ei lastud Jussuga kokku.

Istusin oma linnukalmistul, mis oli tekkinud siia mu õrnade tunnete ajal, ja mõtlesin tigedaid mõtteid. Kui ma Jussut näen, ma ütlen talle, et pesutüdrukule tuleb kätte maksta. Oli tal vaja sakstele kaevata, ega see tema ratas ole. Va õel Saasta-Leenu!

Kui seoks ta paljana metsas puu külge, siis sääsed ikka tõmbaksid öö jooksul nii, et jääks hommiuks päris kahvatuks. Ta paha veri lendaks siis mööda õhku laiali.

Kui paneks ta paljana sipelgapessa, siis ta vist paluks, et paid poisid, ega ma teinekord enam tee.

Tuleks veel Jaaniga nõu pidada, tema sai ju ka riielda. Teeks näo nõega mustaks ja varitseks õhtul pargis. Kui pesutüdruk tuleb uitama, siis kargaks talle kolmekesi kallale. Jaan ajaks ta uppi ja meie topiksime talle nõgeseid saba alla. Mine veel sakstele kaebama!

Nii mõtlesin tigidana linnukalmistul meespea taevassiniste õite läheduses. Kes teab, ehk oleks minu mõttest saanud tegugi, kui poleks juhtunud see, mis juhtus.

Järgmisel päeval kipitas mul kättemaksuplaan ikka veel südamel. Ma polnud ju saanud seda avaldada ei Jussule ega Jaanile. Pidin viibima ema silma all. Igav ja tõkestatud oli siin mu olemine. Polnud nagu midagi teha. Ei tahtnudki üksinda midagi ette võtta. Kiskus Jussu poole. Temalt oli nii palju pärida. Kas peksa ka said? Kuhu ratas jäi? Mis sa mõtled, kas teeme pesutüdrukule tüki ära?

Jah, mind tõmbas vallatuskaaslase poole. Kuid salaja ma siiski ei tahtnud õuelt kaduda, vitsahirm seisis sees. Sellepärast ma mõtlesin välja niisuguse võimaluse, et ma saan kohe ema loal õuelt minna.

Selle mõtte pähe tulles ruttasin tuppä.

Tädi oli tulnud jälle meile, ajas emaga juttu. Täna ta salasosinat ei ajanud, rääkis nii, nagu ikka rääkis. Millest jutt käis, ma seda ei kärsinud kuulata, vaid küsisin õhinal emalt:

„Kas täna sigadele naate ei viigi?“

Minu mõte oli see, et kui ma naadikorviga pääsen õuelt minema, küll ma siis juba Jussu kätte saan ja oma asja ära räägin.

Emä ei märganud imeks panna minu vabatahtlikku valmisolekut selleks tööks, mille vastu ma muidu sõdisin käte ja jalgadega. Emä vaimul oli tegemist tähtsamaga. Tä vaatäs minule millegipärast nagu haletsevalt ja ütles:

„Mä olen sulle ikka ütelnud, Äälä, ole heä laps. Vaatä, mis lastega kõik ei vöi juhtuda!“

„Kas mä viin sigadele naate?“ küsisin mä uuesti, sest mä nägin, et emä oli mõttega mujal.

„Jah, Äälä,“ ütles tädi, „kuule ägä ilusti emä sõnä. Näe, metsävahi Hannes on surnud.“

Hannes oli metsävahi poeg, elas mõisa lähedal, mä tundsin teda küll. Teadmine, et tema on nüüd surnud, nõudis minulki niisugust tõsidust, mis pani kõik muu unustama. Ega meil siin igapäev suuremisi olnud. Kui mõnikord ümbruskonnas juhtus, siis mõjus ikka minussegi. Minu noorusse tungis siis nagu vari vöi niisugune paha võörkeha, millele kogu olemine seisis vaistlikult vastu. Kui mind aeti vahel mõnda surnut vaatama, siis tuli ikka käejöuga sundida selja tagant, et mä astuksin lähemale. Kä surnuaeda ei sallinud mä. Mä ei kartnud neid, vaid mä varane noorus tahtis olla vallatult vaba surma halva-

vast mõjust. Päriskõne ma muidugi ei jäänud, näe, nüüdki tegi nagu kohmetuks.

„Miks ta ära suri?“ küsisin ma.

„Jah, miks see nii pidi olema,“ õhkas tädi, „eks ta oleks võinud veel elada, noor laps.“

Emma siis seletas mulle, et on juhtunud õnnetus. Hannes on läinud hobust koju tooma. Seda ta on teinud ikka, see töö on talle meeldinud. Ning see on läinud ta käes alati hästi. Oma loom ju teada, ta pole sugugi peru, mis seal karta. Aga näe, eile Hannes ei toonud hobust, vaid hobune Hannese koju. On lohistanud ta surnukeha õuele isa jalge ette. Peas olevat suured augud. Eks Hannes oli pannud endale ohjad kaela ja hakanud tulema. Nii ta on tulnud ikka läbi metsa täismehel viilega. Midagi kunagi ei juhtunud. Kes teab, mis eile looma lõhkuma ajas.

„Kui need ohjad poleks tal kaelas olnud,“ kurtis ema, „ega see lõhkumine siis talle midagi poleks teinud. Pidi ta need just kaela panema, ei võinud ka käes hoida! Aga eks see ole poiste viis, neil peavad ikka kaks kätt püksitaskus olema, teevad nad siis, mis nad teevad. Aala, mis sa neist soojendad seal, kas sa võtad välja!“

„Ega see siis minule midagi tee,“ vastasin, kuid võtsin käed taskust välja.

„Kuule aga ilusti ema sõna!“ manitses mind tädi uuesti.

Mina aga hakkasin jälle tundma Jussuga kokkusaamise kihku, sellepärast ütlesin:

„Ma siis võtan korvi ja lähen naate korjama!“

„Lähe sa ühti,“ vastas ema, nagu kardaks ta, et ka minuga võib juhtuda õnnetus sellegi töö juures.

Kuid nii see just ei olnud, tal oli keelamiseks muu põhjus.

„Lähme nüüd Hannest vaatama,“ jätkas ta.

Kui ema läheb kodust ära, siis ma saan Jussuga kokku, mõtlesin ma ja ütlesin:

„Mina jään koju.“

„Jää sa koju ühti,“ vastas ema. „Mine tea, mis tükke sa siin tegema hakkad.“

„Pea aga teda ikka oma silma all,“ rääkis tädi emale, „ei temaga siis juhtu midagi.“

Minu süda oli tädi peale kohe täis, et mis sina siin räägid.

Mis see pohmitsemine aitas. Kästi kingad jalga panna ja puhas pluus selga. Hakkasin siis ema kõrval astuma metsavahile. Tardunud olek oli sees juba teadmisesest, et peatselt näen surnut.

Heameelega oleksin läinud tagasi. Vaba ja lõbus oleksin olnud mõisaõuel Jussuga. Hea oleks olnud veel selle teadmise tõttu, et ema on kodunt ära. Jah, nüüd ta oli kodunt ära, kuid mina ei saanud seda kasutada. Pidin ju kaasa minema. Ei jäänud siis üle muud kui loota, et näen Jussut metsavahil. Sinna näis olevat teel muduki mõisarahvast.

Jussut leinamajas ei olnud, ta ema oli küll. See pani mind tusesena mõtlema, et tema võis koju jääda, mind ei lastud. Mis ma vahin siin naiste jalus! Paha on olla ja ei tea sugugi ette, kaua siin veel peab seda viisi olema.

Ma vaatasin Hannest ainult natuke. Ta nägu oli niisugune kahvatu, mis on silmale paha vaadata, nagu surnu ikka. Minul oli sellest küllalt, ma oleksin võinud juba minema hakata. Aga emal oli teiste naistega palju juttu, ta ei tahtnud vaatamist lõpetada. Minul

oli niisugune tunne, et mind on võetud kaasa ainult selleks, et ma kannataksin ootuse käes: millal see ema ükskord koju hakkab minema?

Kui viimaks tulema saime, oli mu käimisel niisugune tuhin sees, et ema pidi aina maha jäädes hüüdma:

„Aala, oota mind ka! Ma ei jõua sulle järele.“

See mulle ei meeldinud, et ta nii tasa astus.

„Tule ka rutem siis!“ pahandasin ma.

„Tuleks küll, kui jalad oleksid nooremad,“ vastas ema.

Kui ma oleksin märganud endalt küsida, et mis tuli mul taga on, küllap ma siis ise oleksin aeglustanud oma sammu, sest tõeliselt polnud ju mind ootamas mingi kiire asi. Tahtsin küll ruttu koju Jussu pärast, kuid teadsin isegi, et ema ei luba mind temaga kokku saada.

Teel tuli pesutüdruk meile vastu. Kui ema jäi temaga juttu ajama, siis mina olin tigidalt tuska täis, et kas ei võinud niisama mööda tulla, peab siis ikka rääkima.

Nii tigetsedes ma seisin eemal, sest ma ei tahtnud pesutüdruku läheduses olla. Ma ei kuulnud, mis nad seal rääkisid. Aga kui me hakkasime jälle edasi minema, ütles ema mulle poolsosinal, nagu varjates saladust:

„Hoia aga nüüd ennast Jussust eemale! See ju tema töö, et Hannes surnud on.“

Mina olin jahmunud ja vait. Ma ei suutnud nii äkki mõista seda ränka, mis ema sõnadega öeldi.

„Kuidas ta muidu lõhkuma läks,“ jätkas ema natukese aja pärast. „Va Jussu oma vallatustega, muud ühti. Oli metsas ja hirmutas.“

„Kust sa tead?“ küsisin mina vaikselt.

„Kust ma tean. Näe, inimesed räägivad. Kes see muu niisugust tükki ikka teeb. Vaata aga nüüd, et sa talle ennast ligi ei anna.“

Pärast neid sõnu ma ei mõistnud märgata, et ema enam maha ei jäänud, et ruttamine oli minust võetud nagu käega.

6

Kas ma seda Jussut uskusin või mitte, ma ei tea isegi. Aga kui ma voodis katsusin kujutella, kuidas Jussu hüppab põõsa varjust välja, teeb koledat häält ja ajab hobuse lõhkuma, siis tuli see mul välja küll. Ma kujutlesin seda nii elavalt, et vist selle tõttu muutuski Jussu mu silmis teiseks, niisuguseks, kellega kohtamist ma hakkasin nüüd nagu kartma. Niisugune hirm oli sees, et kuidas siis olla, kui ta tuleb. Paha talle nagu näkku vaadata. Või mis sa temaga ette võtadki, kui ta juuresolek teeb nagu kohmetuks.

Ma mõtlesin, et ega nüüd enam kättemaksust pesutüdrukule midagi välja tule. Mu kättemaksumu kadus vist kahel põhjusel. Sellepärast, et Jussu oli nüüd nagu teine ja ma isegi polnud see, mis enne Hannese surma. Seda ma just küll ei kartnud, et pesutüdruk võib meie kätte ära surra, kuid see tunne oli ometi, et Jussu on nüüd niisugune, kellega ei julge seda ette võtta. Teiseks oli siia nurka tulnud surm teinud mind nagu tagasihoidlikumaks. Mul ei olnud enam selle asja jaoks kuraasi. Selle tõttu kadus ka see Jussuga kokkusaamise kange kihk, mis minus seni oli kipitsenud. Nüüd ma võisin õige rahulikult

istuda koduõuel müüri ääres, vaadata eemal puude all liikuvat kanakarja ja olla tegevuseta.

Kui ma ühel päeval nii istusin, nägin Jussut tulevat. Mina kohe nagu kokkusin ja tundsin, et ma pean nüüd tuppa minema. Kuid samas ma mõtlesin, et ta ju näeb, ega nüüd enam või ära joosta. Istusin siis edasi ja mõtlesin ema jaoks nõnda: ega mina pole ta juurde läinud, ta ise tuli.

Jussu astus aeglaselt lähemale ja mina vaatasin enda ette maha, nagu ei näekski ma teda. Korraks piilusin tema poole ja nägin siis, et tema nägu katsus nagu naeratada. Ma tundsin, et minugi nägu kippus temale sama vastu tegema, kuid siis ma lõin silmad maha. Võtsin puupulga ja hakkasin sellega rohututti maa seest välja tõnguma. Muud ma siis ei näinud kui seda rohututti. Enam ma Jussu poole ei vaadanud, vaid ootasin, et ta jõuab minu juurde. Aga kui ta kadus nagu kuhugi ära, siis ma vaatasin ja nägin, et ta on istunud eemale puu alla. Mina ei saanud temast midagi aru, ta oli näost ikka endine, kuid tema vist oli märganud, et mina olin teist moodi. Ma ju ei teinud temast välja. Selleks ta oli vist sinna istunudki, et näha, kas mina tahan temaga kokku saada. Sõna me ei rääkinud.

Kes teab kui kaua me oleksime sedaviisi istunud. Me ikka oleksime hakanud pikapeale teineteisega rääkima ka, aga enne tuli teomees Kurt Aadu oma hobusepaariga kesakünnilt lõunale.

„Trrr!“ peatas ta hobused ja küsis: „Jussu, ae, mis sa sellest Hannesest ära tapsid?“

Jussu sai sellest tulivihaseks. Ta kargas jalule ja hakkas otsima kivi, millega teomehele visata.

„Vaata, vaata!“ ütles teomees. „Sa tapad ju mind ka ära.“

Jussu viskas talle kiviga ja jooksis ise minema. Mina läksin siis ja jutustasin sellest toas.

„Näed nüüd ise, missugune ta on,“ ütles ema minule. „Jookse aga tuppa, kui sa näed teda tulevat.“

„Kui ta seda teinud pole ja nad ta kallal sedaviisi hauguvad, ega tal siis ka kerge ole oma naha sees olla,“ tähendas isa.

„Kust sina tead, et ta seda teinud pole,“ ütles ema.

„Seda ei tea keegi, on ta seda teinud või mitte. Kes seda selgeks teeb. Hannes enam ei räägi. Või kas temagi jõudis märgata, millest hobune äkki peruks läks. Eks Jussu ise ole ikka ainuke, kes teab.“

„Mis ta teab?“

„On ta seda teinud või mitte.“

„Mine sa võta tema käest välja.“

„Kellel siin tahtmist tõde kätte saada ongi. Inimese loomus on niisugune, et ta hoiab kümne küünega halvast kahtlusest kinni, ka siis veel, kui tõde on juba ammu päevavalgel. Jah, kahtlusega lepitakse kohe nii heameelega, et muud ei tahetagi. Vaata, ollakse veel pettunud, kui ükskord tõde oma nina nagu kogemata välja pistab.“

„Seisa aga sina tema eest.“

„Mina ei seisa midagi. Aga ega ma teda ka mõrtsukaks saa pidada — asja eest, teist takka. Kui ta ongi seda teinud, eks see ole siis nagu kogemata. Ega tema muud tahtnud teha kui koerust. Ega ta seda ette näinud, mis juhtus.“

„Anna aga sa talle lapse kuuldes õigust. Ei tea, mis moodi siis mina teda teisest eemale hoida saan.“

Isa süütas piibu ja ütles minule:

„Tee aga siis nii, nagu ema sulle ütles!“

„Ema pole mulle midagi ütelnud.“

„Jookse siis pealegi tuppa, kui sa näed, et ta tahab ennast sulle ligi ajada,“ ütles isa.

See polnud keeld ega käsk. See oli nagu heatahtlik hoiatus, mis laskis aimata, et Jussu on ikkagi niisugune, keda peab kartma. Ma sain aru, et vanemad enam ei karda halba mõju, mille eest mind kogu aeg oli hoiatatud, vaid midagi muud, hullemat. Jussu oli lihtsalt hädaohtlik.

Jah, kuigi isa hoiatus jättis mulle niisuguse mulje, oli tema vaidlus emaga pannud mind siiski mõtlema, et ehk Jussu ei olegi süüdi. Ta näis nüüd küll teisugune, kuid see võis olla sellest, et tal ei ole hea oma naha sees olla, nagu isa ütles. Paha võis tal olla ainult selle pärast, et ta on süütu, kuid kahtlustamine ja teomehe torked teevad elu kibedaks.

Nii mõteldes hakkas mul temast kahju ja ta tunnus mulle jälle endise Jussuna, kes ei jätagi minusse seda mõrtsukamuljet või -varju, mis viimastel päevadel temalt minusse langes.

Ma hakkasin salaja ootama, et kui ma teda nüüd jälle näen, ma lähen ta juurde ja näitan, et minul pole midagi, ma olen nii nagu enne.

Kuid Jussut oli nüüd vähe näha. Vahtisin küll pereõue poole, kuid seal teda liikumas polnud.

Ühel päeval ma leidsin ta üles. Ta oli läinud rukki äärde kraavi kaldale ja magas seal.

Mina mõtlesin, et näe, tal on üksigi igav, pole midagi teha, sellepärast magab. Ma kõditan sind rukkipeaga, siis sa ärkad ja sul on heameel, et oleme jälle kahekesi.

Astusin küll tasa, kuid ta kuulis siiski ära. Kargas maast üles ja ütles mulle kurjana:

„Ma sulle kuradile tahan näidata!“

Mina seda ei oodanud. Ta sisendas mulle sellega niisugust hirmu ja mõrtsukamuljet, et ma hakkasin ülepeakaela jooksuma, viskasin enese ühe hingega tuppa.

„Noh, mis sina lõõtsutad?“ küsis ema.

Rääkisin talle ära.

„Mis ma talle teinud olen?“ küsisin ise kokkuna ja haavununa, nii et nutt oli varaks.

„Küsi hullu!“ vastas ema. „Läheb teine hoopis sõgedaks.“

„Hoiad ennast eemale,“ ütles isa, „eks ta näe selles põlgamist. Põlgamises ta näeb jälle seda, et sinagi pead teda süüdlaseks Hannese surmas. Kui ta süüdi pole, eks ta süda ole siis täis. Olid ju talle ikka sõber...“

„Te ise ei lase ju enam olla,“ ütlesin mina ja tundsin hinges sooja valu nagu ikka siis, kui arusaamatuse tõttu oli tehtud ülekohut kas minule või mina teisele.

„Ma lähen ütlen talle,“ jätkasin ma, „et mina ei mõtle sinust midagi, sa ilmaaegu arvad.“

„Lähe sa kuskile,“ vastas ema. „Kahekesi tegite oma tükke, täna jumalat, et rahvas ka sinu kohta seda veel ei räägi.“

„Tohoh!“ tegi isa. Siis ta haaras ema sõnast kinni ja ütles:

„Kui nad ka tema kohta räägiksid, peaksid sa teda siis süüdlaseks?“

„Seep see on, et nad tema kohta ei räägi. Näe, süütu kohta ikka ilmaaegu ei räägita.“

Mina tundsin, et minul ei ole rahva jutuga tege- mist. Jussule oleksin tahtnud ütelda, et isa ja ema ju ei lase tulla su juurde, miks sul minu peale hing täis on. Kuid ma mõistsin, et ma ei saa seda talle ütelda, ta on ju nii kuri, et tuleb kallale. Ja kui ma mõtlesin, et seletamine talle on võimatu, et talle jääbki minust väärarvamine, siis ma tundsin jälle hinges nutulähedast valuhooгу.

Tahtsin ta juurde minna, kuid samal ajal kartsin teda.

Nõnda olin kitsikuses ega saanud oma asjaga edasi. Nõnda kulus suvest veel järelejäänud lõpu- poolik. Selle aja jooksul naguustus minus Jussule seletamise tahtmine. Ma õppisin oma aega viitma üksinda.

Mul oli mõnikord mängukaaslane. Kui puude- alune oli kollaseid lehti täis, tegin mina lehtedest putka. Ma oskasin seda teha isegi, ega ma abi otsinud. Kutsari Beti ise toppis ennast. Muudkui hakkas aga lehti kandma ja seinu paksemaks tegema. Minule mõni asi nii ei meeldinud, kui tema tahtis. Ma ütlesin talle. Siis ta tegi nii, nagu mina soovisin.

Tore tunne oli putkas olles: vaikne ja varjatud olek nagu toas.

„Ma tulen öösel siia magama,“ ütlesin.

„Ma tulen ka,“ lausus Beti.

Õhtul rääkisin sellest emale. Ta oli algul vastu, aga kui isa talle silma pilgutatas, siis ta nõustus minuga. Andis mulle vaiba kaasa ja soovis head ööd.

Õues oli pime nagu kott, polnudki nii hea toast välja minna. Onnis oli varjatud ja vaikne olemine, kuid seda julgeolekutunnet polnud, mis päeval oli tei-

nud siin viibimise huvitavalt meelitavaks. Mähkisin end vaipa ja ootasin Betit, et oleks seltsim.

Hirm oli üksi olla. Polnud sugugi toa moodi, seinad ei tundunud kaitsena ja ust ju polnudki, ainult riie oli ees. Kõik pimeduse kahinad ja hääled olid kuulda. Vanker läks maanteel mürinal ja mehed rääkisid. Mina hakkasin kartma, et tulevad kallale.

Siis ma kuulsin astumise sahinat. Ma mõtlesin, et Beti tuleb, ent sammud läksid mujale. Äkki meenus mulle Jussu. Tema ehk hulgub pimeduses ringi? Ta tuleb mulle kallale. Nii mõteldes ilmus mu silme ette Hannese surnunägu. Mul hakkas niisugune hirm ja tuppatahtmine, et ma ei kärsinud seda ära oodata, kas Beti tuleb või ei tule. Sellele hirmule lisaks ma mõtlesin äkki, et ema on välisukse kinni pannud ja magab juba. Kui Jussu tuleb, siis ma ei saa tuppa joosta!

Jälle kuuldus pimeduses sahinat. Nüüd ma ei saanud end enam pidada. Jätsin lehtputka, jooksin kojaukse taha ja tagusin rusikatega ägedasti, endal nutuvõru suu ümber.

„Mis sa uksest taod, ta on ju lahti,“ ütles ema.

„Noh, kas juba himu täis?“ küsis isa minult, kuid silma pilgutatas emale.

Jah, nüüd mõjutas Jussu mind sedaviisi.

Oktoobris hakkasime koolis käima. Mõisast teisi minejaid peale minu ja Jussu ei olnud. Ma ikka mõtlesin, et kuidas siis on, kui me hakkame koolis käima, siis oleme jälle nagu koos, kuid ei olnud. Ei olnud minul temast teeseltsilist. Tuli üksi kõik hommiku-pimedad läbi käia. Mõnel hommikul paistis kuu ja kõik oli imelikult vaikne ning selle vaikuse tõttu nagu natuke salaõudnegi. Aga et sai jala ette näha, siis oli ikka parem kui pimeduses.

Vahel sadas vihma ja kõik oli must. Siis pani isa endale peakotiga vihmakuue selga, võttis laterna kätte ja saatis mind sinnamaale, kus tuli teele juba teisi koolilapsi külast. Eks Jussu oleks võinud ka meie laterna paistel astuda, kuid ta ei teinud seda. Ta ei seltsinud kellegagi. Ronis üle kiviaedade, läks otse läbi karjamaade ja üle põldude — ikka üksi.

Jah, käisime veel ühist teed, kuid olime juba läinud teineteisest lahku. Jussu isegi oli nagu läinud enesest lahku, oma endisest iseloomust, muutudes üha kinnisemaks ja tigidamaks üksiklaseks.

MAAPOISS

1

Septembri varahommiku pimeduses kodunt välja sõites tunneb Jaagup kõhus valu. Temaga on ikka nii: ärevus suurte sündmuste eel mõjub kõhtu. Emal läheb mujale, ta kaebab säärastel puhkudel südamevalu. Jaagupil on kõht vist võtnud südame käest valutamise ameti endale. Või on see noorest peast kõikidel nii? Nagu Rehe Aleksiga oli, kui Puna-söödi hullumeelne perepoeg teda pika odjakaga taga ajas. Ei teinud südamele midagi, lõi mujale. Tänini naerdakse ja haugutakse Alekski kallal, aga kas see parem oleks olnud, kui oleks südamesse põrutanud?

Vankri ruttavalt veeredes valuleb Jaagupi kõht tasakesi ja norivalt. Teda ei ole hullumeelne taga ajamas, tema sõidab linna kooli. See on suur sündmus, suuremat Jaagupil ei ole veel olnud. Pole ka naljaasi: minna võhivõõraste inimeste juurde elama! Teisele see ehk ei olegi midagi, aga Jaagupile on. Tema on kodu küljes kangesti kinni, tal niisugune hing. Näe, külakoolis käies teised lapsed elasid koolimajas, polnud neil sellest midagi, kargasid ja tõmbasid seltsis pealegi. Aga Jaagup sinna ei jäänud. Kas ema vähe rääkis, endal süda muret täis, et pikk maa käia: kuus kilomeetrit sinna, teine niisama palju

tagasi — see lapsele ränk! Juhtub paha ilm ka veel, hilissügise jääkülmad vihmad leotavad kontideni läbi, tuul puhub üdini ja ongi haigus käes. Võtab maha, paljukest teda siis ikka vastu panemas on. Nii kardeti ja räägiti, aga mitte ei jäänud koolimajja. Ei tahtnud kohe võtta kuulda. Polnud tuisuste teede raskused talle midagi — raskem oli kodust ära jääda.

Aga nüüd tuleb jääda. Seda mõistes Jaagup pilgutab kolm-neli korda järgemööda ja kiiresti silmi, kergitades samal ajal nõksti oma pikavõitu, peent nina, nii et silmade vahele tekib korts, mis aga kohe jälle kaob. Jaagupil on niisugune mood, ta ise vist ei teagi, et teeb sedaviisi näoga.

Heinakotil istudes on ta külg vastu ema, sealt hoovab sooja ja head seltsi. Ta ei mõtle, et veel täna ta peab jääma selle seltsita. Mis sest mõteldagi. Hakka veel meelega südant raskemaks tegema. Parem silmad kinni lasta, nõjatada pea ema õlale ja katsuda tukkuda. Nii Jaagup teebki.

Vanker vuristab oma sõitu pimeduses ning kõik see, mis täna ees seisab, oleks veel nagu kusagil kauguse taga. See tuleb päeval, kuid päevavalgust ju veel ei ole. Pimedus on hea ja nagu Jaagupi nõus. Suletud silmi hakkab talle petlikult tunduma, nagu veereks vanker tagasi. Seda ta on tundnud poolnes linnateel ennegi. Kui ta on avanud silmad ja vahtinud pimedat maastikku, siis petlik tunne on kadunud. Aga täna Jaagup ei ava silmi. Olgu pealegi nii, nagu sõidaks tagasi koju.

Kui ta viimaks siiski silmad lahti teeb, näeb ta, et hakkab valgeks minema. Pimedus tee ääres on hõrenenud. Lähedal kõrrestikul on hädapärast näha kärbiseredeleid, mis seisavad tühjalt ja on hallid. Oota-

vad äravedu, et saaks küüni räästa varju talveund magama. Vareseid on juba lendvel, ajanud endid vara välja. Pole parata, päev algab. See päev, mis saab Jaagupi esimeseks koolipäevaks linnas.

Nüüd on soe rammestus ihust läinud. Ema ütleb küll:

„Eks sa katsu nüüd veel tukastada, siis pärast koolis pea selge.“

Aga Jaagup ei saa enam tukkuda. Silmad kohe peavad vahtima eespool tulukesi, mida enam küll pole vaja, kuid mida veel pole jõutud kustutada. Linn paistab. Ajab end sinaka koguna udu- ja suitsusambas taeva ääres üles.

Jaagupi kõht hakkab valutama ikka enam ja enam. Läheb ju järjest ärevamaks. On juba jõutud sinna- maale, kust maantee, see uniste põldude vahel ringleja, ei usalda enam edasi minna. Algab linna tänav, kivine. Rattad hakkavad koledat kära tegema ja van- ker kukub raputama nii agarasti, nagu tahaks nüüd kihutada sees kõik põnevalt kihama. Rahutuse muljet aitavad tekitada teisedki sõidukid, mis kihutavad üks- teisest mööda, nagu oleks midagi lahti, nagu ei saaks kohe enam vaikselt omaette sõita. On sedamoodi tunne, nagu kisuks linn oma hinguse jõuga kõiki vank- reid kolinal endasse. Sellest on haaratud emagi Jaa- gupi kõrval, ega ta muidu järjest piitsuga kohuta ja suuga sunni. Aega on, mis häda selle hobuse ajami- sega peaks olema, mõtleb Jaagup.

Ta tunneb, et ta ei saa ennast kuidagi seada sise- miselt rahulikuks, nii et oleks hea olla. Ta katsub, kuid tagajärjeta. Liiga palju tükib hinge niisugust, mis on temale väga võõras. Üheks häirijaks on määrd- e- vabriku hais. See varitseb sünge hoone varjus, nagu

mõrtsukas õhus, tahab kohe tappa. See mõjub kõhtu ja paneb südamegi valutama, sest kõht üksi ei jõua nüüd enam kõiki ärevusvalusid taluda. Seda paha ärevust ei suuda kahandada ka need kolm tohutu suurt paplit, mis nüüd tulevad ja on veel nagu maalt. Tihe ja häälitsev parv muusträstaid viskub lennult hooga puudesse peitu, kuid paiskub hetke pärast, nagu kohutatult jälle üles ja teeb kirglikult sädistades tulise ajuga oma pöördlende, nii et õhk mühiseb. See on küll nagu maalgi, kuid see ei suuda kohendada Jaagupit rahulikuks. Paljudest seda tuttavat pilti oligi. Aga linna tänav muudkui seisab võõrana silme ees.

Koolimaja, mida ta pole veel näinud, ei või enam kaugel olla. Sellele mõteldes Jaagup ei taha enam vankris istuda. Hobune peetakse kinni, Jaagup tuleb maha. Ta on oma hallid riided istunud ohtrasti kortsu. Ema kaabib kohmetu käega ta seljast heinaprahti, aga ega ta kõike ära saa. Jaagup hakkab ju enne astuma, muist jääb külge.

See on vist uute saabaste viga, et ta munakividel nii imelikult käib, kohmetult. Eks oma jagu süüd ole ka võõral jalgealusel. Saab kõnniteele, seal astumine hakkab minema ta käes kohe liigagi: poiss võtab ühe sammuga nii palju kui linna inimene kolmega. Käed peavad tingimata püksitaskus olema, sedaviisi oleks nagu rohkem kuraasi. Kuraasi aga läheb kibedasti vaja selleks, et taltsutada endas ärevust. Sisemise võitluse tõttu nägugi on vihasevõitu. Ilme on nii pahane, et ajab naeratama vastutulija, kellel on mahti maapoissi silmata. Jaagup märkab linnamehe kõverdunud suunurka ja taipab, et seal võib olla tegu tema väljanaermisega. Tuline tusk tõuseb üles. Poiss satub segadusse ja tunneb, et siin ta on end kaotamas.

Et ennast koguda, selleks muutub ta näolt ja käigult veelgi ägedamaks. Astumise hoog paneb keha kõikumama, vaata, et võtab peagi otsas väntama.

On muidugi koomiline, kui inimene astub suure sõjakusega, mis aga on asjatu, kuna puudub see, mis seda sõjakust põhjustaks. Aga kas on asjatu Jaagupi segasuse ägedus? Mis ta vihase ilme all muud on kui hädaohu aimel kokku kamandatud vastupanujõud. Seda teeb ta ettevaatlik endakaitse vaistlikult. Poiss ise ärevana ei mõista seda, mis temaga toimub, kuid ta kuri vaade kulmude alt on põhjendatud. Küllap siin võõras õhkkonnas on säärast vaimu, mis ei taha teda tunnustada, kipub kallale ega lase tal olla see, kes ta on.

Nüüd jõutakse koolimaja juurde. On vist vara veel, arvab ema ja vaatab ringi. Ta peab aru, kas viita vankri juures natuke aega või tohib juba sisse minna. Ega siis nüüd enam ikka magata, mõtleb ta viimaks ja kobib tasakesi ukse vahelt sisse. On kuulda, kuidas ta koojas astub trepist üles. Ta jääb majja tükiks ajaks, kohe liiga kauaks. Oodates Jaagup viidab aega hobuse nina all, laseb tal mokaodega kohmida peost heinu suhu.

Hommik aga areneb.

Hakkab juba tulema poisse, kes ei lähe mööda, vaid astuvad koolimaja uksest sisse. Nende silma all Jaagup ei taha enam hobuse juures seista, hoidub eemale. Käib kõnniteel edasi-tagasi, teeb, nagu poleks temal maavankriga asjagi.

Miks ta sedaviisi teeb? Mingi võimas tunne sunnib teda selleks. Ta häbeneb ja kardab seda, et on maalt, aimates sellest endale hädaohtu. Kui ema viimaks väljub, siis tunneb Jaagup, et nüüd on paha ennast näidata tema seltsis. Ta on kärsitust täis ja piilub ühe silmaga poiste poole, kes julgete jalgade müdistades jõuavad koolimaja ukse suhu. Nad ei jäta teda vaatamata. Jaagup kannatab selle all, et nad teda vahivad.

Ta lihtne voodikott, padi ja vaip on seotud nõõriga kokku pambuks, mis seisab vankril ja on kõikidele nähtav. Jaagup tahaks, et poiste silm seda ei näeks. Nüüd aga hakkab ema pampu vankrilt maha võtma ja ütleb Jaagupile poolsosinal:

„Sa aita see sisse viia!“

Tema peaks siis kandma ühes emaga selle siit uksest sisse, kus liigub linnapoisse, kes muidugi jäävad vahtima! Ta siseilm hakkab sellele vastu.

„Mina ei taha!“ ütleb ta emale pahase sosinaga ega pane kätt külge.

Emal läheb pambu kallale, kergitab prooviks tõsta ja ütleb siis Jaagupi õnneks:

„Ma saan üksi ka.“

Saab, kuid suuri vaevu. Vaarub kandami all ja jääb sellega ukse vahele kinni, ei pääse tükil ajal edasi ega tagasi. Jaagup näeb seda, tal on paha, kuid appi ta ei lähe. Näe, linnapoisid ise märkab panna käe külge. Juhub pambu nii, et ema saab sellega uksest sisse. Kojas kuulukse ema ütlevat:

„Aitäh, hea laps!“

Jaagupi kõrv võtab selle kinni. Paha süütunne läbistab teda, sest teise kiituseks öeldud sõnad kostavad laitudeks temale. Emal võib muidugi mõtelda, et

näe, oma laps ei aita, ei tea, mis ta sees on, et ta niisugune on. Võõras on viks ja viisakas... Aga mis linnapoisil viga kätt külge panna, ega teda sellepärast keegi naera. Nii mõteldes Jaagup saab pahast süütundest jagu.

Varsti on ema tagasi ja ütleb:

„Tule nüüd ise ka sisse!“

„Kes siis hobuse juurde jääb?“ küsib Jaagup, otsides nagu põhjust veel välja jääda. Aga ema ütleb, et loom ei lähe kuhugi, olgu aga pealegi üksi uulitsal. Nõnda tunneb Jaagup, et enam miski ei aita, tuleb minna.

Nad sammuvad kahekesi, Jaagup ikka ema kannul, läbi koridori, mis rökkab kõrvulukustavalt väledalt edasi-tagasi sagivate poiste kärast. Võiks juba jääda kuskile vaikselt nurka seisma, mõtleb Jaagup ja küsib emalt porinal:

„Kus sa lähed?“

„Tule, ma näitan, kuhu ma su magadisriided viisin,“ vastab ema. Läheb ise edasi ja avab siis kooliteenri korteri ukse. Julgeb omapead sinna sisse astuda. Jaagup ei julge. Ta jääb välja. Ega ei tohi ju võhivõõra inimese tuppa minna. Keegi pole kutsunud.

„Tule nüüd siia!“ ütleb ema. Ta kõrval seisab mustaverd naine, eks see ole kooliteenri naine. Tema näib naeratusega kinnitavat, et emal on õigus kutsuda. Jaagup muutub julgemaks, astub lähemale, aga ainult ühe sammu. Üle läve ei lähe.

„Ma näen küll,“ vastab ta emale, silmates toas oma magadisriideid, mis on pandud seinä äärde.

Nüüd avab ema võõra kapi ukse ning see näib

Jaagupile nii sündsusetult julge tegu olevat, et ta ei tahaks selle juures olla.

„Tule, vaata, ma panin su söögitavaari siia,“ räägib ema. „Kui kõht tühjaks läheb, siis tead võtta. Eks sa astu lähemale, siis näed!“

„Ma näen ju küll,“ vastab Jaagup tusasena ja ei taha seal enam olla. Keerab selja ja läheb eemale. Ta kõht valutab tugevasti, eriti mõjub sinna häirivalt see kange värvi lehk, mis täidab kogu koolimaja.

Mõne viivu pärast tuleb ema koolijuhatajaga, kes ähib ja kellel ei näi aega olevat. Isandal on lai nägu, kuldraamidega prillid, punakad rippuvad vurrud, vesti all kumer lasu kõhtu ja reitest kangesti kitsad triibulised püksid. Ta kõneleb midagi endamisi, paneb käe Jaagupi õlale ja viib ta ühte klassituppa. Näitab vaba koha kätte ja käsib istuda. Ise lahkub.

Siin oli kange lärm, mis aga lakkas järsku Jaagupi ja koolijuhataja sisse tulles. Nüüd nad võiksid jälle kisa tõsta, juhataja on ju läinud. Kuid vaikus kestab. Jaagup taipab, et kõik on pööranud näod tema poole, vahivad, sellepärast ongi nii vaikne. See paneb teda kannatama. Ta hakkab minema punaseks. Ta tunneb seda. Tunneb ja kardab. Katsub seista vastu mõteldes: Kui ma mõtlen hoopis muule asjale, siis rahu tuleb tagasi. Ei tea, kas Kalda sarapikus on veel pähkleid? Pidin ikka minema, aga jäi seal käimata...

„Küll see mats on ikka kolge! Ei tea, kus ta seni on olnud?“ imetleb hele hääl valjusti. Teised hakkavad naerma, klass läheb jälle lärmitsema.

Jaagup saab aru, et see oli öeldud tema kohta. Ta oli ennast kuidagi seadmas rahulikuks, kuid nende sõnadega see aeti nurja. Veri tõuseb kuumana pähe ja kõrvalestad hakkavad õhetama. Nüüd nad näevad

kõik, et ma olen näost punane, mõtleb ta vaeveldes. Tal on piin ka selle pärast, et nad kohe haistsid temas ära maapoisi. Siin ei olnud teda reetmas ei vanker ega ema, kelledest ta oli hirmuga katsunud end eemal hoida, uskudes naiivselt, et see aitab. Ei aidanud. Ma olen siis ise niisugune, märk kohe otsaes, selgub Jaagupile. Ta on sellest kohkunud. Ta ei tahaks olla see, kes ta on. Teistele naerda ja haukuda.

Ta pole seni usaldanud vaadata mujale kui otse enda ette lauale, kus ta käed on ülestikku. Nüüd ta näeb, kuidas võõras käsi tuleb laua teisest äärest ennast temale pakkuma, hääle üteldes:

„Tere siis ka!“

Jaagup ei mõista, kas see on nali või tuleb see tõsisest südamest, kuid ta märkab kahte asja, mis teevad talle südamevalu. Teise käsi on väike ja valge, tema omad aga suured ja tubli päevituskorraga, kohe näha, et maalt. Ta hakkab oma käsi häbenema. Kartes kiusamist, ei julge ta teisele kätt andmata jätta. Aga kui see on tehtud, paneb ta ruttu käed püksitasku.

Ta näeb natuke kõrvalistujat, nii palju küll, et kohkuda: poiss on väike, häbi niisugusega ühes pingis olla. Ta võtab südame rindu ja heidab silma volksti teistele pinkidele. Sealgi on väikesed poisid! Mis klass see õieti on, kuhu teda on toodud? Ta oli maal ikka hea õppija. Nüüd korraga niisugune häbi ja alandus: pannakse pisikeste sekka! Ta tunneb endale tehtavat ülekohtu. Ma peaksin kuuluma oma teadmiste poolest paar järku kõrgemasse klassi, mõtleb ta. Käis ta ju külakoolis ühe aasta veel peale lõpetamist, et eriti valmistuda linnakooli vastu. Seda

külakoolmeistri targa soovitusel tõttu. Vana Tummeleht oli isalikult hea, ega ta muidu vabatahtlikult endale säärast koormat võtnud. Õpetas, mida mõistis. Kiitis, et nüüd oled tugev küllalt. Sellest oli Jaagupil teatud enesekindlus. Ärevust oli siia tulles küll, kuid teadmiste pärast hirmu ei tundnud. Nüüd aga pannakse pisikeste hulka!

Oo, Jaagupil on häbi, ta tahaks vajuda maa alla. Ta silmad on punased ja nägu täis häda. Ta vahib üksisilmi laua musta pinda. Ta ei usalda vaadata kõrvale, kartes kaotada pead. Nõnda istudes ta rohkem aimab kui näeb, et ema kogu seisab klassi uksele ja peab teda sealt silmas. Võib-olla tahab ehk veel midagi rääkida?

Kas ta on ikka tõesti seal või näib see ainult nii? Selle kontrollimiseks Jaagup piilub altkulmu uksele. Õigus: seisab seal ja vahib oma tõsiste ja mõtlikkude silmadega temale. Jaagup tunneb, et ta veri viskab jälle leili näkku. Ta süda on ema peale täis. Ei märka ükskord ära minna, mis ta vahib seal, mõtleb ta ärevuses. Teised ju näevad ja hakkavad omavahel pärima, et kelle ema see on. Jaagup on niisuguses hingekitsikuses, mis on väga lähedal ema salgamisele. Maal oli kõik nii, nagu olema peab: ta ei tarvitsenud häbeneda ema ja oma suure kogu üle ta oli alati uhke. Sellega uhkustas ikka isagi, et poiss on jõudsa kasvuga ja sirge, tore teda vaadata. Siin aga see on talle ristiks ja häbiks. Jaagup ei tahaks paista välja millegagi, ta tahaks olla kohe nii, nagu polekski teda. Kuid oma suure koguga ta äratab tähelepanu, ta on pisikeste hulgas nagu mingi imeloom. Pisikesed pilkavad ja naeravad teda lapseliku alasti julmusega. Ta tõmbub kõssi ja katsub olla väiksem, kuid muutub

seega koomiliseks ja äratab neis üha rohkem ründavat naeru.

Ta tunneb, et keegi näpib ta selja kallal, kuid taha ta ei julge vaadata. Midagi võetakse ta seljast ja küsitakse teeseldud hõiskava üllatusega:

„Mis see on?“

Ta ei tea, mis see on, kuid ta ihu läheb niiskeks ja paled õhetama. Ta arvab, et nad on püüdnud kinni kirbu. Kodus neid palju ei olnud, kuid mõni ikka leidus. Võib küll olla, et on kirp. Hakkas ju halli pint-saku peal hästi silma. Nõnda mõteldes ta tunneb, et krae vahel ja lagedal kaelal kiheleb ja on üldse nii, nagu jookseks seal midagi. See kõik ajab tulist üles ja viib meeled segastena laiali. Kuuldes neid kõnelevat lakas magamisest ta mõistab, et nad on noppinud ta riidetelt heinapebre. Maal poleks sellest olnud midagi. Siin on lausa õnnetus, et see oli ta riide külge hakanud.

Nüüd algab tund, õpetaja ilmub. Klassi uks tuleb sulgeda. See tahetaksegi kinni panna, aga ema seisab seal vahel. Ta ei astu tagasi, vaid tuleb sisse. Oo, see ei ole sünnis, see on paha, tunneb Jaagup. Ta vajub otsekile lauale ega tõsta silmi. Ema tuleb ta juurde ja paneb käe ta õlale. Ta ei tee väljagi, kohe nagu ei tunnistagi teist oma emaks. See hakkab kõigile silma, et ta on niisugune imelik, oma ema vastu nagu jõhkergi. Õpetaja ja kogu klass on jäänud neid vaatama.

„Ma hakkan nüüd minema,“ ütleb ema ja katsub teha ruttu, ta tunneb isegi, et tema koht ei ole praegu siin.

Jaagup põrnitseb lauda. Ei lausu sõnagi. Mis ta peakski ütlema? Ta on õnnetu ja vihane, et ema siia

sisse tuli. Ta tahaks ta peale karjuda. Ta taltsutab ennast ja hoiab suu kinni.

Ema ei oska muidu lahkuda, ta peab andma kätt. Võtab ise poolvägisi Jaagupi niiske käe ja surub seda, üteldes:

„Jumalaga! Ole siis hea laps!“

Nüüd pole enam aega. Ega ema Jaagupi suust lahkumistervitust ootama jäägi. Läheb ruttavalt naljaka pooljooksuga välja.

Klassis on mõni hetk vaikust, mis tundub nagu hääletult naeratavat. Siis algab tund.

Jaagup on aetud nii segamini, et ta ei mõista õpetaja kõnest midagi.

3

Kolmanda vahetunni ajal Jaagup usaldab tõusta ja minna natuke ringi vaatama. Ta jääb koridoris seisma, hoidudes seina äärde. Ta silmad vaatavad, tal on vaja midagi välja uurida. Ta tahaks kuhugi minna, kuid ta ei tea, kus see koht on. Pole tema mood küsida. See oleks väga raske. Kergem on endamisi häda kannatada. Kuigi häda käib tungivalt peale, saab sellest siiski veel jagu, seades jalad all ja hambad suus risti.

Siit ta seda ei seleta, mida otsib. Ta peaks ringi liikuma, võib-olla minema alumisele korrale. See nõuab pealehakkamist ja julgust. Jaagup ei taha teha endale tüli otsimisega, otsustades endamisi, et ta jõuab kannatada koolipäeva lõpuni. Ega see kaua enam kesta, võib-olla ainult ühe tunni. Kui ruumid tühjad, siis on hea otsida ja minna.

Nõnda seisab suur maapoiss seina ääres ja ei aima, et ta lihtsameelne nägu ei oska veel varjata seda, mida ta tunneb. Kõik vaev on näos. Säärase hädapildi jaoks ei ole poistes ei poolehoidu ega kaastunnet, vaid särtsuvat tögamisrõõmu.

Keegi on hiilinud Jaagupi selja taha ja paneb talle salaja nõksaku põlveõndlasse. Jalg nagu lüüakse alt, maapoiss peaaegu kukub. Ta pöördub ja vaatab pahategijat. See on temast väiksem, kuid tal on suur pea, liiga suur. Paks värvitu nägu. Lühikeseks pügatud juuksed seisavad harjastena püsti. Hallides silmades põleb kiusamislõbu. Lai suu küsib parastavalt ja nagu salamahti vaikse häälega:

„Said sa nüüd?“

Jaagup ainult vaatab, ta ei räägi midagi, kuid ta silmad ütlevad, et ära mässä.

Teine ei jäta teda rahule, togib rusikaga. Ta otsustab minna eest ära. Kiusaja käib kannul.

„Mis ma sulle teinud olen?“ küsib siis Jaagup tusaselt. Teine sosistab, nagu räägiks ta salajuttu, kuid ta hambad on risti suus. Ta rusikas on kurja kavatsust täis. Mis sa hulluga teed? Ei saa lahti. Jaagup ruttab klassi ja läheb oma kohale. Ta väike pingikaaslane kükitab seal juba ees. Sel on kangesti kitsas nägu ja niisugused pruunid silmad, mis läigivad nii, nagu naerataksid nad järjest, ka põhjusega. Jaagupil ei ole veel selgust, kas nad naeravad teda või on nad muidu niisugused.

Kiusaja tuleb ka klassi. Ta ongi siit, tema pink on taga nurgas. Aga nüüd ta astub selle pruunide silmadega poisi juurde ja ütleb:

„Vahetame kohad.“

Vaata, mis talle nüüd pähe ei tulnud, mõtleb Jaa-

gup kokkudes ja loodab, et pruunisilmaline pole nõus kohta vahetama. Aga on küll. Loovutab selle meelendi ja naeratab ise lõbusasti, teab ju ette, et nüüd saab nalja. Tahab seda nalja. See tundub Jaagupile nagu reetmine. Pole parem kui teised, mõtleb ta ja näeb ennast täiesti üksikuna.

Kiusaja istub nüüd ta kõrval. Jaagup teab, et teised vaatavad ja ootavad, mis sellest välja tuleb. Ta tõmbab pea õlanukkide vahele ja ootab ise ka. Ta ei vaata paha poisi poole, teeb, nagu oleks talle ükskõik, kes ta kõrval istub. Ei vaata, kuid näeb ometi teist ajavat oma paksu nägu lähemale ja lähemale. Nüüd see on oma põrnitsevate silmadega üsna tema põse juures. Võõrast hingeõhku ja halba suulehka tuleb talle näkku.

Kõik naeravad. Jaagup on väga tõsine. Ei ole sugugi hea tunne, kui teine ajab end nii lähedale ja on teadmata, mida ta kavatseb teha. Mida ta teeb, seda Jaagup ei oska aimatagi. Ta jätab äkki põrnitsemise ja haarab oma nina näppude vahele. Hoiab seda ja pageb hädaldaval ilmel. See teeb poistele nalja. Südamest itsitab pruunisilmaline, kes nüüd tuleb oma kohale tagasi. Ta vaatab sõbralikult Jaagupile nagu oodates ja soovides, et temagi võtaks sellest heast naerust osa. Jaagup aga tunneb, et teda teotatakse. Tal on häbi: teised võivad ju mõtelda, et pahal poisil oli tõesti põhjus nina kinni hoida, kust nemad teavad. Ei saa ju neile tõtt selgeks teha. Ta vaikib ja kannatab.

Nüüd algav tund ongi viimane, nii nagu Jaagup oli lootnud. Taludes oma rasket vaeva ootab ta pikisilmi tunni lõppu. Teda valdab korraks hirm, et ta ei suuda enam kannatada. Tal tuleb võidelda selle

hirmugagi, sest see püüab teda lagastada. Ei, ei, ma suudan end kindlasti hoida, ergutab ta ennast mõttega. Viimased minutid venivad, nad just nagu teavad, et kannatuski on jõudnud viimase kraadini: kumb lõpeb enne?

Tund on läbi. Klass vabaneb nagu paisu tagant, kõik poisid voolavad uksest välja. Istuma jääb ainult Jaagup. Tema peab oma paisuga veel pisut aega ootama, poisid pole koridorist lahkunud. Kui väljas jääb vaikseks, siis Jaagup asub pakiliselt otsima. Nüüd ta peab julgema liikuda mööda võõraid ruume. Peab julgema katsuda uksigi. Ta astub kikivarbail kiiresti. Ega nüüd enam aega ole. Korraks käib läbi pea kohutav mõte: kui ma nüüd ei leia! See on rumal mõte, mis tahab veel viimasel minutil kannatust suurendada. Aga ei, see aitab suurendada leidmisrõõmu. Nüüd see koht on käes. Kui kergeks läheb praegu olemine! Jaagup otse naudib vabanemist. Siin pääseb pinge alt hingki. Nüüd see kõik on möödas. Septembripäikest paistab aknast sisse. Jaagupil on tunne, nagu oleks päike praegu alles paistma hakanud, pilve alt välja tulnud. Nii helgeks on läinud olemine. Saab olla vaba ja üksi. Võõraste ja vägivaldsete elamuste mõjul ärakohutatud hing tuleb nagu koju tagasi.

Nii tundub esimese hooga.

Aga kui ta siit ruumist lahkub, ta ei oska midagi peale hakata. Ta tunneb nüüd teravalt, et tal pole kodu ega tuba. Tal on võhivõõras korteris ainult voodiase. Sinna ta ei lähe. Läheb klassi, kus praegu ei ole kedagi. Ta hakkab vaatama oma uusi raamatuid. Need on veel võõrad, kuid nendega ta saab hästi läbi. Missugune hea rahu tuleb hinge, kui oled

üks! Ja kuidas see rahu kohe kaob, andes maad ärevusele, kui oled võõraste inimeste hulgas!

Vastu õhtut ta on lugemisest väsinud, pea on hakanud tuimalt valutama. Ja kõht küsib süüa. Ta ei ole ju täna veel lõunat saanud. Talle meenub, et kooliteenri kapis on ta toidumoonas. Ta läheks nüüd võtma. Kuid paha on minna teise tuppa. Nii paha, et ta ei saa sellega hakkama. Lahkub küll klassist mõttega, et nüüd lähen, kuid koridoris saab minekuhoog otsa. Ta jääb luurama. Ootab head juhust: kui keegi väljub toast, siis nagu parem minna, uks juba lahti. Siis lähen. Tuletavad ehk meeldegi, et sa pole täna midagi suhu saanud, sõge poiss, mine ometi sööma.

Nõnda ta mõtleb ja kuulatab hoolega hääli, mis kostavad toast. Kõndides ta püüab astuda nii, et saapad ei teeks suurt lärmi. Ega ta loomulik astumine tühjas ruumis kedagi segaks, kuid ta on võtnud pähe, nagu poleks tema jalgel õigust kõvasti astuda. Aga mida kauem ta siin ootab, seda julgemaks ta jalad lähevad: nad nagu tahaksid nüüd teatada sinna tuppa endi siinolekust.

Nüüd uks avaneb. Nad kuulsid vist. Küllap ta meenus neile, tulevad kutsuma, et mis sa siin vahid. Nii loodab Jaagup.

Väljub väike tütarlaps. Ta valges näos on tumepruunid silmad, need meenutavad kooliteenri tõmmu-verelist naist. Ju siis on nende tütar. Et neil tütar on, see millegipärast paneb Jaagupi kohmetama. Nii kohmetama, et temast ei ole sisseminejat, kuigi nüüd uksest käidi, mida ta ennest oli otsustanud kindlasti ära kasutada.

Tütarlaps vaatab Jaagupile otsa, ta suu ümber

on nagu naeru varju. Ta ei kõnele midagi, läheb hoovi. Jaagup aga põgeneb suuril ja tasaseil sammel klassi. Tal on häbi. Teine ju nägi teda ukse taga nagu varitsemas. See oli paha, tunneb ta ja kisub end pingis istudes kõssi. Nüüd ta enam sinna ei lähe, koridori.

Aegapidi valgus nagu imetakse klassist, jääb ikka pimedamaks ja pimedamaks. Varsti oleks siin kohe kottpime, kui laterna valgust ei paistaks tänavalt sisse. See valgus on Jaagupi silmale võõras. Selle paistel näib linn veel võõramana kui ta on.

Tänaval liigub järjest inimesi, neid läheb siia-poole ja sinna-poole. Nende vaatamisega on silmadel ajaviidet. Aga kaua sa ikka vahid, väsid ju ära, tüdimus tuleb lõpuks peale. Kuid teha pole midagi, pead siin olema.

Jaagup tunneb end mahajäetuna ja mõtleb kodu peale, mis on metsade taga maal. Kui saaks nüüd sinna! Kuidas ta muutuks kohe nagu teiseks inimeseks. Kõik vaevad oleksid nagu käega võetud. Pean ma siis tingimata linnas olema? On mul seda kooli vaja? Kui ema oleks praegu siin, Jaagup hakkaks manguma ta kallal, et koolinõu jäetaks katki. Tema tahab elada maal, ta kohe ei kannata siinset elu.

Emale mõteldes ta tunneb igatsust tema järele, kuid ta on tema peale ka pahane. See on ema süü, taipab ta, et ma siin väikeste hulgas nii suur olen. Miks ta pani mind seal maal nii hilja kooli!? Ikka oma hädaldamisega, et ei jõua käia. Küll oleksin jõudnud! Juba mitu aastat varem. Nüüd olen siin teistele naeruks. Va Tummeleht pani veel ühe aasta nahka. Muidugi raiskasin selle asjata. Pandi ju ikkagi väikeste hulka. Nüüd paistab nii, nagu oleksin oma

arenemisega teistest mitu aastat maha jäänud. Nõnda mõtleb Jaagup kibestunult, aimates, et väikesed klassikaaslased samastavad ta pikka kasvu rumalusega. Mis häda pärast ta seda piina peab siin siis tundma? Maal saaks sellest kõigest vabaks.

Oo, kuidas ta põgeneks siit!

Kuid ta ei tee seda. Ta istub pimeduses ja köhatub ja kohkub ise sellest. Ta nagu püüab varjata oma siinolekut, sest see on tõesti veider, et ta vahib pimedas klassis, ei lähe inimeste hulka. Ta saab sellest aru ja püüab olla nii, nagu polekski teda.

Ajab haigutama, kellaeg on vist juba niikaugel. Ta katsub kuidagi tukkuda. Laseb pea käsivartele ja sulle silmad. Nii on kergem olla. Nõnda losutades ta kuuleb: uksest käiakse, sammud hakkavad tulema siiapoolle. Jõuavad klassini ja peatuvad. Kuuldub kröks — ruum kargab heledat valgust täis.

Kooliteener seisab uksele, ta vurrude varjus ja prillide taga on heatahtlikku naeratust. Ütleb imeks pannes:

„Näe, tema istub pimedas! Mina ikka mõtlen, et õpib, ei tahtnud segada.“

„Mis siin õppida,“ vastab Jaagup ebamääraselt.

„Eks nüüd võiks juba tuppa tulla,“ räägib kooliteener. „Varsti magamisaeg käes.“

Jaagup tunneb kergendust, ei vasta midagi, kuid ajab end püsti. Nüüd teine aitab tal selle raske töö ära teha — tuppa minna. Ta saab sinna, kus on ta toidukraam. Selle järele ju suu on kogu aeg igatsetanud, nälja näppides kõhus. Ta teab küll, et toit on kapis, kuid vaatab siiski nõutult ümber. Kas ma ise tohin teise kapi ust avada? Sääraselt endas võitlevana

ta jääbki keset tuba seisma ja tunneb ise, et nii seista on rumal.

Mustaverd emand paneb aurava teeklaasi lauale ja ütleb Jaagupile:

„Eks nüüd ole kõht juba tühi, võiksite õhtust võtta.“

Jaagup tammub jalgel ja vastab:

„Pole viga.“

Ta seisab edasi ühe koha peal ja ei tea, kuhu käed panna ja mida teha, et siin olemine tuleks parem välja.

Emand märkab ta saamatust, avab ise kapi ukse ja juhatab talle ta toidu kätte.

„Ma tõstan lauale, siis hakkate teed jooma,“ ütleb ta.

Jaagup kohkub sellest. Laual aurab neli teeklaasi. Siis tema peaks hakkama nendega ühes sööma! Nende silma all! See oleks talle piinaks.

„Ma teed ei taha,“ vastab ta ja paneb käe koduse võipütikese külge, et emandal ei oleks võimalust seda lauale viia. Jaagup võtab õhtust siinsamas kapi ees.

„Mis te siis siin, laua ääres ruumi küll,“ kiusab emand oma lahkusega. Jaagupil on juba toitu suus, ta pomiseb midagi, kuid sellest ei saada aru.

„Kuidas see kuivalt läheb, tulge ikka rüübake teed peale!“ katsub emand maapoisi elu heaks teha, tõmmata teda nagu oma perekonda. Maapoiss on peru ja metsik. Ta seisab kapi ees ja püüab seljaga ja kapiuksega varjata seda, mida ta sööb. Teda ei saa laua äärde.

Teised istuvad seal ja tunnevad tema püstisöömise tõttu nagu häbi oma mugava istumise pärast. Nad

vaatavad üksteisele otsa ja kehitavad naeratades õlgu. Emand teeb veel kord katset, kutsub:

„Tee jahtub ära, tulge võtke nüüd ometi meie juures istet!“

Jaagup vastab, et ta juua ei taha. Kui ta on söönud, väljub ta toast sõnalausumata. Ta teab, et klassis on veepudel. Võtab seal pimeduses ettevaatlikult pudeli kaela pihku ja jääb kuulatama. Ta kardab pealetulemist. Oleks väga piinlik, kui nad näeksid teda siin joomas. Ta püüab pudelit võtta ja tagasi panna nii tasa, nagu polekski ta seal kallal käinud.

Nüüd on joodud, mida siis nüüd teha? Kas viita siin veel natuke aega? Ta ase oli toas valmis tehtud, seda ta märkas, kuid ta kardab nende silma all end riidest lahti võtta. Kuidas selle lahtiriietamisega siis üldse jääb? Nad ise magavad vaheseina taga. Uksel on eesriided ees. Oodata, kuni nad magama lähevad. Aga kui nad magavad, kes siis eesruumis tule kustutab? Jätavad ju tule mind ootama. Ootavad ehk juba praegugi, lõpetasid ju mu välja tulles teejoomise.

Jaagup kardab pahandada, läheb tupp. Jääb ukse läheduses seisma, nagu ootama. Nad on veel kõik seal, kuid nad saavad temast aru. Emand tõmbub tagaruumi. Kutsub sealt magama tüdart, kellel näikse olevat himu vahtida Jaagupit. Lapsel endal pole nii palju aru peas, ei märka ära tulla. Ema saab tema viimaks enda juurde, sõitleb seal kurjustava sosinaga.

Kooliteener väljub natukeseks toast, läheb vist südame rahustamiseks järele vaatama, kas kõik ukсед on ikka tõesti kinni, ega mõnes ruumis tuli ole kogemata põlema jäänud.

Nüüd on hea aeg, Jaagup otsustab end kähku riidest lahti võtta. Pükse maha ajades ta on nagu tulis-

tel sütel, kardab äkilist ilmumist tagatoast. Väledalt kaob ta vaiba alla.

Varsti seejärel tuleb väljasolija tagasi. Teeb toa pimedaks. Ise läheb teiste juurde tagaruumi. Nüüd Jaagupil on kergem olla. Nüüd ta on jäetud üksi. See tähendab talle vabanemist möödunud päeva piinavatest elamustest. Kuid see tähendab ka mahajäetust, kui mõtelda kodu peale. Mis nad seal praegu teevad? Kas magavad juba?

Kui magus oli vahel sügiseõhtul kodus uinuda, kui lamp jäi veel soojas toas põlema ja ema ketrama! Vokk kohe nagu laulis vaikse vuringa unne. Ja see uni oli hea, õnnetunne valgustas olemist magamise ajal.

Jaagup teab, et nii on ainult kodus. Siin on võõras ja jahe tuba. Värvide lehk seisab ninas. Uni ei taha tulla. Väljast kostab linna hiliseid häali. Need ei hällita, vaid teevad rahutuks. Need kostavad kogu öö. Lõikavad äratavalt läbi põgusa une hinge. Jaagup avab mitmel korral silmad. Tuba on ikka pime, öö kestab. Esimene öö linnas.

Nüüd ta virgub jällegi. Ta mõistab, mis teda äratas. Vabrikutorud pahistavad jämedalt ja pikalt kutset tööle. Aknaruudud aimavad sündivat valgust. Jaagupi kõht hakkab valutama, tundes ette algava päeva uusi ja halbu ärevusi.

VÄEJOOKSIK

1

Ooretimäe Toomas ei läinud.

Ema seadis talle küll eelmisel öhtul teekonnaks kasti valmis, kiskudes ise seejuures ikka nii nuuskamise moodi ninaga. Ta pidi nüüd lahkuma oma ain-sast pojast, pidi saatma ta sõjateele. See võttiski ta niisuguseks, nagu ta seal kollaseõielise pearätiku varjus oli. Ta lahjaihulist silmnägu polnud näha, kuuldus ainult seda, mida nina tegi.

Oli küll praegu suvine aeg, aga ema pani hoolit-sevalt kasti ka paari tuliuusi labakindaid. Seda tehes talle kargas pähe niisugune mõte, mida poleks taht-nud küll mõtelda: kes teab, kas Toomal külma ajani hing sees peetaksegi? Näe, meenusid ju nii paha-ennustavalt need, kes siit olid läinud ja kellest oli teada, et nad on langenud: Kaariku poiss ja Antsu Kaarel. Neid oli teisigi. Mis muu seal siis Too-mastki ootab kui ots, mõtles eit ja hakkas jälle ninaga tõmbama.

Öösel isa käis mitmel korral süngist väljas ja vah-tis oma hallide silmadega seinakella. See, mis ees seisis, ei lasknud teda magada. Kui väljas oli juba kuidagi hommiku moodi, siis ajas Ooretimäe pere-mees end jalule ja läks õue. Aga et oli veel väga

vara, siis ta jäi aida ukse läheduses seisma ja seisis seal nii, nagu oleks ta selleks tõusnudki. Imes kirinal piipu ja vahtis vihusauna nurgast mööda külatagusele heinamaaribale, mis oli metsa ääres ja kollendas oma niitmata õieküllusega pilvealuse hommiku hämaruses nagu jahedana. See oli Kaariku talu maa ja seal oli heinalisetööd teinud see, kes nüüd kuulukse olevat langenud.

Aga Ooretimäe peremees ei mõtelnud sellele. Ta ei seisnud selleks siin, et vaadata seda, mida silmad nägid. Oli veel vara teha seda, mis teda oli sundinud tõusma, aga muud teha ka ei tahtnud. Või kuidas sa teedki, kui on käes see päevake, millal poiss peab minema.

Eks siin muutu nüüd temata palju raskemaks, tublid töökäed võetakse ära. Aga mis sellest mõtelda. Küllap kuidagi ikka saab. Need nüüd kellegi raskused, mis siin kodus! Vaata, mis Toomast seal võõras kohas ootavad! Hull on lugu siis, kui ta jõuab juba otsaga sõjaväljale. Ei küsi kuul sellest ühti, kui kange sa oled, muudkui käib sinust läbi ja pole sa enam tõusja. Aga ega seal kõik otsa saa. Kui see möll ükskord lõpeb, küllap siis ikka on neidki, kes tulevad tagasi. Läheks ikka nii, et Toomas oleks tagasitulijate hulgas!

Nõnda mõtles Ooretimäe peremees ja arvas siis, et nüüd on aeg selleks, milleks ta oli tõusnud. Nüüd vaja Toomas äratada, et asuda teele ja jõuda õigel ajal komandantuuri hoovi, kuhu poisil oli käsk tulla. Linn on kaugel.

Aga enne kui Ooretimäe peremees läks poega äratama, ta lõi kõhelema, mõteldes: või ei käi aeg veel nii pakiliselt peale? Ehk ta tohib raasukese veel

magada? See ta viimane uni kodutalus, eks see ole tal magus. Läheb siit, siis ta uned on muret ja ärevust täis, magab ta siis, kus ta magab.

Ooretimäe peremees seisis veel tükikese aega paigal ja mõtles, et küllap hobune suudab pärast need minutid tagasi võita, mis siin nüüd veel magatakse. Aga siis ta pani käe ukse külge, kobistas ja ütles:

„Eks sa hakka nüüd tõusma!“

Sees jäi vaikseks. Toomas vist ei kuulnud. On ikka imeks panna see nooruse südamerahu, mis ei hooli millestki, ei iseenesestki. Sellega ta saab olla sügavas unes enne niisugustki paha päeva, mis viib ta nagu looma tapamajateele. Aga nii see hea ongi, et ta säärane on. Nõnda see tal kergem läbi teha. Jah, mis olema peab, ega sellest mööda saa, mõtles Ooretimäe peremees ja koputas uksele uuesti.

Nüüd anti aidast seestpoolt märku, et seal tõusukäsk on kuulda võetud. Oli aseme raginat ja riietumise kahinat ning umbe magatud kurgu kraaksutamist.

Nüüd ta astub sealt varsti välja ja paha on ta peale vaadata, sest tema on see, kes peab minema, ning sina oled see, kes võib jääda. Sellest kohe ta ees nagu süü südames. Nii tundis ja mõtles Ooretimäe peremees.

Juba aida uks lükatigi lahti. Õue ilmus tugeva kehaga keskmist kasvu noormees, kes oli tööriideis ja magatud näoga. See oligi siis see mineja, Ooretimäe Toomas. Ta hoidis käes õlgkaabut ja pani selle nüüd oma heledatele juustele.

Ega sa ometi sedaviisi mõtle teele asuda, tahtis isa ütelda, kuid nägi järgneval hetkel, et Toomas võttis aida räästa alt vikati õlale. Nüüd isa ütles nõnda:

„Kuidas see su meelest nii läinud on, et sa täna pead linna minema.“

„Ega seda ole!“ vastas Toomas ja kangus oli ta hääles. „Ei hakka mina minema!“

„Kroonu käsk!“

„Olgu!“

„Ega sa seda tohi täitmata jätta.“

„Aga jätan.“

„Mis sellest siis saab?“

„Saab, mis saab. Ei lähe mina sõdima Venemaa keisri eest, kes kogu aja on kägistanud meie rahva vabadusi.“

Need olid isa kõrvadele võõrad ja imelikud sõnad. Polnud Toomas ise seni sedaviisi rääkinud ega olnud siin kandis keegi teinegi nii kõnelnud. Kust see poiss siis äkki need sõnad võttis? Neis oli ju õigust, aga kes siin enne sinu õigusest on hoolinud, mõtles isa ja lausus:

„Kuhu sa hingega pääsed?“

„Seda me näeme.“

Pikemat juttu Toomas ei hakanudki ajama, vaid kargas heinamaale. Seal oli ta õige koht ja sinna ta kuulus. Sünnikoha niitmata niidud ootasid ta noori ja mehiseid käsi, et töö saaks tehtud. Seda ta nüüd tegi ja veel vägeva hooga, sest töö on maa käsk ja see oli oma maa.

Aga Ooretimäe peremees seisis ikka veel õues, just nagu juureldes ja püüdes põhjalikult mõista poega ja seda, mis sellest kõigest välja võib tulla. Nii ta seisis seal ka siis, kui perenaine pistis pea ukse vahelt õue ja küsis:

„Kas sa ei hakkagi hobust ette panema?“

Peremees ainult vaatas ta poole, aga sõna ei lau-

sunud, olles nagu veel nii tugevasti mõtetega eneses, et ei saa suud lahti.

Siis perenaine, kes oli lahkuva poja saateks säristanud pannil liha munaga, küsis nii:

„Kus Toomas on? Kas sa polegi teda veel äratanud?“

„Sa kuuled!“ vastas peremees ja osutas peaga sinna kanti, kus oli heinamaa ja kust parajasti kostis lõbusat vikati luiskamist.

„Noh?“ imestas perenaine.

„Võtnud pähe, et jääb,“ seletas peremees ja vaatas hallide silmadega tõsiselt oma elukaaslasele, sest see oli tõsine lugu ja esialgu nagu saladus, mida tuli jagada vaid sellega, kes oli tolle iseka ja kangekaelse poisi ema ja sünnitaja.

„Oleks see ta enese teha,“ lausus perenaine.

„Ränga asja võtab ette,“ ütles peremees. „Ei see vastane nalja mõista, kellega ta nüüd sarved kokku lööb.“

Perenaine jäi mõttesse ja ütles siis:

„Eks see hirm tee teda niisuguseks. Ei julge minna.“

„Ei see minemine nii suurt julgust nõua kui jäämine,“ ütles peremees.

Siis seisid Ooretimäe perenaine ja peremees õues vaikides ning imelik oli neil mõtelda: täna ta ei peaks siin enam olema, ent ta on siin. Ta on seal all heinamaal ega varja ennast. Ta lööb luisuga vikatiterale ja annab endast selle lõbusa tööhäälega märku. Ja töö läheb. Töö, mis pidi täna seisma — nii oli eile ja öösel mõteldud, sest peremees pidi minema teda linna viima, perenaisest üksi aga poleks olnud heinalist. Tema oleks talitanud koduseid toimetusi ja oleks sei-

satanud vahel mõtlema, et nüüd ta on siis siit läinud ja talu on nagu tühi.

Aga nüüd oli kõik teisiti.

„Jah, mis see minu vahtiminegi siin aitab,“ lausus peremees lõpuks. „See ta enese teha. Hea see pole, et ta ei lähe, aga ega see jääminegi talle hullemat kaela ei too kui minemine.“

Peremees võttis tööriista ja läks poja juurde. Seal enam juttu ei olnud. Nad niitsid teineteise kannul harkisjalu ja kaar jäi kaare kõrvale.

Pärast keskhommikut läks taevast siniseks ja päike hakkas kõrvetama meeste higiseid kuklaid. Siis jõudis ka perenaine niidule ja nad olid kõik koos.

See, et me täna veel koos oleme, on nagu armust antud ja kingitud, tundis perenaise süda tänulikuna. Täna ta oleks pidanud olema juba pojata. Aga näe, siin see Toomas veel on. Ja pole sellest ühti, et oma võimuga. Kes teab, kas tullaksegi teda nõudma. Suurel Venemaal on palju inimesi, eks seda või juhtuda, et see üks jääb nagu unustusse, lootis perenaine.

Keskpäeval tundis perenaine, et kangesti tõmmati, ning ta mõtles: üks nüüd seal linnas karjuta Tooma järele. Nimi ju kirjas. Nii see neil kohe käes, et ta puudu. Ega nad vist jäta, küll ikka tulevad ta järele. Mis siis saab? Kas Toomas sellele ongi mõtelnud?

„Ehk aga teed selle tänase jäämisega endale asjata halba,“ ütles perenaine siis, kui nad võtsid lepa vilus lõunaleiba. „Pead ju ükskord ikkagi minema. Mis sa siis enam parata saad, kui nad sind väevõimuga tulevad viima?“

„Siis kaon metsa,“ vastas Toomas.

„Mis elu sul metsas on,“ muretses ema.

„Ega ta nii halb ole kui kaevikus,“ vastas Toomas.

„Arvad, et nad sind metsaski rahule jätavad,“ tähendas isa.

„Mul peiduurgas valmis vaadatud, ei nad mind leia,“ oli Toomas endale kindel.

Nüüd ei tulnud enam sõna kellegi suust. Aga perenaine vaatas Mustalaane poole ja mõtles: kui see nii on, et ta sinna peab minema, siis olgu see nii pealegi. Ega tal seal hea ole, aga kui mets ta alles hoiab, eks ta siis pea metsaga leppima.

2

Esiolgu aga Toomas veel metsa ei läinud, sest ei olnud veel otsest hädaohtu. Aga et see oodata oli, siis noormehe silmad seisid päeval valvel ja öösel ta magas ettevaatuse pärast selles vanas küünis, mis tukkus sopina metsa sisse ulatuval heinamaatükil. Siin tal oli hea olla. Rahu seisis ta hinges ning uni tundus magusana, sest küla ega keegi ei teadnud ta redupaika. Ta ise hakkas küll ennast nägema siin selgesti väejooksi-kuna, kuid häbi tal enda pärast ei olnud, vaid kanguse uhkus täitis ta meelt, et mind nad kätte ei saa. Metsa unised häälightsused ja öine vaikus seisid küüni ümber kodunurga liitlastena ja töötasid nagu hoida saladust. Ta oli enda pärast üsna muretu.

Päeval ta töötas talu mail ja küla ei teadnud teda pidada selleks, kes ta nüüd oli. Küla arvas, et ta on saanud ajapikendust, sest sinnapoole olid viidanud Ooretimäe rahva vastused Nigula Juhanile ja Karjamiku eidele, kes olid imestanud, et Toomas viibib veel kodukülas.

Jah, nõnda olid Ooretimäe peremees ja perenaine vastanud ning vanemate armastava hinge valvas tarkus oli seisnud nende väikese vale taga. Nad ei tahtnud küll uskuda reetmist ühelteki külainimeselt, aga karta tuli siiski kas või Kaariku ja Antsu pere eite, sest nende pojad olid langenud ning nende sügavasti kibestunud hinges võis tekkida kadedust. Aga see oli ainult oletada.

Et Toomas on väejooksik, see sai külale selgeks ühel juulikuu pühapäeval. Toomas istus kambri akna all heledas valguses ja ta päevitunud näo kuju oli ta ees tuhmis peeglitükis, sest ta ajas püüdlikuna habet ja ta suu oli viltu. Aga kui ta siis juhtus tõstma silmad, ta nägi tänava käänus heledat riidet — see oli urjadnik Jüri Paasa suvine vormikuub. Nüüd käis külmatunne noormehe südame alt läbi, sest ta teadis, et tullakse tabama teda, ja kodus ei ole kohta, kuhu end peita. Seepärast ta jättis selle, mis ta tegi, ja kargas aknast välja. Ta hakkas jooksuma rukkipollu poole, et selle varjus kummargil kaduda nägematult metsa.

Oli küll kirikuaeg, kuid igas peres leidus kodusolijaid ja need nägid õuedest ja akendest, et äkki urjadnik Jüri Paasa upitas end üle kivიაia, ja tal oli sellega tuli taga. Siis nähti aga, et ta hakkas mööda välja Ooretimäe Toomast taga ajama. Aga Toomas oli tükk maad ees ja ta oli jälitajast väledam. See tegi südame kergeks neil, kes nägid, ning mõned naeratasid.

Seal jäi äkki Jüri Paasa seisma ja tal oli kuri nõu. Käis kõva kõmakas, sest ta saatis kuuli tapma. Kohe seejärel nähti Toomast langevat silmili. Põllupeenrale ta siis jäigi lamama tombuna.

„Laskis maha!“ kaebas endamisi Karjamiku eit, kes oli jäänud vaatama kõverana kaelkookude all, tulles parajasti kaevult. Ta vana ihu värises, sest see oli esimene kord, kui ta oma silmaga nägi inimese tapmist.

Toomal aga oli veel hing sees.

Vaevalt jõudis Jüri Paasa ta juurde, kui ta varises nagu jalust haaratuna pikali ja kohe oli Tooma kogu ta peal. Seal oli siis hirmsat vandumist, mis tuli Tooma suust ja kandus põldude pühapäevases vaikusse kaugele. Kuuldus löömise tumedaid mütsakuid, see oli Tooma käe töö. Mõni aeg hiljem nähti noormeest tõusvat ja minevat alla Mustalaane poole. Aga Jüri Paasa jäi lamama, kuigi ta oli vormikuuess ja esindas seega suure Venemaa keisri võimu.

Keegi ei tahtnud ta juurde minna. Vaadati eemalt ja oodati, kas ta hakkab end liigutama, kuid seda nõu tal ei näinud olevat.

„Kuidas see Toomas selle põrmu ajaga ta nii tühaks ja vaeseomaks jõudis teha?“ pani imeks Nigula Juhan ja uhkusetunne seisis ta suunurkade taga naeruna, sest see oli oma mehe töö.

Paasa lamas tubli pool tundi liikumatuna. Ta ümber oli valge ristikkeina ja ta oma vere lõhna, sest ta nina saatis läbi paksude vurrude tumedaid niresid vormikuuess krae vahele. Ta lõhutud huuled läksid aegamisi paksuks ja ta peksasaanud silmad hakkasid paistetama. Aga elu oli ta sees ja ta tuli viimaks meelemärkusele.

Ta avas silmad ja tundis, et seda teha on raske. Ja ta mõistis, et ta nagu on hirmus. Ta mäletas kõike, mis oli juhtunud. Ta lõuapärad tõmblesid, kuid sealt polnud tulemas nuttu, vaid viha oli ta sees. Tal oli

paha enda pärast, sest ta teadis, et säärase näoga, mis tal nüüd oli, on piinlik minna inimeste silma alla. Kuidas ta läheb läbi küla, andes inimestele toreda võimuluse parastada ja hõisata kahjurõõmust enda sees?

Nõnda Jüri Paasa ei mõtelnudki veel tõusta, vaid lamas edasi ja pidas aru, mis teha. Ta sulges silmad ja ta lõuapärad tõmblesid uuesti. Ta mõtles väejooksikule. See oli muidugi nüüd läinud, täna teda enam kätte ei saa. Hirmsa vihahooga tuli mõte kamandada kogu küla, ajada isegi terve vald põgenikku püüdma. Seega ta saaks näidata oma võimu ning nõnda ta nüüd peakski tegema. Aga ta heitis selle nõu kõrvale, sest talle tuli pähe parem. Ta üritas lõhutud huultega vihast naeru ja upitus jalule. Ta oli verine ja mullane ning kohendamine ei andnud tagasi korralikku välimust. Ta ajas pondunud silmadega mööda maad ja leidis oma mütsi roosaka sammaldunud kivi kõrvalt, revolvri aga eemalt köömnearte keskelt. Nüüd ta tegi minekut, kuid põldude kaudu, jättes küla kõrvale.

3

Ooretimäe peremees ja perenaine ise selle sündmuse ajal kodus ei viibinud. Nad olid kirikus. Aga kui nad tagasi jõudsid, siis kuulsid, mida küla rääkis ja mis oli igauhe suus uudiseks.

„Ega see tulemata võinud jääda,“ ütles peremees ja tundis nüüd teiste ees Tooma pärast nagu häbi, sest aeti ju teda taga nagu seda, kes on kurjategija ja kuulub kinnivõtmisele. Ja lastakse ta peale, pole targemat midagi kui sõjaväljal. Saab veel surma ja lõpe-

tab oma elu häbiga. Pigem ta oleks võinud minna, sest siis ta oleks toiminud käsu kohaselt ja mis siis oleks tulnud, oleks olnud paratamatu. Aga nüüd ta teeb seda, mida ei tohi, kuid kergem pole tal sellest endal ja mure ta pärast vanemate hinges on nagu suuremgi.

Nii mõtles peremees ja vaatas oma hallide silmadega põllule sinna kohta, kus see üteldi olevat juhtunud. Aga perenaine seisis ta kõrval ja need olid ta sõnad:

„Siis Toomas sai vist ikka kuuli pihta, ega ta muidu kukkunud.“

„Mis sellest kukkumisest, kui ta pärast mees oli,“ vastas peremees ja nad läksid tarre leiba võtma, kuigi neid tõmbas metsa. Aga nad arvasid, et praegu ei või minna Toomast otsima, sest Jüri Paasa võis varitseda ja siis oleksid nemad talle teejuhiks oma peituläinud poja juurde.

Alles õhtul, kui idataeva sinise videviku sügavuses rünkpilved löid kergelt roosaks läänes lõõskava loojangu vastuhelgist, tegi peremees asja põldudele. Ta seisatas siin ja seal, nagu vaataks ta vilja, kuid ta kõrvad kuulatasid iga häält ja silmad käisid mööda metsäärseid põõsaid. Nõnda ringi vahtides ta nihkus aeglaselt alla Mustalaane poole. Ta oli minekujärjega Karjamiku talu kahe viljapõllu vahel, kui hakkas äkki kuulma midagi, ja see oli inimese sügav magamishingamine. See kostis üsna lähedalt, kuid näha polnud kedagi, ja nii see näis sel viivul Ooretimäe peremehele imeliku loona. Ta jäi seisma.

Põllupeenrast viie-kuue sammu kaugusel suvirukkis oli siniste kividega kungas ning seal pidi olema see, keda polnud näha. Siin oli võõras vili, seepärast

Ooretimäe peremees selle sisse jalga ei tõstnud, aga kaela õieli ajamisega ei saanud silmad targmaks. Säärasel tunnil, kus kaste on juba maas, ei ole enne siin väljadel magatud. Nii võib see magaja olla ainult meie Toomas, kes teeb seda hädaga, mõistis Ooretimäe peremees ja hüüdis sealt, kus ta seisis:

„Toomas, ega see sina ometi ole?“

Nüüd lakkas see, mis seni oli kuulda, ja vilja varjus nagu polnudki enam kedagi. Aga mõne aja pärast seal aeti end istukile ja võeti peast kuub, mille all oli magatud. See oli Toomas. Rohud olid litsunud oma varte jooned ta magatud näkku risti ja põiki, aga häda see polnud päevasest heitlusest saanud. Häda pidi siis olema mujal, sest ta oli kukkunud, meenus isale ja ta tahtis seda nüüd küsida. Aga kui põgeniku isa seisab põllul ja paistab sealt kaugele ning näikse kellegagi kõnelevat, siis on see kahtlane lugu, mõistis Ooretimäe peremees ja istus maha vilja varju. Ja siis nad ajasid juttu, nägemata teineteist.

„Sa olevat kukkunud,“ kõneles isa. „Kas kuul sai ihu kätte?“

„Pole minu ihul küünekriipsugi,“ tõi Tooma muretu hääl vastuse.

„Seda ma mõtlesin,“ lausus isa. „Aga mis sind siis jalust maha võttis? Ega see hea olnud, et sa teda seal mudisid. Joosnud edasi, siis see oleks jäänud ära, mis nüüd oli.“

„Kus ma siis enam sain joosta, kui tuhin tuli kalale minna. Tema laseb minu peale! Mis süüdlane mina olen? Mina ei taha tapma minna — siis sellepärast aetakse mind taga tapva kuuliga! Mis eest ma pean sõdima? Kuum viha tõusis mu sees ja ma heitsin end maoli ja ootasin. Mu küüned käristasid

seavöödi juuri ja mu hambad olid suus risti. Ta tuli mu käte alla ja ma sain ennast natuke rahustada. Aga ma sülitän veel praegugi viha pärast, sest ta oli oma revolvriga kokku kalts ja säärased nad on kõik, need keisri sulased. Enestest pole sõdijaid, siis ajavad meid välja. Aga et minust minejat saada, selleks pean ma küll enne ogaraks jääma.“

„Ei sa ogaraks jää,“ kõneles isa. „Su kangus teada, ei sa lähe. Ja ega mina ütlegi, et sa pead minema. Ainult see on ütelda, et tulevad ju siingi need päevad kätte, mis sind mujal ootasid.“

„Tulgu!“

„Tänasest päevast näha, et see asi neil ette võetud. Tahavad sind vagaseks nokkida.“

„Siis nokkigu!“

„Ja pole siis sellest kasu ühti, mis sa teed.“

„Eks see natuke ikka, et siis nemad ei saa minust kasu. Mina ei taha nende eest sõdida.“

„Kui sa nii oled mõtelnud, ei ma siis mõista sulle vastu rääkida. Pole mina sinu elu peremees, pead ise teadma, mis teed. Oled kord sellele teele astunud, siis hoia silmad lahti ja — uni erk. Kui sa siin enne magasid, siis põld kohe norises su käes ja see polnud peidus olemise moodi.“

Seda üteldes Ooretimäe peremees ajas kaela õieli ja otsis silmadega viljapeade varjust poja nägu. Toomas aga istus kaksiti sinisel kivil, ta heledate juustega pea oli taeva taustal ja ta ei varjanud ennast. Nüüd ajas isagi end jalule ja küsis:

„Kuidas selle söömisega teha, ega sa praegu toa ligi tohi tulla?“

„Küllap ma tänaseks veel tulen,“ vastas Toomas

ja astus läbi vilja isa juurde. „Täna ta silmad paistetust täis, ei ta nendega valvata näe.“

Nad liikusid mööda põllupeenart ja tulid tallu. Sel ajal, kui Toomas toas sõi, oli ema ta kõrval ja vaatas üksisilmi ta peale, aga isa seisis õues ja pidas tänavat silmas. Küla elas oma õhtust elu, oli kuulda tema videvikutunni häälightsusi: loomade inisemist lautades, inimeste une-eelseid sõnu õuedel ja hilist kaevukoogu käginat Ooretimäe vihusauna taga tanumas, kus oli küla kaev. Ei kuuldunud midagi niisugust, mida tuli karta.

Siis astus Toomas õue ja läks sinna, kuhu ta pidi minema, sest selle katuse all ta enam ei võinud magada.

4

Jüri Paasa ei näidanud enam nägu ja külas naerdi, sest kõik olid kartnud halba, aga nüüd läksid südamed kergeks, ja hea oli lõõpida selle üle, keda ei sallitud.

„Eks tal ole veel rohelised rattad silmade ümber,“ ütles Nigula Juhan ja vaatas muhelevalt nendele, kes teda kuulasid.

„See on!“ mõistis Antsu Ott. „Ega need ole au-
rahad, et tuled maailma-inimestele näitama.“

Nõnda öeldi ja arvati teadvat, et siia ta enam ei julgegi tulla, sest siin võib vana lugu korduda.

Jüri Paasal aga olid omad plaanid. Ta oleks võinud korraldada väejooksiku tabamiseks ajujahi, kuid siis oleks seal viibinud teisi inimesi ja ta poleks saanud teha seda, mida kavatses. Ta unustas, et peab kinni püüdma keisri soldati. Ta võttis nõuks teha

Ooretimäe Toomale otsa, sest seda kisendas ta sees kättemaksuhimu.

Ta arvas õieti, et väejooksik kodus ei maga. Kus ta redus on, see tuli välja nuuskida. Nii rumal mees ta ei olnud, et oleks hakanud külarahvast üle kuulama. Tundis ta ju liialt hästi seda neetud rahvast, kes tõmbus alati tsaari võimu esindajatega kokku puutudes nagu lukku, vaatas altkulmu, ja muud ta suu välja ei andnud kui „ei mina tea midagi“.

Paasa teadis seda ja ajas asja teisiti.

Ühel päeval tuli metsatukast mustikamemm Antsu talu karjapoisi juurde, aga poiss ei tundnud teda, sest ta polnud siit kandi inimene. Ometi päris naine jutu sees nõnda:

„Ei tea, kus see Ooretimäe Toomas nüüd elab ja on?“

„Mis see sinu asi on,“ vastas poiss.

„Ega ta, vaene loom, nüüd enam kodus julge magada,“ rääkis eit.

„Magab, kus magab, ega ta sinu juurde ikka magama tule,“ arvas poiss.

Nüüd sai memm tigidaks ja hurjutas:

„Mis sa haugud, häbene ometi vanainimest!“

Aga poiss ei häbenenud, vaid andis veel sõnu ja eit läks kurjustades metsa tagasi.

Kui külas sellest kuulda saadi, siis mõni haistis Paasa plaane, kuid tõde ei teadnud keegi. Seda, et Paasa ise liikus mõnel õhtul metsa serval, ei juhtunud nägema ükski. Ta istus sarapuupõõsas ja ta ümber oli nii, nagu oleksid siin ainult rohelised lehed, aga nende varjus pumpas süda oma verd ja ihkas teise surma.

Seal varitsedes ta siis juhtuski ühel õhtul nägema, kuidas Ooretimäe Toomas ilmus nagu vari küüni juurde.

Ta tumedat kogu oli pimeduses nagu hirm vaadata, aga suur rõõm tuli Jüri Paasa südamesse siis, kui ta nägi teda pugevat küüni värava alt sisse. Nüüd oli see elukas lõksus ja tasumistund oli käes.

Paasa astus põõsast välja ja see ärevus oli ta sees, mis tuleb enne suurt sündmust ja tähtsat tegu. Ta võttis revolvri pihku ja ta karvane tedretähnidega kaetud käsi värises ning ta lõuapärad naksusid. Ta suu sosistas vannet, kuid ta seisis veel paigal, sest ta ei teadnud, kuidas edasi toimida.

Väejooksik oli seal sees, aga kuidas talle ligi pääseda? Küüni uks oli kinni, sinna sisse ta ei saanud ega tahtnudki saada, sest sealne pimedus ja vaenlase lähedus tundusid talle liialt hädaohtlikuna. Kuidas siis teha? Kas oodata hommikut, seda tundi, millal ta hakkab värava alt välja pugema? Nii kui ta oma pea sealt esile ajab, jookseb kuul talle laubast sisse nagu kapsasse. Sinna ta siis jääbki.

Sinna? Ei ta nii või sinna jääda nagu abitu rott lõmastatud peaga lõksu uksele. Siit ju oleks siis näha igale silmale, et pole olnud kallaletungi väejooksiku poolt ega põgenemist, seda, mis oleks õigustanud ta tapmise.

Kuidas siis teha? küsis Jüri Paasa endalt uuesti. Lased ta küünist hoopis välja, mine siis tea, kuidas see kõik läheb, sest siis tal on jalad all jooksmiseks ja kuul võib tujukana mööda minna.

Nõnda sepitsetes Jüri Paasa oma plaani ja tal oli sellega mure. Aga siis lõi ta sisse hirm, sest ta seisis

lagedal ja väejooksik võis teda peidiku pilust näha ning teisest küljest põgeneda. Kas seal on väravad?

Seda Jüri Paasa ei teadnud. Ta läks seda vaatama ning mõõgatupp peksis äreval käigul ta saapasääri. Nõnda ta tuli küüni taha ja nägi, et seal olidki väravad. See ei olnud hea. Aga kui ta oli neid uurinud, siis ta rahunes, sest roostetanud tabalukk hoidis neid kindlasti kinni ja nende alt pääses läbi ainult putukas. Pealegi tuli Jüri Paasale siin õige mõte pähe ning hirmsa teo rahutus lõi ta vere ihus mühi-sema.

Ta võttis taskust tikud ja pistis tule värava alt heinakõrtsesse. Leek tudises algul nõrgana ühel kohal, läks siis hoogu võttes nobedasti küüni, ning nüüd polnud enam aega. Paasa ruttas pool joostes teist väravat valvama. Ta teadis nüüd, et väejooksik ei pääse, sest seal oli tuli ees ja siit ta peab välja pugema. Pistku aga pea! Sinna ta jääb ja tuli teeb oma töö. Siitki küljest tuleb veel tikuga susata, kui ta on juba siruli. Temast jääb järele must tomp ja igaüks peab uskuma, et redusolija ise ajas küüni põlema.

Paasa seisis üsna värava juures, sest hädaohtu polnud karta, aga läheda maa pealt oli hea lasta ja vaadata hirmunud nägu ning saata ta sõimuga teise ilma.

Küün hakkas ajama musta suitsu ja seest kostis läkastamist. Nüüd ta peab tulema, mõistis Paasa ja vahtis värava alla niisuguse kiindumusega, nagu ei saakski ta sealt enam silmi lahti. Kas seal ei olnudki juba midagi nagu liikvel? Kogu ta tähelepanu oli mustendaval aval. Samal silmapilgul aga kargas värav lahti ja see oli ootamatus, mis võttis Paasa kohmetuks. Ta ei teadnud, mis teha, sest ta ei näinud

kedagi, ja varsti ta ei näinud enam üldse. Jahmatus oli veel ta sees, kui küünist tuli raske ja teravate servadega paekivi ning murdis ägeda hooga ta pealuu sisse. Ta varises pikali ja laskis korinal enesest hinge välja.

Korin oli veel kostmas, kui küünist hüppas välja Ooretimäe Toomas ja ta silmad jooksid vett kange suitsu pärast. Tal oli nõu kohe metsa karata, aga kui ta nägi seda, missuguse põhjaliku töö oli teinud see kivi, millega ta oli maganud kõik oma reduööd nagu sõbraga ja julgustajaga, siis jäi ta seisma. See oli siis nüüd nii, seda enam parandada ei saanud. Ja seda oli teinud tema ning oli pidanud tegema, sest teisiti ta siit välja ei oleks pääsenud. Ta oli näinud läbi prao, mis ja kes teda ootas. Teist valikut ei olnud. Nüüd oli see tehtud ja tal ei olnud halba tunnet, vaid heameel, et läks hästi ja ta pääses eluga. Aga nüüd ta teab ka, mis teda ootab, kui see teatavaks saab. See võib aga jääda ka ainult tegija teada, kui pole jälge ega jäänud.

Nii mõteldes kandis Ooretimäe Toomas Paasa elutu kere põlevasse küüni, aga revolvri ta pani oma tasku. Siis läks ta metsa, kus oli pimedus ja vaikus. Ta teed valgustas esialgu tulekahi, mis heitis oma punakat kuma laande, kuid varsti ta jõudis nii kaugele ja niisugusesse tihnikusse, kus oli täiesti pime ja ta ei näinud oma jala ette. Ta komistas kändudele ja pidas vahel seistes nõu, nagu otsiks ta õiget teed. Mõnes kohas oli pehme ja siis ta vajus, aga teisel lõid sõnajalad ta astudes kahisema ning need kohad ütlesid, kus ta on.

Nõnda ta liikus üha edasi ja ta pea ei olnud norjus. See, mis ta oli teinud, andis talle kangust juurde

ning ta mõtles: kui teie tahate, et ma pean tapma, siis ma tapan teid endid. Ainult sellel tapmisel on mõte.

Ta oli pimedas metsas ja ta oli valmis võitlema nagu kiskja.

5

Küüni varemete vahelt leiti midagi söekarva ja kõik said aru, et keegi on põlenud sisse, sest must tomp andis umbkaudu veel inimese keha plaani välja. Ja need, kes seal olid, vaatasid Ooretimäe peremehele, sest see oli olnud tema küün ja Toomast ei olnud midagi teada.

Ooretimäe peremehe suu jäi sõnatuks ja ta hällid silmad seisis kaua sellel mustal, mis oli avastatud. Õnnetus oli tulnud ta peale tulega ning surm oli astunud kaasa, et suurendada ta häda. Siin siis ongi nüüd see, mis on veel järel Toomast ja ta kangu-sest. Ei tahtnud minna ja nägi nagu otsa ning nüüd on see sündinud.

Teised, kes seal olid, ei söandanud segada Ooretimäe peremeest ta raskel silmapilgul. Valitses vaikus ning kõik püüsid seal, kus nad olid. Aga siis märkas Nigula Juhan elavnedes midagi, kuid ta ei ütelnud, mida, vaid ajas käe tuhka ja tõstis musta tombu kõrvalt eseme, mis oli tules kannatanud. Kõik nägid, et see oli mõök.

„Mõök,“ ütles Nigula Juhan, ja jälle vaadati Ooretimäe peremehele. Siis oldi tükk aega vait ja seejärel küsis Antsu Ott Ooretimäe peremehelt:

„Ega su Toomal niisugust riista olnud?“

„Pole mina ta käes muud näinud kui taskunuga,“ vastas Ooretimäe peremees.

„Kes teine siin niisugust tohibki kanda kui Paasa,“ sõnas Nigula Juhan.

Nüüd vaadati jälle mustale tombule, aga teise silmaga, ja mõni ei tahtnudki enam vaadata, vaid pööras näo mujale ja sülitas.

„Kes teda siia ajas?“ sõnas Antsu Ott.

„Eks see ole teada, mis asi teda siia tõi,“ vastas Kaariku peremees. „Küsi parem seda, mis vägi ta siia pikali pani.“

„Mis sellest küsida,“ mõistis Nigula Juhan. „Pole meie asi, kuidas ta oma hingest ilma jäi. Siin ta nüüd on maas, aga siia ta ei või jääda.“

„Mis temaga teha?“ avas nüüd ka Ooretimäe peremees suu.

„Mis muud kui silma alt ära,“ vastas Nigula Juhan ja kippus labidat tooma. Aga Ooretimäe peremees ütles:

„Oli, mis ta oli, aga eks ta ristiinimene olnud ikka. Ei teda koera viisi tohi auku ajada.“

„Kes teab, kuidas Toomas arvaks, kui ta siin oleks,“ sõnas Nigula Juhan ja vaatas Ooretimäe peremehele silma sisse ning see sai aru. Aga ta vastas Juhanile:

„Paned ta mulla alla kõrvale, aga jutud lähevad oma teed ja siis langeb kahtlus meile kõikidele. Suur süü langeb Toomale.“

„Siit kandist jälle sul õigus,“ ütles Nigula Juhan ja lisas: „Olgu ta siis siin, ega temast enam tunnustajat ole.“

„Olgu siin, ja tulgu, kui on tulija, ning viigu ta pühitsetud maa sisse,“ kõneles Ooretimäe peremees.

„Kui ta mu küünis valvas, eks ta siis võinud väsida ja küllap siis tuli ta käest lahti läks, sest suitsumees ta ju oli. Paks heinasuits lõi hinge kinni ja siia ta jäigi.“

„Nii see võis olla ja mis ta teisiti peabki olema,“ ütles Nigula Juhan.

Nii see siis otsustati jätta.

Mehed seisid ikka veel varemete juures, kuigi oli tööpäeva hommik. Töö pidi niisuguse sündmuse puhul ootama. Ooretimäe peremeest aga tõmbas Mustalaande, sest ta teadis, et seal on Tooma varuvarjupaik ja seal ta praegu on. Tema suust saaks kuulda, kuidas see tuli ja miks see nii läks. Praegu oli veel õige aeg minna, sest võimude kõrva asi veel ei ulatunud. On nad kord siin, ei siis enam tohi Tooma juurde jalga tõsta, sest siis ta peab olema nagu maa alla kadunud ja õieti teed, kui sa ei vaata sinnapoolegi, kus ta on.

Seda ta mõistis ja tegi teiste juurest minekut ning tuli põllule. Kui ta oli juba sealmaal, kuhu võõra silm enam ei ulatanud, pööras ta metsa ja pani jalad astuma nii, nagu need vähegi veel võtsid, sest käia oli tubli kolm versta, võib-olla rohkemgi. Ja käia polnud kerge, sest sinna ei olnud teed. Vahel jäi ta seisma, kuulatas ning kuulis ainult enese hingeldamist. Nõnda ajades jõudis ta tihnikusse, kus pidi olema varjupaik, mida ta oli käinud kord Toomaga vaatamas. Nüüd ta seisis ja tunnistas ümbrust ega teadnud, kus on samb-laga varjatud salakäik, mis viis Tooma poolt meisterdatud maa-alusesse koopasse. Kas õige vilistada, et poeg teaks välja tulla? Vile asjas oleksime pidanud omavahel kokku leppima, siis oleks nüüd teada, mis-

sugune see peaks olema, et oma oleks tunda, mõtles Ooretimäe peremees. Samas ta aga kuulis sõnu:

„Mis sa seal seisad?“

See tuli Tooma suust ning noorte kuuskede varjust, kus oli koht, mida Ooretimäe peremees oli otsinud. Sinna ta siis astus ja ütles:

„Noh, poeg, mis sinust nüüd saab?“

„Mis mul täna siis hullemat karta kui eile ja enne?“ küsis Toomas.

„See ju sinu töö?“ päris isa ja ta hääl oli vaikne.

„Mis asi?“

„Panid ju sina Paasa magama, ega ta ise sinna siruli jäänud?“

„Kas siis tuli pole oma tööd mõistnud?“

„Pole tema su nõus olnud“ vastas Ooretimäe peremees ja vaatas pojale murelikult oma hallide silmadega.

„Ei olnud minu nõus ega võinudki olla, sest oli teise tehtud,“ seletas Toomas.

„Tema?“

„Tema tegi minu jaoks, aga asi läks teisiti.“

„Siis tema, seanahk, tegi meie töövaeva tühjaks ja saatis varanduse vastu taevast,“ läks Ooretimäe peremees kurjaks ja kahetses taga häid heinu, mis olid saadud küüni ilusasti kuiva ilmaga.

Toomas jutustas, mis ta teadis, ning ütles:

„Ei läinud mina seda talle viima. Mis ta sai, seda ta tuli ise saama ja olgu nüüd rahul.“

„Rahu järjel tema asjad ongi, aga mis palk nüüd sind ootab? Ega sa oma nina nüüd enam tohi siit välja pistagi.“

„See ongi häda, et pean jääma laisapõlve pidama. Ei saa põllule sind aitama.“

Mis sa sellest räägid.“

„Ikka räägin, ma ju põllu ja sinu ees suur süüdlane.“

„See pole praegu jutuks ega ole see mureks. Ütle seda, kuidas su toiduga teha? Pole ju hea, et mina siia tulen, ega või ka sa ise enese eest hoolitseda.“

„Sul päeval põllul tegemist, eks unusta siis mõnikord oma toidukott kärbise alla. Küllap ma pimedal ajal liigun ja leian, kui teada, missuguse all.“

„Nii ta vist kõige õigem ongi?“

„Mis siin muud veel mõtelda.“

Nad leppisid kokku ja nii nad tegid.

Ooretimäe Toomast käidi pärast seda otsimas ja mets aeti mitut pidi läbi, aga ta jäi kadunuks ning keegi ei teadnud, kus ta oli.

6

Uus urjadnik oli hakkaja inimene ja tal ei olnud nupust puudu. Tema metsa ei läinud, vaid tuli ühel päeval Ooretimäe õue ja tal oli peremehega vali kõnelus.

„Kus on su poeg, seda ma tahan kuulda, ja silmapilk!“ kärkis ta.

„Küllap sa seda kuulda tahaksid,“ vastas Ooretimäe peremees rahulikult. „Aga ega sa seda minu suust küll kuule.“

„Sinu suust, sest sina tead, kus ta on!“

„Kui mina seda tean, siis on see minu sees varjul ja sul ei ole võimu, et seda välja võtta.“

„Ma saadan su varjamise pärast vangi!“

„Seda sa ei tee, sest ta pole minu varjata, vaid jumal hoiab teda seal, kus ta on.“

„Kus ta siis on?“ nõudis urjadnik karjudes.

„Sinu amet sunnib sind teda otsima ja minu au ja armastus käsib teda sinu eest peidus pidada,“ vastas Ooretimäe peremees rahu ja kindlusega, mis vihas-
tas urjadnikut väga.

„Küll ma su kangusest jagu saan!“ ütles ta ja selle ähvardusega see käik seekord lõppeski. Aga kui ta teinekord tuli, siis ta ei pärinud enam Toomast, vaid küsis:

„Kus su hobune on?“

„Mis sa mu loomast tahad?“ päris Ooretimäe peremees vastu.

„Sa näita mulle, kus ta on.“

„Ma võin teda sulle näidata, sest ta ei ole varas-
tatud,“ lausus peremees ja viis urjadniku hobuse juurde.

„Teist hobust sul pole?“ küsis võimumees nüüd ja võttis ruuna suu kõrvalt kinni.

„Sa tead, et hobused on läinud sõja nahka,“ vastas Ooretimäe peremees. „Ei või siis minagi nende poolest rikas olla — ainuke loom!“

„Ja nüüd sa jääd sellestki ilma,“ kõneles urjad-
nik ning seekord ta ei karjunud. „Ma viin ta ära ja ta jääb mulle pandiks. Tood Tooma välja, siis saad ta tagasi.“

„Ma jään ilma loomata kimpu,“ kokkus Ooretimäe peremees.

„Seda ma arvan,“ vastas urjadnik. „Ja seda pea meeles ning seda teadku kogu küla: kui keegi oma hobuse sulle appi saadab, siis jääb ka tema oma loomast ilma.“

Ja nõnda jäi Ooretimäe talu hobuseta. Kibedad tööd olid teha ja vili tuli vedada, seda ei saanud valmis looma abita. Tuli on teinud talu heintest lagedaks ja nüüd siis tuleb jääda viljastki ilma, üks nuhtlus teise otsa, mõtles Ooretimäe peremees ja ta meel oli raske. See oli õige, mis ta urjadnikule ütles, et mitmeaastane sõda oli teinud maa hobustest tühjaks. Neid ei olnud kusagilt saada. Jäägu siis vili mädanema väljale ja tõusku surmahais põllul sellest, mis ta ise on sünnitanud. Aga ei anna isa käest oma last, keda tema on kasvatanud. Ja nõnda teen minagi, mõtles Ooretimäe peremees ning ta meel oli selle poolest kindel. Mis siin hukka läheb, on ainult ühe suve vaev ja ühe talve leib. Aga Tooma taga on paarikümne aasta hool ja armastus ning ta ees palju elamata aega.

Ooretimäe peremees tegi oma südame kõvaks ja tõstis jala põllule ainult selleks, et viia toidukott kärbise alla. Kotti oli kästud panna teateid kodusest elust ja seda ta tegi nüüdki. Mis kirjas oli öeldud, see pole kaebuseks, vaid selleks, et sa kõik teaksid, seisis paberil. Olgu aga Toomas mureta, ei jää leivata tema seal ega vanemad talus.

See teade läks kotti kaudu Mustalaande ööl vastu kolmapäeva. Ja päike oli kolmapäeva õhtupoolikul veel suures kõrguses, kui nähti Ooretimäe Toomast tulevat külla. Teda ei oldud hulgal ajal nähtud ja pärast seda, mis juhtus Paasaga, polnud teda keegi näinud. Nüüd jäeti tööd ja vaadati teda, aga tema ei vaadanud kellelegi. Ta silmad olid nagu palavikust roosakad ja ta nägu oli hirmus sellest, mis oli ta sees.

Ta tuli Nigula Juhani juurde ja ütles:

„Et sina oled talitaja, siis seo mu käed ja saada mind teele, ma olen ise ennast su kätte andnud.“

„Kas mets võttis meelega peast?“ küsis Nigula Juhan ja oli oma imekspanemises kuri.

„Et isa saaks hingata ja mu sünnikoha põllud elada oma elu — selleks ma tulin,“ ütles noormees ja kõik nägid, et ta ei karda surma, vaid annab kõhelemata elu oma maa eest.

Ta käed seoti ja ta viidi ära. Ja pärast seda ei näinud teda enam ükski koduküla rahvast, sest ta lasti maha kui väejooksik, mis on häbistav asi. Aga külas teadsid kõik, et ta oli vahva ja suri sangarina.

PÄRAST PÜSSIPAUKU

1

Kui nad tulevad mind viima, et ma siis... ei oleks liiga jõuetu... Ma tean, see võib teha nõrgaks... jõud kohe nagu kaob jalgadest... See tund, kus nad tulevad mu järele... Tundsin niisugust nõrkust juba kohtus... kui otsus kuulutati... Vastik nõrkus. Ei saa siis olla see, mis sa... peaksid olema.

Mis sa peaksid olema... Ei saa... Ometi püüdsin seal ennast kokku võtta. Mõtlesin, hüüan neile pärast seda midagi näkku. Et nad teaksid... Nagu needust... Vilistan teie otsuse peale... Teie ei saa sellega midagi kätte... Meie vaim jääb... Ideed teie ei saa surmata... Häda teile... Nii mõtlesin hüüda. Aga sellest ei tulnud midagi välja... Kõnevõime nagu võeti ära... Vastik jõuetus... halvas. Kõige hullem oli see, et... ma ei suutnud neid vihata... Polnud enam tähtis... Nagu väljaspool aega... Juba... elust välja tõstetud. Tühi ja... kiretu... Kalts... Et minuga nii võis minna, see tundub tagantjärele nagu altvedamine. Ei tahtnud olla... niisugune. Seisin nagu lammas... tapjate ees... Suu kinni... Vist läksin näost valgeks... Seda nägid need, kellele ma tahtsin näidata oma mehisust...

Need... Teadsin, et kohtusaalis on meie inimesi.

Nende sealviibimine julgustas mind... protsessi kestel. Ühest küljest julgustas... Vaatasin nende poole kord või paar. Rohkem ei vaadanud, sest... teisest küljest... ma ei tahtnud neid näha... Alateadlikult... Nagu oleksid nemad süüdi... minu saatuses. Nemad... ja kõik see meie asi... Nii tundsin... rumalasti. Vastu tahtmist... Ma ju ei kahetsenud. Ei tee seda nüüdki... Selle nimel olen võidelnud... See annab jõudu... Selle nimel lähen... Mõttekaaslased... andeks, et ma nii... tundsin... See salakaval nõrkus... Millelgi polnud enam mõtet... Isegi sellel... tundus. Mis nüüd enam... See oli... vaimu lagunemisprotsess algas...

Ma haisen. Jalad haisevad, aga mulle tundub, nagu haiseksin juba... Selle ma olen pärinud isalt. Temal haisesid ka. Mäletan, kuidas ma väikesena nuusutasin ta villast sokki... Öhtul... Isa jala hais... See polnud paha... Isegi meeldis... Vist seepärast, et oli isaga seotud... Kui armastatakse, siis on haisudki armsad... Mina olen haisvat maailma vihanud... Ise haisen... Jalgade higistamine... tulevat vere kooseisust... Seda on mu kehvad esivanemad andnud põlvest põlve edasi nagu... aaret. Vaesel pole ju muud pärandada kui... higihaisu... Aga mina... ei anna seda edasi... Ei kellelegi... Kõik lõpeb minuga... Varsti ei haise mitte ainult mu jalad, vaid kogu mu ihu... See on nii lähedal... See lähedus kohutab... Ma ei tahaks niiviisi kaduda... Niiviisi... lõplikult... Mu verel pole järehtulijat... Pole selleks aega olnud. Elu on kulunud võitluseks... Palju jääb tegemata... Maria oli... noorpõlve süütu armastus... Peeti minu omaks... Ema kõneles lausa... Aga ei näinud tema silmad... seda.

Palju sellest tagasi on, kui ema suri? Ei jõua... Maria ei olnud kohtus... Temal enam minust... Ammu mehel... Lehest luges, siis... ehk tuli meelde... Mõtleb mu peale... Ma ei ole nii mahajäetud...

Üksi... nende käes... Keegi ei saa aidata... Võim on nende... Teevad, mis tahavad... Tahavad, et mind ei oleks... Nad ei tohi seda! Elu... neil ei ole õigust seda ära võtta... Õigust... Millal nad enne sellest on hoolinud. Saatanad... Viha tõuseb mu sees... Hea, et ma veel suudan... vihata. Võitleja pole veel minus surnud. Ma ei lase ennast seda viisi... nagu seotud lammast...

Kui nad tulevad... ma karjun ahastuse nende näkku needuseks... See ei muuda midagi. Aga nii on kergem. Ma pean leidma sõnad, mis jääksid... Mis jääksid... nagu tuli nende ajju. Sealt edasi, suust suhu... Need olid Siim Paadiku viimsed sõnad... Neis on ta vaim... Ta vaim... kargas hukkuvast ihust nendesse nagu päästepaati... Mis ma neile karjun? Mis sõnad... Et ma suudaksin... Et kõnevõime jälle ei kaoks... Viimne teade... sealt pimedusest, kuhu mu viivad. Nagu pudel... lainetel... Jõuab Johanneseni. Vend... Oli ka tulnud kohtusse... Ta ei mõista mu teed. Seda enam tal on kahju, et minuga on nii... Kas ta teab, et see... tehakse täna öösel? Tahaksin, et ta teaks... Ta ei saa seal läheduses olla, aga siiski... Kergem, kui viibitakse mu juures... mõttega. Olime lapsepõlves... Kui kerge oli siis... Ei pääse enam sinna tagasi... Kui saaks, et seda ei oleks, mis nüüd on. Müür on ees... Müürid... Ei saa tänasest kaugemale mõtelda. Homset päeva ei ole... minu jaoks...

Hakkab pimedaks minema... Viimne päevavalgus... mis mu silmad näevad... Vaatan veel... Homme on see aeg, mis on... pärast mind... Pime-
dus... Metsas magab vareseid... Ajavad need
üles... Ma nagu kuuleksin praegu, kuidas nad koh-
kunult kraaksuvad... pärast pauku... Lastakse nagu
ette ära kuulda... Siin. Seal see jääb mul kuul-
mata... Teised kuulevad... See on lähedal... Mu
sõnad ei ole veel valmis... Ei suuda... Pean koon-
dama mõtted ainult selleks...

Sõnad... Tahe edasi elada, endast midagi
jätta... Viimne teade... Johannes... Mõttekaasla-
sed... Nad ei saa teada, kuhu... mind viiakse. Kus
see tehakse... Mu silmade ees läheb pimedaks...
nagu must muld... Must muld... Ei taha niiviisi
kaduda... Ei taha! Igavene elu... Nii on kergem...
lahkuda. Ma ei usu... igavest elu. Või siiski? Ega
see kahju tee... Lapsepõlves palvetasin... Nõr-
kus... Ah, ma haisen. Vaim hakkab roiskuma...
Kuradile! Hea, et mul jätkus jõudu... ja julgust...
sedaviisi mõtelda... kuradile saata. Ei usu mingit
igavest elu... nende valet. Olen sellest üle... Jään
selleks, mis olen... Jääda iseendaks surmasuus...
seda mõistab see, kes seda läbi peab tegema... Seda,
et sind homme ei ole... Selle ees... mul on raske.
See teadmine halvab. Jalad ei kannu... Pea on
nagu... Aga siiski... mehiseks jääda...

Tulgu... Ei näita ennast nõrgana... Ootasid
vist, et palun armu. Kingivad elu... Nemad kingi-
vad... mis mul on... mida röövivad... Kuradid...
Hea, et suudan veel... vanduda. Miski mu sees nagu
hoiatab, et võin sellega rikkuda... endale kahju
teha... kui vannun... nüüd veel. Aga lausun nagu

kiuste kurja... tunnen, et olen kõigest üle... Sellest, mis nad...

Läheb pimedaks... See on see pimedus... Algab... Selles nad... Raske on, et pole pääsu... Tead, et tulevad, aga ei saa... nende eest ära... Oled kinni... See teadmine... nagu õhupuudus tuleb kätte... Raudvõre... mustad mitmekordsed ristid... Ristid... Ei taha näha.

Olen niisama. Ei mõtle midagi... Ihu väri-seb... nagu raskesti haige... Valmistatakse ette... Juba haisengi...

Sammud? Need pole need... Nii ei tulda. Hii-lib... see on valvur. Enam ei kuule. Seisab ukse taga. Olen küll... alles. Mõne tunni pärast... Hirm nagu, et... midagi jääb mõtlemata... Sünnikohas... Kõik nurgad olen mõttes läbi rännanud. Maria... vii mind tagasi sinna, kus oli me muretu lapsepõlv... Sinna...

Sammud... Mitmekesi ja sedaviisi... Nead... Nüüd... Või lähevad mööda? Jäid seisma... Minu ukse taga... Võtmed kõlisevad... Avatakse...

„Noh, Siim Paadik!“

Peaksin vastama, aga kõnevõime on jälle nagu ära võetud... Jõud on kadunud... Ajan enese jalule... Ootavad... Astun nende poole... Käeraud...

„Ta ehk tahab veel kirjutada?“

Ei saa sõna suust.

„On teil veel mingit soovi?“

„Ei.“

Lähen nendega hoovile. Tuuleõhk... elava loo-duse hingus... Pimedus... nagu hingestatud sel-lest, mis... Veoauto... Selleks sõitnud siia, et...

Pean peale minema. Keegi aitab. Ma ei ütle... käed küljest... Halvatus...

„Võite istuda.“

Ei saa jagu... lõdisemisest... Käivitab mootori... Sõidame väravast välja... Nad on tihedalt mu ümber... Linna maju... Ma tean neid kohti... Vist on hilja... Keegi läheb seal... Ta ei tea, et... Sõnad... Mu sõnad ei ole veel... Maantee... Külavanker... See oli külavanker... Hommikuks turule... Sõitsin ikka emaga... Pimeduses... Madal talumaja... Magatakse... Neil on kerge... Pole vaja seda läbi teha, mis... Legendik... Siin nad ei... Seal... mustendab mets... See on see koht... Nii ruttu...

Auto seisab... Pean maha minema... Võtavad kahelt poolt...

„Käed eemale... saan isegi!“

Hea, et ma nii ütlesin... Nagu virgusin... sellest halvatuses... Varsti on hilja... Nüüd veel ütelda... Ja teha, mis... Hakkan vastu... Ei lase ennast sedaviisi... Ei lase... Katsun põgeneda... Ma julgen... Juhtugu mis tahes... Lasku järele... Halvemat ei saa olla... Jõud tuleb tagasi... Tahtejõud... Viivad metsa poole... Taskulambiga näitab teed... Sellega ta valgustab pärast... mind, et sõdurid näeksid, kuhu... Hoiavad kahelt poolt... nagu talutavad... Viivad... Kas ma suudan ennast lahti tõmmata? Noorukesed... On see koht kaugel? Pean, enne kui sinna jõuame... Juba metsaserv...

Kraav... Nüüd nende tähelepanu on... kuidas üle saada... Üks laseb käe alt lahti, et... parem hüpata... Nüüd... Tõukan teist... Tal on enesega tegemist, et mitte kukkuda... Esimesele äigan rau-

dus kätega pähe... nii tugevasti kui suudan... Vari-
seb kraavipervele... Nüüd... jooksen... Neid ei
ole enam mu ümber. Nende käed ei ulata mind
enam... Jäävad seljataha... Nad ei saa mind takis-
tada... Veel ei lasta... Valgustatakse... Kauge-
male, kaugemale nendest... Lastakse... Põikan ala-
tasa siia-sinna... Puude varju... Sügavamale, süga-
vamale metsa... Lastakse... Peaks ma mitte nüüd
kukkuma... Iga hetk on kallid. Niipalju kui suudan.
Puud... puud... puud... Neid jääb minu ja nende
vahele... Tüved peavad kuulid kinni... Ma pää-
sen... ma pääsen... Veel kiiremini... Pilkane pime-
dus... Umbkaudu, kas või surnuks...

Enam ei lasta... Jooksevad järele... Kära...
Hing jääb rindu kinni... Edasi... Kaugemale nen-
dest... Veel on lähedal... Ajavad taga... Okste
raginat ja vandumist... Kiiremini, kiiremini... Olen
jäänud nõrgaks... vanglas... Ei suuda enam... Aga
pean... pean... Oh... jalad nagu niideti alt...
Juured... langenud puu... Nad on lähedal... Pei-
dan enese... Poen auku... maast välja käristatud
juurte alla... Turbamuld... Kraabin endale peale...
Nad ei näe mind... ei leia... Hoian tagasi... ma ei
tohi valjusti lõõtsutada...

Mets on kära täis... Hõikavad üksteist... Jooks-
nud laiali... otsima... Nad ei tea, kus olen... Sam-
mud lähenevad... Nüüd jäi seisma... Kuulab...
Nad on kaotanud jäljed... Minu jooksumüdinat...
ei kosta kusagilt... Liigub edasi... Pean hinge
kinni... Oksi raksub ta jalge all... mu läheduses...
Tal ei ole lampi... Komistas... Vannub endamisi...
Kuulatab... Siinsamas... Ta ei tea, et... Oleks
nüüd koer... Neil polnud kaasas, õnneks... Läheb

edasi... Paremalt keegi laseb... Keda? Hakkab liikuma siit sinna poole... Vist mõtleb, et...

Vares kraaksub... pärast pauku... Seda... ma ei oleks tohtinud enam kuulda... Aga kuulen... Elan... Sain sellega hakkama... Surmamõistetud... Põgenesin nende käest... Mõttekaaslased... Johannes... Ma põgenesin... Ei alistu... Siim Paadik ei kaota pead... üheski olukorras. Olen tormide mees... Ei karda... Torm päästis mu, see... mis murdis selle kuuse... Ja ise ka... et julgesin... Päästis... Veel ei tea... Otsivad...

Otsivad mind... Läheduses ei ole praegu kedagi... Sain hinge tagasi tõmmata... Kas nüüd... edasi... Kaugemale nendest... Teen ehk halvasti, kui... kauemaks peitu jään? Või... kui hakkab jooksuma? Kuulevad... Annan ise neile teada, kus viibin... müdinaga... Olen vait nagu... Jutt tuleb ligemale... Süüdistavad üksteist...

„Tasa, kurat! Las ma kuulan.“

Vaikus.

„Kes seal ragistab? Poisid, seiske põrm aega paigal!“

Vaikus.

„Mine tea, sealt nagu kostaks, aga — siruta veel mõni omadest maha.“

Vaikus.

„Küll on tükk...“

Nagu peata kanad... Hakkaksid kord juba minema... siit kaugemale. Seisavad... pilkases pimeduses... nii lähedal...

Vile.

Mis nüüd? Kas nad märkasid, et... olen siin? Sammud... kaugenevad... Kogunemine... Kas

nüüd lõpetasid... Või peavad nõu... Esimene segadus on möödas... Toovad ehk... koera? Siis olen... Autoga linna... mõned minutid... Kaugemale siit... Nii ruttu kui jalad võtavad... Lärmavad — kostab kaugelt... Nad ei kuule... enam. Nüüd minema... ettevaatlikult. Ise kuulen, kuidas astun... ja kardan seda... Kui nüüd mõni jäi veel... metsa varitsemata... Teevad kavalust? Jooksen ehk talle... käte vahele... Ei usu... Nad olid segaduses...

Lasevad... Reetsin enese? Kuulsid, et liigun... Lasevad... Jooksen... praksugu jalge all... Torikigu oksad silmad peast... Lõhkugu kännud sääri nii, et... luud plaksuvad... Ma ei ole enam nende käes... Vabadus... Pimeda looduse avarus... Nii palju värsket õhku... Pea käib ümber... Edasi... Ma elan... Mu oma tahe... Jooksen... jooksen... jooksen...

2

Lasksid vist huupi. Ise ei leidnud, siis saatsid kuulid... otsima. Täiesti vaikne. Mind ei aeta taga. Astun edasi. Pean jõudma siit võimalikult kaugemale. Nii nad seda ei jäta. Ei tule öösel koeraga, siis hommikul korraldavad haarangu ometi. Kogu mets võetakse läbi. Tean seda. Küllap antakse mu põgenemisest teada... Kõikjale. Ei tohi ühelegi inimesele oma nägu näidata. Nägu... ja käsi... Käed on raud. Esimesel vastutulijal kohe selge, kellega tegemist. Saaks need ära... See on veel... nende võim... mu küljes... Käed on... veel vangis... Kuidas ma lahti saan? Olen abitu... Oma jõuga ei tee midagi...

Siin peaks keegi teine... Kes? Ma ei tunne läheduses kedagi. Ja kui tunnekski — ei usaldaks ennast näidata. Ei usaldaks... Ei taha mõeldagi, et... peaksin kukkuma uuesti nende küüsi... Seda enam ka ei juhtu. Elavana ei alistu...

Olgu käed kinni... See pole praegu esimeseks mureks. Peaasi, et jalad on vabad. Nemed peavad mind viima sinna, kust tagaajajad kätte ei saa. See on kaugel... Mul pole kerge sinna jõuda...

Mis see oli? Keegi nagu käis? Kuulan. Nüüd ei kosta midagi. Ma ei kardaks, kui käed oleksid vabad. Siis võiksin võidelda ja võitleksin... hirmsa hooga. Aga nüüd... sedaviisi ei saa... Vist oli mingi loom. Seisab seal ja kuulab. Mina siin... Inimeste hulgast maha kustutatud. Väljaspool seadust. Taga-aetav. Elu eest valvel. Ümber pimedus täis teadmatus... Hädaohtlik liigutada end... Kui seal on loom — mu süda on rahul. Kui inimene — ma ei tohi teda kohata... Inimene... juba sellest mõttest veri mühi-seb sees ja süda peksab. Inimene... Olen metsloomade seisukorras.

Pean minema edasi. Mis koht see on, kuhu nüüd sattusin? Põlvede ümber lööb kahisema — ah! See kahin — reetja! Sõnajalad... tuhkkuivad... sügis... Pole mingit teed. Raske sumada, kuid... pean teedestki hoiduma. Seal võib ju kohata... inimest. Padrikud, tihnikud, ürgmetsa sügavused — see on minu tee.

Edasi... niikaua kui on pimedust. Kui kaugel ma võin juba nendest olla? Väsimus annab tunda... Tahtejõud... tahtejõud... tahtejõud... See päästis mu. Ja peab päästma edaspidigi... Kui ma poleks saanud lahti sellest... surmamineja lõtvusest, kus

ollakse täiesti tahtejõuta — ma lebaksin praegu kusa-
gil metsapimeduses mulla all. Praegu... elan...
Nende käest pole pääsu... Aga mina... sain neist
jagu... raudus käsi... Lõin oimetuks maha. Vari-
ses nagu pikselöögist... Kes pihta ei saanud, oli löö-
dud sellest, mis juhtus. Murdsin endale tee... vaba-
dusse. Ise... Polnud vaja paluda neilt... armu.
Nende arm... eluaegne sunnitöö... Kiire surma ase-
mele — pikaldane... Hea, et ma jäin kindlaks... Ei
lasknud vaimul roiskuda... Ei jumalat ega... Ise...

Rühin edasi... Edasi...

Tähed nagu hakkavad kahvatama. Pole enam pil-
kaselt pime. Metsas on nüüd hall hämarus. Seletan
juba jala ette. On kindlam astuda. Jõuan rutem
edasi... Vareste uni on läinud. Tõusevad üksteise
järel uneasemeilt lendu. Toitu otsima. Elu... Algab
päev... Olen nagu liigutatud... Niisugune tunne,
et tahaks tõsta käed — raudadega kokku neetud käed
— teatraalselt koidutaeva poole. Uus päev — ma näen
sind siiski! Ei pidanud nägema... Aga... elan
ometi!

Nad otsivad mind. Ma ei või päevavalgel lii-
kuda... Kuhu ennast peita? Metsades seisab mõnel-
pool haovirnu. Poeks kubude vahele. Siin ei leidu...
Pole ka madalat tihnikut... Mingit koobast või...
auku. Auku... Kui kaugel ma olen sellest kohast,
kus minu jaoks auk oli valmis kaevatud? Mis nad
sellega tegid? Kas jätsid... lahti? Mind ootama...
Haud ootab mind... Nõuab taga... Kuhu ennast
peita? Pean leidma koha enne, kui läheb päris val-
geks. Ma ei tea, võidakse ju tulla jahti pidama...
minu peale. Varsti... Iga silmapilk... Kuhu pageda?
Kuhu panna, kuhu varjata nende eest... elu?

Peaksin vist minema sinna, kuhu... ei tohiks minna, kuid kust... nad ei tea mind otsida. Mõtlevad, et varjan end metsades. Peaksin minema lagedale. Kuhugi... kärbise alla. Kärbise alla... aga tullakse päeval vankriga... ära vedama! Ma põgeneksin küll nende eest, kuid... jutt kanduks laiali. Teaksid, kus viibin... umbkaudu. Ei tohi anda endast elumärki... Kuhu pugeda?

Kui oleks heinakuhi... kusagil sooheinamaal... metsasopis... Poeks sinna sisse... saaks sooja... Või poleks sealgi kindel? Otsivad läbi kõik küünid, kuhjad ja... Teavad ju, kuhu inimene võib enese peita.

Kas tõesti ei ole kohta... Kui läheks selle noore kuuse madalate okste varju? Kisuks veel sammalt peale...

Mis see oli? Kauge kukelaul... Sealpool siis lõpeb mets... elab inimesi... Peaksin hoiduma, kuid... rühin sinnapoole, et olla seal... kust nad ei taipu otsida... Ja üldse... vaatan korraks metsast välja, mis näha on. Siis väheneb see pinge, mis tuleb... teadmatusesest. Kui sealpool on kõik rahulik, siis... Näen neid aga tulevat... tean, mida ette võtta...

Hakkab valendama läbi puude... lagendikku. Metsa servapidi on küll nagu julgem liikuda, sest... näed... Aga teisest küljest... ennast ei tohi näidata... Muidu... kahtlane mees... palja peaga... nagu habemes... Tema see oli...

Millega varjata käeraudu? Käised on lühikesed... Põõsa tagant võib äkki välja astuda kas seene-line või... Murran õige lepaoksi... Kimp kätele... Nõnda ei paista välja...

Seal... võssa kasvanud kraav viib üles... põldude vahele. Kartulipõld... siia neil täna ei või asja olla... Teispool... tühjaks veetud rukkiväli... Jätan metsa. Lähen ja veedan päeva seal paksus põõsas. Mind ei nähta. Ise näen kaugele. Hädakorral võin võsa varjus nägematult kaduda metsa...

Jalad on... pikutamisega väga nõus... Puhaku... Ees on veel teadmata mis... Kauge maa... Jalad on, mis... Kahju, et tõmbus pilvesse. Natuke oleks ikkagi soojendanud... sügisene päike. Muidu hakkab külm. Tervis... see ei tohi nüüd üles ütelda... vajan kogu oma jõudu... rohkem kui iialgi enne... Pole silma kinni saanud... Nüüd kipub nagu peale. Aga kardan jääda... sedaviisi... silmade valveta... Pean magama nii, et kõrvad... Nagu loom... Lasen korraks kinni... kui hea...

Aga — silmad lahti! Pean võitlema unega... Hea, et on... viluvõitu... külm kipub kehasse... See aitab mind... valvel olla... valvet pidada. Siin... Teine asi, kui oleksin kusagil kindlas kohas... Siis ei hoiaks... laseks ennast magama jääda...

Unega saab ikkagi kuidagimoodi, aga... toit! Millega ma hinge sees hoian? Ei tunne veel praegu nii teravat nälga, aga... mõte... See kohutab... Kaua ma siis ikkagi niiviisi olen? Mitu nädalat põgenemist — nii kaua ei saa ju söömata olla. Kas siis selle pärast... kipub kõik... nurjuma...

Pean vastu pidama. Pean... Ükskõik kuidas... Ise ei tea, aga kuidagi ma siiski elu sees hoian. Kuidagi... Korjan kas või põldudelt viljateri... See on ju... leib... Ei lase otsa lõppeda... hoiab elu alles... Hea, et on niisugune aeg, kus... otri ja kaeru

on veel väljas... Tera hamba alla... kogu päeva...
pikapeale saab ikkagi natuke kõhtu...

Pea vastu pidama...

Silmad vajuvad kinni... Tuul käib põõsas...
Külmavärin raputab... Kuidas endale sooja teha?
Kätega... Kurat, need rauad... Ei saa nüüd nendest
lahti! Rebin kas või veriseks... Murran terava
kiviga... Murran... murran... murran... Ei aita...
Kui saaks nüüd kusagilt... leiaks... viili...

Kas... see koer ei haugu metsas? Tõesti...
Seal ehk otsitakse praegu mind... Tegin targasti...
Võib-olla päästsin oma elu veel kord seega, et taipa-
sin siia tulla... Võitlus... Mu käed on kinni, aga...
lõõn teid mõistusega... Puistake metsa! Olen kadu-
nud teie eest nagu maa alla... Maa alla...

Kui mul oleks... palitu. Ei tarvitseks kannatada
külma... Ega muud... haigus tuleb kallale... Pala-
vik... Kuhu ma siis enam lähen... Jään maha...
Siis ta saab mind ikkagi kätte... sedaviisi... surm.
Pea ennast hoidma... Edaspidi enam ei või nii-
viisi... Pea pugema kas heintesse või... Pea...

Tahaksin juba liikuda... Hakkaksin minema,
aga ei tohi... Õhtuni on veel aega... Kuulen häält...
Kas tullakse... Viljakoorem... kaugel... liigub
mööda välja seljandikku... pilvise taeva tagapõhjal.
Mees taples hobusega... Mees... inimene... Imelik
on teda vaadata... salaja. Ta ei tea, et siin põõsas
on... ärakaranud vang... tagaotsitav... surmamõis-
tetu... Kui teaks... missugust kihinat-kahinat...
jahtimise... püüdmise hasarti... Viljakoorem kauge-
neb... Vaikselt, kodu poole... Seal on talu... Madal,
sammaldunud katus... Kust tuli mees koormaga?

Jäi sinna veel vilja? Enne kui edasi lähen, pean käima väljal... seal ülal... varustama end... mis hamba alla panna.

Vareseid lendab metsa poole... koju. Hakkab pimedaks minema... Talu korstnast tõuseb suitsu. Keedetakse õhtuks toitu... Poolpime köök... Valgust ainult nii palju kui pliidi uks annab... punast sütekuma... Mõnusalt soe... Paja kaane all nagu tõttav keemise podin... Tangu-kartuli puder... hapupiimaga. Tahke maaleib... Hapuleiva lõhn... Natuke noaga suitsusingi küljest...

Olen... nagu näljane hunt... Vahin talu poole, kuhu... ei tohi minna... Inimesed... Näljamõtted... Kartulimaa... Küpsekartul... tulise tuha sees... Pühid tuha pealt ja... sööd... kuumalt... Seest valged ja muredad... auravad... Puhud söömise ajal tulist leili suust välja... Aga... mul pole tikku... Ja kuigi oleks — tulelõke annab mind ära... Tulelõke... Käed on sinised... külmast... Enam ei oota... Nüüd tõusen... on juba paras pimedik... Jalad jäänud kangeks... Peaksin jooksuma... et saaksin külmavaevast lahti... Kus on viljakärbised? Siin ei näe. Lähen... talu poole. Seal kusagil ju peab olema... kaalikapeenraid... Igal talul on... Pean... millega elu sees hoida... Pimedus... Sattusin teele... See viib tallu... Lähen... Tuluke paistab aknast... Uks käib ja... nüüd kostab hääli... Seisan... Nad ei näe mind... Seletan läbi pimeduse lähedal viljarõuku... Lähenen... Käsikaudu katsun... teeb kahnat... Kaer... Täidan taskut... salaja... nad ei tea... Aga... sa saatan... koer hakkab haukuma... Tean, et... minu peale... Kuulis ära... Nad muutuvad seal tähelepanelikuks, et mis see koer siis... äkki

märkas... Ragistab nii vihaselt... tal on tõsi taga...
Keegi on...

Ei või jääda siia... Hakkan astuma... Ei saa
hääletult... kõrs kahiseb jalge all... Koer läristab
veel vihasemalt, jookseb üle kiviaia väljale...

„Kes see kolab seal?“

Kuulis meeski... mu samme... See on paha...
Hakkab seal mõtlema ja hiljem rääkima. Keegi kolab
pimeduses talu taga. Ega uskuda tea, ehk oligi see...
keda taga aetakse... päeval otsiti... Astun kiiresti...
Ei tohi joosta... oleks veelgi kahtlasem... Hüüab
jälle... Koer jookseb lähemale... vist sai julgust
juurde... küllap peremees ise tuli ka põllule...
Astun, astun... ja kuulen koera kurja haukumist veel
siiski, kui olen metsas.

Tagaetav...

3

Tasa! Mis hääl see on? Üsna lähedal... Kuulan.
Loom sööb pimeduses... krõmpsutab rohtu... hobu-
ne... Haistan ta lõhna... Hobuse higilehk, see on
mulle kuidagi lähedane... lapsepõlvest... Ööpimedu-
ses sõitsin ikka emaga linna... Poolunes... maantee
tolmu ja hobuse higi lehk ninas... Ei aimanud tol
ajal, mis mul nüüd läbi tuleb teha... Hea, et ema on
nüüd surnud... Tal oleks raske... Pimedus on praegu
mu silme ees isesugune... nagu oleks selles midagi...
ema vaimust...

Seisan metsa serval teerajal ja vahin sinna, kus
on... hobune. Kui võtaks selle... Ratsa... Nii

jõuaksin hõlpsasti... Kaugele. Jalgsi... millal ma saan... Enne lõpen ehk otsa... Täna on juba... kuues öö pärast seda. Olen... söömata. Mis see peotäis pohli... raasuke viljateri... nagu linnule... Pole kunagi elus nii pingutavat... tööd teinud kui nüüd... Söömata... Ei õiget und ega... Kardan, et... varisen lõpuks niiviisi kokku...

Hobune... Olen küllalt ratsa sõitnud... Juba poisikesena... Tal on päitsed peas... Saan teda juhtida... Lähen... Või teen seega halvasti? Ehk on see valesamm, mis rikub kõik... Hobune on varastatud... Teatatakse kõikjale... telefoni teel ette... Teedele seatakse valve... Lasen endale ise niiviisi lõksud üles seada... Seni on läinud kõik... hästi... pole äratanud kahtlust... Sain võidu kiusatusest ka eile, kui... varitsesin karjapoisi leivakotti... Hapuleiva lõhn... Kohe nagu haistsin, kuigi ainult mõtlesin... Lõi pähe... Nagu hunt vahtisin võsast. Nälg teeb selleks, mis... sa ei taha olla, kuid mis selles olukorras... on õige olla... Elu... seda alal hoida... Kuidas saaks leivakoti mättalt kätte? Muud peas ei olnud... Näljatunne kasvab võimsamaks kõigest muust... millelgi pole enam tähtsust... isegi... ettevaatusel... Kardan seda... Aga sain endast jagu... saan... siingi. Ei tee seda... astun hobuse juurest edasi... kiusatus jääb maha...

Piisutab ikka veel vihma. Ei jää järele. Käed on märjad. Ei saa neid... taskuisse panna... Ei saa... Külma niigi, aga lisaks veel... raudade külmus... Ei saa nendest lahti... Ei aita ka... nälginine... Et kukuksid kõlinal kätelt... Niiviisi tehtud, et hoiavad kinni veel siiski, kui... jääksin kuhugi padrikusse... kõdunema... luukere... Keegi ei tea,

kus olen... Mõttekaaslased... Johannes... Teie aitaksite, aga ei saa teile sõna saata...

Ei saa... Kas pean siis sedaviisi kaduma.

Enam edasi ei lähe, kuigi... hommikuni on veel aega... Väsinud... Jään peatuma... siia, keset raba. Turbaküüni... Vihma eest varju ja... peitu kogu päevaks. Nüüd keegi ei näe, kui ma siia ronin... Turvast veetakse talvel. Täna neil ei ole siia asja... Lähen virna otsa... Nõnda... Teen pesa, et oleksin... Katan enese turbapätsidega... ehk on soojem...

Ongi... parem. Uni tuleb peale... „Koidueelne magus uni paneb tukastama“ — need olid ema sõnad, kui sõitsin hommikust ööd linnateed... Nii selgesti kõrvus... nagu täna... Nagu praegu... Segamini... minevik ja... Pimeduse süü, et... nagu igavikus. Mõnikord tuleb ette... nagu viibiks vaim seal... kus ta nüüd peakski olema... pärast mahalaskmist... väljaspool aega... ja elu... Pimedus... pimedus... pimedus... Ah, kuradile — viirastused... Unisest peast, siis...

Kui virgun, on päevavalgus... Ma ei ole juba ammu, vist mitu päeva... Ei tunne nüüdki häda... Mis sealt tulemas ongi... pole tilka joonud ega... iva suhu saanud... Suu on nagu kinni kuivanud... Keeran külge ja upitan end... välja vaatama. Raba... tuntud ilmega rabamaastik... juba lapsepõlvest, kui... käisin emaga jõhvikal... Ei näe kedagi... Kas siin ei kasva jõhvikaid? Kiduraid üksikuid mände... Sood piirav mets... Seal... see on ju elumaja katus... Raba serval... üksik...

Vaikus... Sügav soovaikus... Aga praegu —

mis hää! see oli? Kostis nagu looma hädahäält. Tuli nagu sealtpoolt, kaugemalt... Ei näe midagi...

Metsa tagant kostab... vedurivile. Kuulen: rong läheb... Rong... Seni olen liikunud umbkaudu ja tundnud muret, et... kus olen... Ei või jõudu raiasata... asjatute, üleliigsete sammudega... Nüüd on hea... Tean, kus viibin ja... kuidas liikuda... Raudtee... Teejuht...

See pole ainuüksi pilves ilmast... õhtu hakkab kätte jõudma... Kuulen jälle looma vaevainisemist... Teeb rahutuks, et ei näe, aga... kostab... Nagu soovaim... Tulen maha... Tahan näha, mis... Nähtagu mind talust... Nemad nüüd teavad, kes... Hakkan nii-kui-nii kohe edasi liikuma, kaon nende silmist... Sealt see hää! tuli... Nagu maa alt... Ei või jätta nii... pean järele vaatama...

Sookraav... Loom on vajunud sisse... Tümas... Punasekirju lehm... Räägib inisemisega oma häda... mulle. Ei pääse oma jõuga... Kuidas ma sind aitan? Näed... mis mu kätega on... Abitus ja hirm... looma silmades. Pöörivad neid... ei taha kärvata... Ei taha kaduda... maa alla... Tean... Olin ise ka sees... Lahtine haud... Mõistan... Aga mis ma sinna parata saan... Ei suuda sind välja kiskuda... Siin oleks labidat vaja... Esimeste jalgade ette mõni haokubu, et võiksid tõusta, kui oled lahti kaevatud. Mina seda teha ei saa... Pead siin kärvama... kui nad sind ei leia...

Inised... Mis siin iniseda... Ma ei või minna inimeste juurde... sõna viima... Ega ma hull ole... Sind hoovatakse siit välja... mina aga kukun... ootavasse hauda... Pole teha... pead siia jääma... Ei aita su hädahää! midagi.

Mis ma siin seisan nõutult. Lähen minema. Mul on endagagi küllalt muret. Lähen... ja näen ikka... hirmu käes pöörlevaid looma silmi... Kuulen selja taga... vaevainisemist. Astun ruttu — talu poole. Ei saa teda sedaviisi jätta. Kui kuulevad, siis neil pole aega mind vahtida... Jooksevad rabasse... Mina lähen oma teed... Murran mõned männioksad kätele. Pole neil aimu ega pole neil aega pead murda, miks ma neid kannan...

Lähenen majale...

Mõned kanad luusivad õuel... Ei ole inimhinge... Pole koera, kes... Küll on hull... ei saa teatada... Mõtlesin, et näen kedagi eemalt... Nüüd... pean vaatama sisse... Toas võib olla teab kes... Tunneb mind ära... aimab, kes olen... Siiski... katsun ust... Kinni... Süda läheb nagu kergemaks, kuigi küsimus muutub keerulisemaks... kuidas neile teatada... Jätta niisama ja lahkuda... Looma silmad... Vaatan enne veel hoone taha... Inimene... Naine... kraabib otseti kartulipeenral... vist õhtuse keedu jaoks... Ei tea maast ega ilmast...

Imelik kuulda üle hulga aja oma häält, kui ütlen:

„Perenaine... loom ootab rabas abi... tümas kinni.“

Jätab töö... vahib ja ei mõista midagi kosta. Arusaadav: olen peakatteta... pesemata... habemes... Kardab... Mul pole ta julgustuseks... naeratust kusagilt võtta... Olen nii hirmus nagu olen.

„Punasekirju lehm — teie oma?“

Nüüd talle tuleb elu sisse... Kohendab lõua all rätiku otsi ja... kukub tulema.

„Kus kohal ta on?“

Tahab joosta soo poole... palja käsi...

„Ega teda siis... sarvipidi saa välja tõmmata... Labidas... ja meesjõudu...“

„Kust seda meesjõudu mul võtta on — küla kaugel. Mis ma tahan ära teha?“

„Endal siis... pole?“

„Kui oleks, ega ma siis räägiks...“

Mina sind aidata ei saa... Tee mis tahad... Igaüks murdku ise oma mured... Nüüd tead, kus loom... Minu ülesanne on täidetud... Oleks ettevaatamatus kauemaks siia jääda... Kui pea ei või ilmuda mõni ametimees, kellel on rohkem mahti mind silmitseda ja mõista... Hakkan minema... Silmad... Naise abitud silmad... Kurat küll, mu käed on ju...

„Kui elad üksi, siis pead küll siin mehe eest väljas olema... iga päev... Lähme... ma näitan.“

Ta kannab labidat, mina — männioksi...

Looma juures ütlen:

„Jäta labidas siia ja too hagu... küüni juurest mõni lauaots... seal oli...“

Läheb.

Nüüd ta ei näe... Hakkan kaevama... rauad takistavad, aga kuidagi ikkagi saan... Ma ei peaks vist seda tegema... Peast käib läbi... nagu kaevaksin seega endale... hauda... Hädaoht... Kuhu naine jäi? Tundis ehk ära... ruttas üles andma... Kus ta on? Hakkab pimedaks minema... See on tema kogu seal küüni juures... Nüüd astub... laudadega... Jõuab siia, siis... pean katkestama kaevamise, et... varjata... Aga... kui ei varjagi? Üksik naine... Küla on kaugel... Ta ei saa mulle midagi teha... kinni pidada... Ma ei varja ta eest... Peab teadma... Peab aitama... Hea juhus... Tänuulik mulle, et ma... Siin — ma saan raudadest lahti...

Kohkugu... Pean teda silmas... Ei lase lipata külla... Tehku pärast, mis tahab... kui mu käed on vabad... Siis võin võidelda... Liigun otsemat teed... Raudtee... Kas või salaja mõne kaubarongiga... Ei karda...

Higi nõrgub mööda nagu... Kaevan... Peast käib läbi, et seega... purustan käeraudu... Kaevan... kaevan... kaevan...

Tuleb laudadega... Nähku ja teadku... kes olen... Ta silmad...

Olen kaevanud nii palju lahti, et võin loomale paar lauda alla ajada... Ta ei saa enam sügavamale vajuda... Nüüd... esimesed jalad vabaks... Ja tuge alla, nii et võib tõusta... Siis...

Tal ei ole enam endasse usku... Ei tee katset enda päästmiseks... Nagu halvatud... surmamõistetud lõtvus... Kuigi... ta on juba lahti kaevatud ja... on jalgealune, kuhu toetuda... Eks ole hull! Ei mõtlegi ennast liigutada.

„Noh, hakka tõusma!“

Ta võiks, kuid... pole pealehakkamist... Tahtejõud on nagu unes... varjusurmas... Annan madjakaga... nii et ta selg kirju naha all müdiseb... Tõbras... kus su elutahe on... Kas ärkad sellest... vastikust alistumisest... Pinguta... niigi palju... oma elu eest!

On üsna pime, kui saame looma soost välja.

„Suur aitüma siis aitamise eest!“

„Aitüma eest ei tehta midagi. Pead mu käed vabastama. Näed... Mis sa kohmetad... Mõtled, ei tea mis kõrilõikaja...“

„Mis siis tegid, et nad sind... sedaviisi?“

„Sedaviisi ei tähenda veel seda, et olen kurja-

tegija... Mis ma teinud olen? Kristus mõisteti ka surma — eks küsi, mis halba ta oli teinud... Seda tuleb maailmas ikka ette, et... kuriteo teeb see, kes mõistab kohut... ja õige on see, kes puuakse risti... Pealegi... maailm on tõesid täis... ja igal tõel on oma õigus... ja ülekohus... Üks tõde on teise vaenlane... ja üks õigus on teise mõrtsukas... Selles maailmavaadete sõjas... mina olen sõdur... mitte kurjategija... Jah, sa mõistad mind siis õieti, kui vaatad minule nagu soldatile, keda... vaenlane otsib taga... tahab hävitada... Sõdur pole kunagi süüdi. Kas sa ei taha mind aidata?"

„Mõistan siis mina oma naisterahva peaga... Pole eluilmas enne oma silmaga niisugust asja näinudki.“

„Mis siin mõista... ei saa avada, siis viiliga... Aga kutsu mind tuppa... varju... kui seal kedagi ei ole... Noh? Hirmu täis... Mõtled vist... hea, et selle käed on kinni... muidu tuleb ehk kallale... Usu... olen sõber, kuigi... mu nägu on hirmus...“

„Silmavalged punased.“

„Punased? Eks need ole siis sellest, mis ma läbi olen kannatanud ja... kannatan veelgi. Verine häda on tõusnud sees silmini... Aga sina ei mõista mu seisukorda... kuidas ma olen sees... Selle asemel, et aidata, sa... kardad.“

„Ma pean vaatama, kas mul ongi.“

Läheme sisse. Tubane kinnine õhk... inimese soe kodu... välise ilma eest kaitstud... Süütab lambi... vaatab ringi ja... katab akna suurrätikuga... ise... enda algatusel... Kas... minu pärast? On minu nõus ja tahab mind... hoida? Või teeb ta seda alati... katab akna? Nüüd otsib riista...

Tahab mind aidata... Tahab... ehk ainult hirmu pärast. Ei julge keelduda? Muugib... muugib... Ta on selle juures kogu hingega... Higi jookseb alla... mööda põski... Mööda karme, kuid siledaid põski... Ta on veel noor. Kas lesk?

„Kuidas see siis on, et elad siin... nii üksi?“

„Mis sa sellest uurid, olen ma üksi või...“

Kardab... Ma ei tohi teada, et ta on üksi. Pean arvama, et... on veel teisi... Nõnda tunduks talle julgem... Kuidas teha talle selgeks, et... minus ei ole talle hädaohtu?

„Naine... minu elu on sinu käes... Kardan, et oled kõva südamega... soovid mulle otsa... Jooksed inimestele teatama... Sina aga omakorda kardad vist mind, et... elu nagu hädaohus... niisugusega kahekesi... Niisugusega... Sa ei näe mu sisse... Elu otsani mäletan su heategu... ükskõik, kus olen... Mäletan... ja soovin sulle õnne, et... läheks hästi... See on mu sees... head soovid ja tänutunne... Aga sina... plaanitsed endamisi kurja... kuidas mind üles anda... Tahad mu verd... oma hingele...“

„Näh, pimehull, mis valu mind seda ajab tegema.“

„Kui sa seda teed, siis tea: pärast surma tulen sind... vaevama... Ei anna ühelgi ööl rahu... Kolistan ukse taga... Seisan su voodi ees ja... nõuan aru... nõuan oma elu tagasi... Ajan su hulluks... nii et põgened toast ja... satud soo peal laukasse... Korisev soo imeb sind pikkamisi endasse ja... ei ole pääsu... Seisan siis su silme ees... kui vajad abi... ja irvitan...“

„Mis sa nüüd niisugust juttu ajad! Ei lähe mina sind üles andma. Minupärast ela. Maailmas ruumi küll, eks sa ise tea, kuhu sa minema pead. Ei teiste

elud mind sega, seisku aga igäühe hing sees — ma siin kõrvalises kohas, pole ma kellegi jalus. Oled sa, kes sa oled, ega sul seda südant ikka sees ole, et nende samade kätega tuled... Või mis minult võtta ongi, paljas hing.“

„Paljas hing... ütled niisuguse häälega, nagu polekski see... midagi... Muidugi: võtjat see rikkamaks ei tee, aga hoidjale see on... suurim varandus... Sellega põgenen tagaajajate eest... varjan ja hoian... paljast hinge... Et see kaduma ei läheks... et nad ei saaks seda minult ära võtta... Sul pole aimu... kui suur mure mul sellega on... mis ma läbi olen teinud... Kõik need päevad ja ööd ainult üks mõte... peita nende eest oma elu... Aga kuidas sa peidad, kui keegi ei ole su nõus, igäüks näeks heameelega su sissekukkumist, sest... tuntakse ju teise õnnetusest rõõmu. Täiesti mõistetav rõõm ühiskonnas, kus üks on teise vaenlane, sest igäüks elab saagiahnelt endale ning ligimene ei ole muud kui tüliks ees...“

„Ju sul omakseid ka on?“

„Omakseid?“

„Näh, naine ja lapsed või...“

„Ei ole... naist ega lapsi... Aga mis see sind huvitab?“

„Mõtlesin, kui on, mis nende süda siis sees ütleb.“

„Ei ole niisugust südant... ja ei ole neid väikesi, kes ehk peaksid olema, kuid... elu on jäänud neile andmata... Neil oleks nüüd muidugi raske... kui nad oleksid... aga minul ei ole sellest praegu kergem, et... neid ei ole. Nende puudumine... isegi vaevab... Pannakse nagu süüks, et... näed, mis nüüd on... paha lugu... elu sa pole veel edasi andnud...“

aga ise pead juba käest ära andma... Seepärast siis... lõplik kadumine... ühe eluketi, mis peaks jätkuma lõpmatuseni... katkemine... Loodus seda ei salli, sest elu mõte on igaveses jätkumises... Seni mõtlesin, et tähtis on ainult idee... siin on järeltulijad... Aga näe, surm tõi teised mõtted pähe... selle kõige olulisema... Siitpidi surm nagu hoolitseks ka elu edasikestmise eest... ja seda ta teebki... on nad ju mõlemad ühe peremehe... looduse... teenistuses..."

Naine on mu käte kohal kumaras ja teeb, mis mõistab.

„Näe... saidki lahti! Sõber!“

Ma võin oma käed lüüa tänutundes ta õlgadele... võin sirutada laiali... panna tasku... Mu käed on vabad! Võin nüüd võidelda... kohe metsikult tapelda... kui on tarvis...

„Mis nendega teha?“

Käsirauad.

„Need vii homme rappa... uputa sohu, et ei oleks tunnistajat... selles majas... minu ega sinu vastu.“

Mida nüüd? Ta vist ootab, et hakkaksin minema... Pimedusse... nälja ja külma kätte... siit toa soojusest, kus... tundub toidu lõhna...

„Tean, et tahad nüüd minust lahti saada, aga... ma olen näljane ja...“

Ühe öö tahaksin veeta toasoojuses... Siis suudan jälle vastu panna... Nagu vahejaam, kus kogun jõudu... varustan end...

Teeb tule pliidi alla... kartulid keema... Toob lauale... näen ilmsi... see pole enam näljakujutelm... leiba... Ei saa sellelt enam pilku ära... Aga... Läks ise uksest välja... Mis mõttega? Kuhu? Jookseb ehk külla... teatama... Mina istun toas...

ootan... tabajaid... Ma ei või teda silmist lasta... Väljun... Kus ta on? Pime... ei näe... Kas kostab veel kaugelt põllult ta jooksusamme? Räägib kellegagi... siin läheduses... Nüüd põgeneda... Ah... räägib laudas lehmaga... Lüpsab... Seisan ta juures... Kõrvad on valvel... Pimedas ümbruskonnas ei ole kuulda midagi... inimesest... Aeg-ajalt mõne öölinnu häält... õige kaugel koera haukumist...

„Kui nad nüüd äkki tuleksid... mind taga nõudma... kuhu sa mu siis peidaksid?“

„Ei siia tea keegi tulla.“

„Aga kui tulevad ometi... kuhu ma siis pean pugema?“

„Kes see pimedas näeb otsida. Karga ükskõik kuhu, lauda peale või...“

„Kargan sinna... ja mis sina siis neile ütled, kui küsivad, et kas oled näinud...“

„Pole minu silmad siin kedagi näinud.“

Seda ta töötab mulle. Aga kui nad tõesti tulevad, siis ehk... juhatab kätte... Mu umbusk seisab valvel... elu eest.

Läheme lüpsikuga tuppa...

Ei saa olla tagasihoidlik... Olen toidu kallal nagu metsaline. Söön... söön... söön... Peaksin juba lõpetama... tean, et kaua... aga ei saa end täis... ei suuda lõpetada...

„Oled hea naine... Sa ise ehk ei mõistagi, kui suur tähtsus sellel minu jaoks on... Elu küsimus... Oled hea... ja sa ei keela mulle öömaja?“

„Mul pole, kuhu magama panna.“

„Kui sa aga välja ei aja... ma vajun siinsamas magama... kas või istmel...“

Laman põrandale tehtud asemel... Kustutas tule...

„Kas panid ukse lukku?“

„On kinni.“

Keegi väljast sisse ei saa... Aga jään magama, ma ei kuule... Siin ma ei suuda unega võidelda... liiga hea ja soe... Jään nagu kott... Kardan sedaviisi magada... elu surnuks... Ta võib hiilida välja... viib mu vaenlastele sõna... Tabavad une pealt... ei saa vastu hakata... ega põgeneda... Ta on oma asemel... Veel ei maga... Valvab ehk seda aega, millal mina jään, siis... Kui kuuleks, et ta on juba sügavas unes...

Sügavas unes... Ma magasin juba vahepeal. Kui kaua? Tuba on täis vaikset pimedust. Kas tema magab? Hiilis ehk vahepeal voodist välja, poetas enese õue? Ma ei kuulnudki... Kas ta on toas? Ei saa hästi aru. Peaksin minema ja käsikaudu katsuma... Peaksin õieti... magama ta juures... Nii et tunneksin teda oma käe all... ta ei saaks mind äratamata kuhugi minna... Minna... surma sisse laskma... Haud nõuab taga... Lõplik kadumine... elukett katkeb...

Tulen ta voodi juurde. Kas see on tühi? Otsin kätega...

„Kas ma selleks su käed lahti tegin?“

Ta pole veel silma kinni saanud... tean seda... Miks ta valvab? Kas kardab mind...

„Kuule... ära karda mind. Olen su juures... Ära tõrju mu kätt... Panen käe su peale ainult selles mõttes, et... sa ei saaks öösel siit lahkuda... kui magan... mind ära anda... Elu on mulle kallid... Sa ei mõista, mis see tähendab... teadmised, et...

peaksin olema praegu mulla all, aga... elan... Olen su juures... tunnen endas elu salapärast käsku... ihus, mis peaks juba roiskuma... Murdsin end nende käest valla... raputasin enda küljest jäleda surma... Selleks korraks... Hommiku vara lähen hädaohtlikule teele... Võin võitluses langeda... Ära tõrju mind... Sa ei mõista, see pole nii, nagu harilikult... Kardan kaotada oma elu... ja tahaksin anda... sinu kätte... nagu hoiule... Et kui langen, siis... ei kaoks kõik... ei katkeks kett... Et jääks... elu. Peaksin olema praegu mulla all, aga... elu... elu... elu...“

KAUNIS KINGITUS

Ukse poolt vaadates näib kummipuu väikese akna hallil valgustaustal mitte rohelisena, vaid mustana. Hämar tuba on täis niisugust segamata rahu, mis näib kinnitavat, et inimest kodus ei ole, ainult asjad seisavad siin endamisi ja peavad seda korda, mis neil on kästud pidada.

Vasakul seina ääres on odava vahariidega kaetud söögilaud, mis on pannud ühe oma jala räbalaist kootud põrandariidele ja lahti seda enam ei lase, nagu kartes selle plehkupistmist. Tagapool nurga pimeduses seisab kummut ja on tähtsailmeline mitte ainult oma laegaste vaskselt kumavate käepidemete, vaid veelgi enam selle pidulikult valge liniku tõttu, mis teda katab.

Linikul lebab kulunud kaantega lauluraamat, mille lehtede servastik on olnud kunagi kullatud. Selle püha raamatu kõrval seisab oma toe najal päevapilt, mis on ka peaaegu püha, sest sellel kujutatud valgete vurrudega mees on nüüd surnud. Muidugi ei tarvitse veel sellepärast haista jumala kooljalehka, et meile, inimestele, on omane pidada pühaks seda, kes on surnud, keda ei ole. Kuid nii see meiega on — jumal ja surnud on meile pühad.

Tolle valgete vurrudega mehe elades ei tulnud kellelgi pähe pidada teda pühaks. Oo, kaugeltki

mitte! Ta elas siin korteris, küllap asjad ehk mäletavad veel, mis mees ta oli. Kui neil muud meeles ei ole, siis see ehk ometi, kuidas ta mõnikord neile otsa kukkus, nii et nad raksumisega oigasid. Jah, seda juhtus tema elupäevil. Asjad pidid teda toetama, kui ta enda jalad pehmed olid. Teist toetajat tal ju polnud. Naine oli, kuid see ise vajas tol ajal lauanurgalt ja kapiservalt tuge.

Naine — näe, ta istub pruuni-kollase kirju eesriide varjus voodi äärel. Toal oli ikka niisugune nägu, et inimest pole kodus, kuid on ometi. On kodus, kuid istub nagu asi, liikumata.

Naine ei ole ju veel vana, kuid ta ihu on inetult vormist väljas: piht vimmas ja kõht kummis. Näo suhtes mõni võib arvata, et see on pondunud, kuid pole ühti. See on muidu niisugune punnisvormiline, natuke põsenukkidest läikiv. Läiget on mujalgi. Vaatajas tahab hakata tekkima mulje sõbralikust ja sümpaatsest inimesest, kuid see mulje ei saa kuidagi teoks. Teoks saamist takistab pahelisus naise silmade piirkonnas ja mõningais joonis. Keegi oleks nagu seganud ta sisi-mas, nii et põhjapori on keenud alt üles tumedana näkku. Nüüd nägu tahab selgida, kuid selgus on veel tulemata.

Jah, ei ole kirik ega palvemaja suutnud katta õil-susega siin näos endise elu pahu jälgi, kuigi naine elab uut elu juba teist aastat. Elab nende üllatuseks, kes teda varemalt tundsid. Vaata, kuidas inimene võib ennast muuta, ütlevad nad ja ei viitsi mõtelda, miks ta ennast muutis, vaid oma laiskuses kirjutavad muutuse Issanda arvele imeteoks. Noh, kas pole see siis ime, kõnelevad nad: varemalt inimesel muud peas ei seisnud kui viin, kuid nüüd ta ei tõsta enam klaasi suu

juurde. Ühes viinavaluga ka suitsunäljast lahti, need himud inimesest kohe nagu käega võetud! See on Issanda töö.

Kas on?

Pole kerge mõista teise hinge kõiki salajasi tegureid, kuid ütelda võib, et surm pani naisele aru pähe, seadis teda elama teist elu. Ega see naine kunagi pole niisugune olnud, et ta oleks joonud üksi. Surm jättis teda üksi, sellepärast siis viinast lahti.

Aga miks ta muutus usklikuks?

Tema on juba neis aastais, kus kõik temataolised naised hakkavad käima palvemajas. Hirm läheneva surma ees ajab neid otsima võimalust jätkata elu veel peale surma — igavest elu. Siin võis aga peale selle hirmu olla veel muidki põhjusi.

Mehe surma järel ta jäi hoopis puudusse ja viletsusse. Elu polnud ju senigi suurt kiita, kuid nüüd tuli majja lausa nälg. Kui säärase inimese viletsusse astub abistav usklik, eks siis puudusekannataja, kelle hing on pealegi veel värskelt kohutatud elukaaslaste surmast, eks siis säärane naine näe abistajas issanda saadikut ja lähe temaga. Nõnda ta võis sattuda palvemajja rohkem ainelise puuduse kui vaimse vajaduse ajal.

Kuid miks eitada temas vaimsetki vajadust? Kas ta eluajal vähe kuulis süüdistusi, et ajab mehe raisku. Naise kohus on meest vaos hoida, kuid see oma himudega annab aina hoogu takka. Missugune kena ja korralik mees oli, aga nüüd läheb paha naise nahka!

Sääraseid süüdistusi ulatus ta kõrva. Kui ta neid enne südamesse ei võtnud, siis mehe surma järel ehk ometi. Hakkas ehk siis tundma süüd. Palvemajades antakse andeks! Pealegi saab palvemajas käimisega

võtta kurjadelt kaasinimestelt süüdistused suust, näidates neile: vaadake, missugust elu mina üksinda elan! Nõnda ma elanuksin kogu aja, olnuksin üksi. Mitte mina ei rikkunud teda, vaid tema mind, rahu ta põrmule!

Nüüd istub lesknaine voodi serval ja tunneb igavust ning rinde all näppivat nälga. Kas just igavuse ja näljatunde tõttu või mõnel muul sisemisel sunnil tekib naisel soov minna külla kellegi juurde, kus ta oma kadunud mehega käis endistel aegadel sageli, kuid kes nüüd on jäänud tema eluringist eemale. Jäänud eemale nagu kõik endine elu.

Lähen õige Marie juurde, mõtleb naine, mäletagi enam, millal mu jalg sinna viimati sai. Praegu niisugune kellaeg — pühapäeva keskpäev — eks ta nüüd peaks kodus olema. Müttab pliidi ees, mis muud. Ega mina teda sega. Istun köögis, kuulen, mis nende pool ka uudist. On toit valmis, ega ta mulle pakumata jäta. Aitäh andjale, saab selle päeva jälle seda viisi õhtusse. Kõht täis, eks me siis või kahekesi palvemajja minna.

Vaata ikka, märkab naine imestada, kuidas ta just täna mulle pähe torgati! Ega see niisama ole! Täna ju ta sünnipäev! Nii oli meelest läinud, aga nüüd kohe nagu tõmmati sinnapoole. Pole ka imeks panna: kogu eluaeg sel päeval tema juures käidud, eks ta nüüd vea veel nagu vana järjega. Ega ma minemata jäta, kuigi pean seekord minema kingita. Kõik kohad kinni, kust ma praegu võtan! Või mille eest ma ostakski! Ega tal mu elu teadmata ole. Pole mul meest teenimas ega pole teenistust endal. Pole praegu sentigi hinge taga. Ega ta seda näotuks saa pidada, kui ma tühjade kätega tulen. Tühjade kätega, kuid kalli sõnaga. Mis

see maine vara väärt ongi, mis sünnipäevaks kokku aetakse! Eks kõige ilusam kink ole ikka see, mis tuleb jumala käest. Kes teab, kas Marie hinges seda veel ongi. Ega vist. Pidas ennast ikka selleks kõige õigemaks ja targemaks. Kas ma omal ajal vähe ta käest võtta sain. Ikka: sina oled halval teel, sina elad kurja elu. Karjus mu kallal kõik need aastad. Ega ma seda ütle, et tal õigus ei olnud. Aga näe ennast ka! Olid ikka minu üle suur kohtumõistja, aga ei ela sa ise targemat elu ühti kui mina elasin. Või sa sellepärast veel õieti elad, kui sa joobnuna kraavis ei püherda. Ei mõistnud sulle siis ütelda, kui sa mind haugutasid. Nüüd silmad lahti, küll sa nüüd mu käest kuuled. Kes seda tohib ütelda, et minus on nagu tahtmist kahjurõõmsaks kättemaksuks? Mis ma ütlen, seda ta enese pärast. Et ta ärkaks. Ega ma teda hurjutama lähegi. Lähen viima talle kallist kingitust. Viin talle jumala. Tohin ma oma nõrga mõistusega sedaviisi mõtelda? Ole mulle armuline ja anna andeks mu mõtte eksitused! See on muidugi, ega jumal pole minu viia, aga eks ta ole sedaviisi ütelda. Täna seal sünnipäevaviinad muidugi laual. Eks mul omal ajal olnud nende pärast kange kihk sinna minna. Nüüdki nagu tõmbab just nende pärast, kuigi ainult selleks, et näidata, kuidas ma neist ära ütlen.

Nõnda mõtleb lesknaine. Tõuseb siis ja seab vana-moelise musta kübara pähe, natuke liiga silmile. Siis kisub kulunud palitu selga, ka musta. Läheb tänavale. Käib vaikselt vimmas ja naeratab kübara ääre alt oma selgimata silmadega endisest pahelisest näost sõbralikult. Läbib tänavaid, kus voogab pidevalt pühapäevaselt laisalt luusivat rahvast, kus on kõrtside muusikast kõmisevaid fassaade viinahaisuste ootavate

ukseavadega ja kinode seinu madalatest kirgedest kubisevate filmide kirevate reklaamidega. Ta naeratab neile kõigile armsalt andestava üleolekuga, sest ta on neist kõigist ühteviisi kättesaamatult kaugel. See kõik oleks nagu minevik, ainult selle vahega, et ta saab seda veel oma silmadega näha.

2

Varemalt ta oli Marie juures nii oma inimene, et astus sisse koputamatagi. Nüüd on jäänud võõraks, või tahab ta olla siin, kus ta halbu külgi on palju nähtud, nii korralik ja viisakas, et tõstab sõrmenukid kloppima köögiukse pihta. Soovist olla nüüd väliseltki hoopis teine inimene, hästikasvatatud ja peen, on tingitud seegi, et ta sisse tulles Mariet teietab — eluaegset sinasõpra.

„Soovin teile siis südamest õnne!“ ütleb ta ja naeratab armsasti, nüüd enam mitte ainult silmadega, vaid kogu läikiva punn-näoga.

Marie raputab ta kätt tükk aega sõnatult, kohe liiga kaua. Ei saa nagu isu täis teda silmadega vahetamisest. Viimaks sõnab: „Või saab siis sind ka näha — Miinat!“

Köögi kuum õhk on täis keeva hapukapsa head lõhna. Potid podisevad ruttavalt peaaegu punaseks kuumendatud pliidil. Praeahi ajab ukse vahelt auru välja, on kuulda summutatud surinat ja ninna hakkab haneprae lõhna. Tähtsa päeva tore toit on veel söömata, nendib Miina rahuldustundega ja küsib silmakirjalikult:

„Mis sa siis nii hilja veel köögis soperdad? Käed aga ikka veel tööd-tegemist täis.“

Marie vaatab nurgas tiksuvale seinakellale, vaatab nagu ehmudes. Ons aeg siis tõesti nii palju? Vaataja juuksed on valged, kuid põsed punetavad ärevalt rõõmsatena nagu tütarlapsel. Ta ilme on puhas, kogu nägu nagu läbipaistev siseilma õnneliku rahu kajastusest. Vaatab ja vastab siis:

„Mis hilja ta ikka on. Jää ma jänni ühti, parajaks ajaks ikka lõuna valmis.“

„Puh, kas teie sööte nii hilja lõunat?“ hüüatab nüüd Miina nagu pahasti üllatatuna. Ta oli võtmas istet, kuid nüüd ta astub sammukese tagasi ukse poole ja on valmis minema.

„Ma ei võinud hingest aimatagi, et teil veel lõuna söömata,“ kahetseb ta.

Marie vaatab uuesti kellale. Kas ta ennist nägi valesti? Ei näinud. Pole ju veel õige lõunatundi, mida see Miina siis nii imeks paneb?

„Vaata, kui pahal ajal ma siis tulin!“ hädaldab Miina.

„Mis sel ajal siis viga on?“ küsib Marie naerata-des, endal meenumas minevik, kus Miina tuli vahel oma mehega lauldes südaööl. Ei siis küsitud ühti, kas aeg on sobiv või mitte, muudkui vajasid ristiks kaela. Mis ta nüüd asjata hädaldab, veel niisuguse õnnetu näoga, nagu tahaks seega tagantjärele vabandada neid ebasündsals kellaajal tulekuid, mis on vabandamata jäänud.

„Heal ajal tulid,“ ütleb Marie siis lohutaval naljatoonil. „Panen varsti lauale, muudkui hakkame sööma.“

„Ega ma söögi pärast siia tulnud!“ hüüatab Miina

põlastushooga ja neelatab näljatundel. „Arvasin, et sul toimetamised toimetatud, oleks siis seltsis palvemajasse läinud. Polnud ju mul verivaesel sulle midagi kingiks kaasa tuua, peale selle kutse. Mõtlesin, kui ma ei kutsu, siis sul ehk jääbki saamata.“

„Mis see nõnna saamata jääb?“ uurib Marie, küsides nüüd korraga haledaks ja alandlikuks muutunud häälel, sest tema on ju ka vana naine, kes hakkab õhkama ja ohkama, kui talle meenutatakse jumalat.

„Eks ikka see kallis kink, mis jumal sulle palvetunnis üle tahab anda,“ vastab Miina.

„Saan siis mina mahti sinna tulla?“ kahtleb Marie.

Oota, oota, nüüd hakkab mina sind süüdistama su kõlvatu elu ja eksitee pärast, mõtleb külaline. Olen pidanud olema su ees alanduses nagu löödud koer, kuid nüüd oled sina all ja mina peal, kuigi sa arvad, et sa pole langenud, vaid elad kiiduväärt korralikult.

„Sa elad ju siis halba elu, kui sul jumala jaoks mahti pole,“ ütleb ta. „Tema peaks olema su elus esimesel kohal, alles siis kõik muud tööd ja tegevused.“

Marie pühib põllenurgaga üle näo ja kõneleb:

„Seda aega ehk leidubki mõnikord, aga sa ju tead minu vanameest. Ei salli silma otsas sedagi, et ma palvemajast hingan, mis sa siis veel käimisest räägid.“

„Kes sind käsib temaga elada?“

Marie on avanud praeahju, ta kastab juba pruunistuvat hane. Ta on kummargil üle oma töö. Kuid nüüd ta peab tõstma silmad ja vaatama Miinale: mis nägu ta on neid koledaid sõnu üteldes, kas teeb nalja? Kuid lesknaise nägu on kurjalt tõsine, küllap siis sõnadki olid mõeldud tõsiselt. Tohoo jõledat kõnet!

Nii pika aja elanud armsasti koos, mõlematel pead valged otsas, nüüd tema tuleb niisuguse tigeda nõuga!

Marie lükkab panni ahju tagasi, suleb ukse ja ajab end sirgu. Siis ütleb:

„Ei see ole kellegi jutt, mis sa nüüd ajad. Kuidas ma siis ei pea temaga elama, kui ma kord olen hakanud. Ega meil muud tüli ka pole, ainult selle pärast. Ja ega sellegi pärast seda nii palju ole, ma olen ikka hoidnud, et riiuks ei läheks. Elame ilusti nagu kaks vana tuid.“

„Ju sa siis ise oled niisama patune, ega sa muidu temaga leplikult elaks,“ süüdistab lesknaine.

„Sellepärast siis patune, et ma leplikult elan? Eks nii ole ju kästud elada, ikka kokkuleppel ja ilma pahanduseta. Pahandused, need ajavad kurja ütleva ja tigedaid tegusid tegema.“

„Su silmadel on veel patu kae, sellepärast sa seda viisi räägid. Kiidad teda tuiks ja armastad pealegi.“

„Kes seda mulle patuks võib panna, et ma oma meest armastan?“

„Küll see sulle patuks pannakse, sest see on niisama hea, nagu armastaksid sa saatanat.“

Marie lööb seda kuuldes käed kokku, ta nägu on kohkunud, sest ta kuuleb endast koledaid asju, umbes nii, nagu avastaks arst praegu temas salajasi surmahaiguse pesi. Neid ei taha uskuda, sest need on uskumatud.

„Kulla pai,“ ütleb Marie, „nüüd sa räägid hirmsaid sõnu ilmaasjata. Kas on teist nii õiglast inimest kui minu vanamees? Kas on tema kunagi himustanud võõra oma? Ta kingib kõik oma hinge tagant, annab muidu käest ära, selle poolest on minul temaga häda. Kas see on saatanast, et inimene on helde? Kas võib

olla kuradist see, et inimene ei salli valet ega valskust? Minu vanamees ei salli, tead küll. Tema on korralik ja lugupeetud, pole temal plekki küljes. On ikka au sees töökohas ja sai auraha tuletõrjestki. Kui mina olen pime, patukae silmadel, ega siis kogu maailma suured ninad, kes juhivad elu riigi ja jumala seaduste järele, ega siis nemad nii pimedad ole, et riputavad auraha rinda saatanaile?“

„Ise ju räägid, et ta ei lase sind palvemajasse. Saatana käsib teda keelata, ta on saatana sulane, selle jaoks tal aurahagi rinnas.“

„Taga targemaks! Nüüd sa ütled seda ka veel, et teise aitamine ta hirmsa häda ja õnnetuse ajal on patt?“

Marie on rahutu, sest ta külaline, see endine langenud Miina, tahab vägisi maha kiskuda ja patuks tembeldada kõik need head omadused, mille üle nemad on olnud seni uhked. Nad on olnud enda teada eeskujulikud ja kõigiti lugupeetud inimesed. Nüüd see hull usklik teeb jumaliku karmuse ja halastamatusega neid pihuks ja põrmuks. Ehk olemegi elanud eksielu? lööb kartma vana naise hing.

„Ma räägin seda,“ ütleb Miina, „et saatana sulastel peavad olema aurahad rinnas, sest siis näevad ja usuvad inimesed ainult nende auraha, on selle särast pimedad ja ei näe sugugi nende hinge. Nõnda nad saavad teha oma tööd salaja suure eduga, keegi ei sega neid, vaata, aitavad veel kaasa.“

„Minu mees ei tee midagi salaja!“ ütleb Marie uhkustundega ja lööb pea selga. „Pole tema mind petnud abielu asjas ega peta ta teisi muul viisil. Kui kõik inimesed oleksid nii avameelsed ja ausad, siis ei oleks kirikuid ja palvemaju vajagi, ja kui neid ei

oleks, siis ei oleks meie vahel seda ainsatki tüli-põhjust — ma vahel ikka kipun palvemajasse. Ma tahan nutta, ega ma muu pärast kipu. Ma tahan tunda haledust, küllap naise hing nõuab seda aeg-ajalt. Nooruses sai nutta armastades ja raamatust haledaid lugusid lugedes. Hiljem olid lapsed need, kes südant haledustundega täitsid ja silmi märjaks tegid. Näe, vanast peast ei ole enam, mida nutta. Nutta nii palju, et saaks himu täis, et hingel oleks pärast seda niisugune hea tunne nagu ihul pärast vihtlemist. Jah, nutu põhjusest on puudu, tuttavate hulgas ei juhtu ka nii palju surema, et saaks isu täis nutta. Sellepärast ma siis kipungi palvemajasse.“

„Pole see nutuhimu muud kui jumala kutse su sees,“ ütleb Miina. „Tema kutsub sind, kuid sina ei lähe.“

Marie ohkab ja on segast hirmu täis. Võib-olla on see nüüd küll nii, nagu Miina praegu ütles. Jumal on olemas, selles ta pole kunagi kahelnud, pole julgenudki kahelda. Kui see jumal nüüd teda kutsub oma salajase signaaliga südames, kuid tema ei hooli sellest ühti, eks kutsuja tee siis oma järelduse. Mis see järeldus on, seda Marie ei julge mõteldagi.

„Sa kuuled ju, et ma ei saa,“ ütleb ta hädatoonil ja kimbatuses Miinale.

„Pole sul niisugust takistust, mis sind kinni peab,“ vastab külaline karmilt.

„On see siis parem, kui ma palvemajas käimisega põrgu koju toon? Ma tahan küll nutta ja haledust tunda, aga riidu ja vihast vimmasolekut ma ei kannata, see teeb mind kohe nagu haigeks. Ma ei oska inimesega kõrvu elada, kui meil üksmeelt pole.“

„Siis ära elagi temaga,“ annab külma rahuga

karmi nõu Miina. „Mis sa ta küljes nii kangesti ripud, ega sa temaga igavesti kokku jää. Niikuinii tuleb aeg — võib-olla õige varsti, keegi ei tea —, kus surm teid lahutab.“

„Siis lahutagu tema, mina küll lahutama ei hakka,“ seisab vastu Marie.

„Parem ikka mine ise lahku,“ käib Miina peale. „Kes seda teab, kumb teist enne sureb. Hea on, kui tema läheb enne sind. Kui aga kutsutakse sind ära esimesena, mis sa siis teed? Siis lähedki teise ilma patusena. Mine aga lahku, nüüd on veel aeg! Küll sa elatud saad. Kuidas mina pean sellega rahul olema, et mul meest enam pole. Ma olen ometi noorem kui...“

Miina katkestab lause, ta silmad võtavad äkki mahedama ilme ja hakkavad naeratama: kööki ilmub noor daam. See on Ellen, vana Marie mehelolev tütar. Ta kannab prille ja on rietatud üleni musta, kuid see ei muuda ta tütarlapselikult saledat naisekuju nunnalikuks, ei tekita ka muljet kuivavõitu õpetajannast, vaid annab ta elurõõmsale iseloomule sordiinilist soliidsust, kui nii ütelda võib. Mitte kõrk isandlikkus, vaid kauni naise loomupärane majesteetlikkus on see, mis hoovab temast mõjutama ümberolijaid, häälestades neid aupaklikku valveseisundisse. Selle tunde salajasel sunnil ajab Miinagi oma inetu naisekeha istmelt püsti ja naeratab alandlikult silmadega ja läikiva ninaotsaga ja läikivate põsenukkidega. Seisab nii ja ütleb esimesena:

„Tere, tere!“

Elleni käe kõrval on paariaastane tütarlaps, kes tõmbub nüüd ema varju ja ei usalda oma käekest Mii-

nale, kuigi see küürakil, titalikult pudistades, seda teretamiseks agaralt meelitab.

„Anna tädile kätt!“ sunnib vanaema, endal silmad niisked sellest pinevast kõnelusest, mis siin tütre tules äsja katkes. Jah, ta oli hingeliselt kitsikuses, ta õhkab veel praegugi, vabastades end seega nagu pingest. Nüüd ta aga tahab, et laps tingimata teretaks ja teeks nixsu, sest see käib lapse käes nii ilusasti, et sellega maksab uhkustada. Kõik muu, millega ta on tahtnud uhkustada, on Miina issanda nimel pihustanud.

„Ole ikka mõistlik laps,“ räägib vanaema, „ütle tädile tere, ära kard!“

Miina vaatab lapse sinist kleiti ja valget kraed, mis on nii puhtad, muidugi praegu alles selga pandud, vaatab silmade arga süütust ja nendib kogumulje mõjul nagu iseenesest, tahtmata praegu meelitada:

„Sa oled ju nagu väike ingel.“

Ta paks käsi, lühikeste sõrmedega (parem käsi, kus ta peale mehe surma kannab laulatussõrmust, et hoida ära külgelöömist, nagu ta ise seda olematut vajadust edvistades põhjendab) ootab lapse nina all ikka veel piinavana ja peletavana. Mine mõista last, miks ta kardab ja ei tervita. Mida kiirgab temale sellest näost? Mis halba ta sealt kardab?

Lapsel on nutt varaks. Ellenil hakkab temast kahju, ta paneb oma emaliku sooja peopesa ta siledaks kammitud, kuivalt läikivaile juustele julgustuseks ja ütleb:

„Ta on ju veel nii väike!“

„Igäühte ta ei kard, mõnele pistab nii julgesti kae pihku,“ lausub vanaema kahetsevalt.

Maast-madalast uhkust täis, nagu kogu nende

perekond, mõtleb Miina, tõmbab oma tõmbi käe tagasi ja kohendab end korralikult istuma.

„Mis sa külalist tühja laua ääres istuda lased. Vala talle ometi sünnipäevaveini!“ ütleb Ellen emale käskiva kärsitusega ja uurib ise tarmuka pilguga ta nägu, kus hommikune õnnerahu on löödud nüüd segi pahaks ärevuseks. Nõnda äratav see nägu Ellenis kaastunnet.

„Eks aega ole, söök saab kohe valmis,“ ütleb ema.

Miina on seni materdanud teise pahesid. Nüüd on tulnud oodatud hetk näidata, missugune tema ise on — uus ja vooruslik.

„Ei, ma tänan!“ ütleb ta keelavalt niisuguse häälega, mis, liigestest püüust peen olla, langeb toonist välja kentsakana. Ütleja ise aga seab suu pisikeseks ja pinguli ja on tähtsailmeline.

„Ei, ma ei pruugi,“ lisab ta seletuseks.

„Enam ei pruugi?“ küsib Ellen ja naerab varjamata irooniaga. „See on siis väga kahju, kui teie enam ei võta.“

„Mis ta kahju nüüd, aga eks sa minu terviseks ikka võta,“ kõneleb vana Marie, tuues veinipudeli ja kolm klaasi lauale.

„Mis mõttes kahju?“ pärib Miina nõudvalt.

„Sellepärast kahju, et ma tahtsin teid praegu purju joota,“ vastab Ellen.

Miina, pidades öeldut naljaks, lubab endale kasi-nalt naeratada. Seda uskliku väarikus ometi tohib.

„Teie olite siis parem inimene, kui te jõite,“ ütleb Ellen samasuguse karmi hoolimatusega, millega Miina oli äsja rünnanud ta ema.

Ema aga on nüüd nagu tulistel sütel, tal on paha tütre julgete sõnade pärast, sest need võivad teha

tüli. Need ongi juba mõjunud. Miina enam ei naerata. Nüüd näib temas kõik ajavat tigidana kikki. Ta on ootamatust hoobist sisemiselt sügavasti erutatud, seda on tunda ta sõnade varjust, kui ta küsib:

„Kuidas teie võite seda ütelda, et ma siis parem olin?“

„Siis te laulsite lorilaule ja rääkisite roppusi, mis kellelegi midagi ei teinud,“ kõneleb Ellen. „Te olite siis sageli meil, sellest polnud ühti, sest joobnuna te olite süütu. Hoopis õelam olete nüüd, usklikuna. Ma kuulasin kogu aja toast, missuguse agarusega te püüdsite lõhkuda meie perekonda. Meie perekonda, mis elab nii õnnelikus rahus. Teie tahate tuua siia tüli ja vaenu. Teie tahate ajada mu ema isast lahku. Mulle näis paiguti, et te lihtsalt olete kade, et teisel on mees ja ta elab sellega hästi, kuid teie olete meheta. Püüate oma hävitustööd teha õilsate usutõdede nimel. Püüate niisuguse agarusega, et ma enam ei kannatanud, vaid mõtlesin: lähen, annan talle viina, kui ta on joobnud, siis võib teda taluda.“

Elleni toon on käre, ei ema saa seda juttu enam naljaks käänata, kuigi ta, piinlikkuse käes vaeveldes, meeleldi seda teeks.

Ta paneb kiirelt toidu lauale. Saab ehk sellega nende mõtteid mujale viia, arvab ta ja ütleb:

„Sööme siinsamas, ei hakka tupp viima. Miina, võta ometi palitu ära!“

Miina aga tõuseb ja ütleb, pannes palitu nööpe kinni:

„Ma hakkam kohe minema.“

„Ei sa sedaviisi lähe kuskile, söö aga enne kõht täis!“ sunnib vana Marie niisuguse lahke häälega, mis tahaks vägisi lepitada.

„Ma tänan! Jumal on juba minu eest hoolitse-
nud,“ vastab Miina. Tal ei olegi nüüd väga raske
loobuda maitsvast söögist, sest vihasena ta ei tunnegi
tühja kõhu vaeva. Selletõttu ehk on veidi väiksema
see kangelastegu, mida ta teeb oma jumala kaitseks,
valetades näljasena, et on jumala armust juba söönud.
Ei, ta ei või praegu kuidagi toitu vastu võtta, sest ta
tahab näidata neile oma häid suhteid jumalaga, tahab
teha seda nüüd veel eriti Elleni kiuste, kes näib kaht-
levat ta usu ehtsuses.

„Ma ei saa aru,“ ütleb ta, „miks Ellen minuga
kurjustab. Mis ma paha olen teinud?“

Ta nägu, kust vahepeal on lainetanud üle mitu
umbset vihahoogu, võtab nüüd vagatsevalt süütu kan-
nataja ilme.

„Ellen ei mõista,“ kaebab ta, „et pole mingi kuri-
tegu lõhkuda igavese elu nimel seda, mis on ajutine,
mis peab niikuinii lagunema.“

„Noh,“ naerab Ellen, „meie igavese elu eest ei
tarvitse muretseda, küll on aga teie igavene elu nur-
junud.“

Miina silmad on kübara ääre all, seal pimedas var-
jus nad põlevad südilt ja sõjakalt.

„Ah teie ajate minu igavese elu nurja?“ küsib ta
väljakutsuvalt, nagu oleks teda ähvardatud.

„Mitte mina, vaid teie oma minevik,“ vastab
Ellen.

Minevik — see läheb Miinale südamesse. Mis ta
selle kallal peaks närima, mõtleb ta ja ütleb:

„Mis ma olen teinud, selle on jumal mulle andeks
andnud.“

„Võib-olla on teile andeks antud see, mis te olete

teinud. Kuid mis te olete tegemata jätnud, seda ei andestata teile iialgi," räägib Ellen.

„Jätke juba!“ manitseb vana Marie. „Hakkame kähku sööma, näe, jahtub ju ära.“

Teda nagu ei kuuldagi.

„Mis ma siis olen tegemata jätnud, milles teie mind süüdistate?“ pärib Miina nüüd käredalt valju häälega. Nüüd on ta kohe nagu endine Miina kriiskava hääle poolest.

„Teie raiskasite ennast ära ja ei andnud elu edasi. Kuidas võib teil siis olla igavest elu? Mida teate teie igavese elu õnnistusest? Teie nimetasite teda esiti ingliski,“ ütleb Ellen ja paneb käe oma lapse pea peale. „Ta on rohkem, ta on meile otse nagu jumalaks, sest temal on jumalikud võimed teha meie elu sisukalt rõõmsaks ja õnnelikuks, nii et meil ei ole mingit vajadust palvemaja järele.“

„Vaadake aga ette, et jumal talle surmahaigust ei anna,“ lausub Miina tigeda irooniaga. Tema hääles ei ole vagaduse varjundit, vaid pahameel, miks talle ette heideti ta täitmata jäänud naise-ülesannet, seda, et tal pole lapsi.

„Ui-ui-ui!“ oigab vana Marie kokkudes.

Ellen võtab lapse käe, teeb seda vaistlikult, nagu kaitstes, ja küsib:

„Mispärast teie talle surmahaigust soovite? “

„Jumal võib ta teilt ära võtta, kui ta on teile nagu ebajumalaks, nii et takistab teda nägemast,“ vastab Miina.

„Kurat on teie sees!“ hüüab Ellen ja läheb nii-suguse hooga, nagu paha eest pagedes, köögist tubadesse, laps käe otsas, väikeste jalgade lennates.

Ei see hea ole, et ta sedaviisi lahkus, pahandusega, mõtleb vana Marie üksinda köögis. Kuhu ta mujale läks kui Viisilehe palvemajasse. Kuulda oli, et ta seal käib. Eks ta süda ole nüüd Elleni peale täis. Kes teab, mis ta seal nüüd palub. Äkki palubki meie pisi-pisikesele surma? Tema arust see ju polegi südametütu tegu. Surm ja haigused on jumala katsumine, nendega inimene äratatakse usuelule. Mehe surma tõttu ju Miinagi ärkas. Küll see oleks hull, kui meie pisi-pisike ära võetaks. Ei siis oskaks enam eladagi. Silmad lähevad praegu vett täis. Oli sel Ellenil ka vaja suud lahti teha. Ikka kange käre teine, nagu isagi. Vihastas teise ära. Sellest see kõik tuli. Nüüd süda vaeva täis, need hirmsad sõnad ikka kõrvus, nagu sajatus. Surmahaigus... Tuleks minna ka palvemajasse. Näeb, et ma seal, ehk siis jääb rahule, ei hakka enam lapsele surma paluma. Kui palubki, siis mina jälle palun vastu, et pisi-pisike oleks terve. Ei ma hinga kellelegi, kuhu lähen. Vanamees tuleb varsti koju, aga pruugib siis tema teada, kus ma käisin. Kui Ellen aru saab, siis saagu.

Nõnda mõteldes läheb Marie oma tupp. Seob musta siidrätiku pähe, valgetele juustele. Kübarat ei taha panna, see tundub palvemaja jaoks liiga edevana. Miinal küll oli kübar, kuid tema on ka palju noorem, ega rätik talle lähegi. Ainult ühe pilgu heidab Marie peeglisse, ei tea isegi, miks ta nüüd nagu häbeneb, nagu oleks patt end peegli ees ehtida. Muidu välja minnes niisugust tunnet pole, kuid nüüd on.

Astub nüüd läbi saali ja sõnab:

„Ära sa siis isale ütle, kuhu ma lähen.“

Viivitab minekuga, nagu oodates, kas Ellen küsib, et kuhu sa siis õieti lähed. Või taipab tütar küsimata ja hakkab isa kombel torisema? Kuid Ellen ei räägi sõnagi, loeb aga raamatut edasi, pole nagu tema asigi. Tusane, mõtleb ema. Eks see võtnud tema tuju ka ära, need hirmsad sõnad. Aga küll mina lähen ja asja heaks teen.

Ta läheb.

Teel mõtleb: ega mu meel Miina peale pahane olegi. See vist pidi kohe nii olema. Poleks see nii läinud, ega minust siis poleks palvemajasse minejat saanud. Kuid minema ma pean, mind ju oodatakse seal kalli kingitusega. Ma praegu muud kingitust ei oska tahtagi, et aga pisi-pisike jääks alles. Kui armas ta täna hommikul oli: lill peos, tema tuleb vanaemale õnne soovima!

Marie pühib silmanurka ja astub kärmemini. —

Kui ta pimedikutunnil koju tagasi tuleb, ta tunneb selle käigu pärast hirmu ja süütunnet. Uurib aralt ja uudishimulikult vanamehe nägu: mida sealt töötab tulla?

Hallpäine elukaaslane kuulab raadiomuusikat. Kuulab loo lõpuni, siis keerab aparadi kinni ja küsib naiselt:

„Noh, kas leidsid teise mehe?“

„Mõni häda mul leida või otsida, sa veel hea küll,“ katsub Marie vastata üsna kerge südamega, kohe nagu naljatades.

„Mis sa siis sinna palvemajasse otsisid?“ küsib vanamees. „Seal ju on, kápuli maas, niisuguseid taate, kes sulle nüüd uueks peigmeheks passivad.“

„Nüüd hakkab tulema,“ ütleb Ellen ja keerab raadioaparaadi uuesti lahti.

Ema vaatab Ellenile ja ütleb etteheitvalt:

„Oli sul siis vaja rääkida!“

„Sa oled imelik inimene!“ hüüab Ellen. „Kas mina pean hakkama sinu palvemaja pärast valetama? Mina pean sinu õndsakssaamist toetama patuga, valega! See on tore küll, et jumal ja patt nii hästi su hinges üksteisega läbi saavad. Minu hinge vale ei mahu, kuigi minus ei ole jumalat. Või pean ma arvama, et ta minus just on: sellepärast ma ei tunnegi tema järele puudust.“

Elleni hääl on ägedana niivõrd tugev, et ema peab nüüd omakorda astuma raadioaparaadi juurde, keerama kõvemaks, et lõbus muusika summutaks seda, mida seinatagused ei pruugi kuulda.

„Sul ei maksaks nii äge olla!“ lausub Elleni mees, kes seni on lugenud endamisi ajalehte. „Kodurahu nimel pole mõtet vanainimesega vaielda.“

„Tore küll!“ hüüab Ellen. „Või mina pean olema siis vait, kui mingisugune langenud Miina tuleb siia meie üle kohut mõistma, ema pead segamini ajama ja mu lapsele surma soovima! Võib-olla sina saad vait olla, sest sa oled tuim kui kivi, kuigi ka kivid peaksid niisuguse asja puhul kisendama. Ja seda kõike tehakse issanda nimel!“

„Issanda nimel on tehtud palju hullemaidki asju,“ vastab rahulikult mees.

„Jalust maha lüüa, kui veel tuleb!“ kurjustab pisi-pisikese vanaisa.

Pisi-pisike ise aga karjub üksi keset tuba nutta, kellelgi pole praegu tema jaoks aega. Teda kohutavad täiskasvanute ärevad ja ägedad hääled, neis on liiga palju vaenulikkust. Perekonnas on päris põrgu lahti.

Vali raadiomuusika ei vaibu enne südaööd.

ABI VAESELE

1

Unisel ennelõunatunnil vaatab Mare aknast välja, et näha missugune on ilm. Õieti on see asjatu vaatamine, rohkem nagu harjumusvajadusest, kuna ta teab ette, et ega paremat ei ole, ikka sajab. Ja tõesti: linna keskaegsete majade vanapunased katused paistavad novembri udu ja peenvihma sombust märgadena. On vastik ilm, mis paneb hellitatud ihu võppuma mõtte juures, et pead minema välisõhu kätte. Mehed lausuvad niisuguse ilma puhul, et see on paras vaid kõrtsis või saunas aelemiseks. Mare aga vaatab kellele ja näeb, et tal on varsti aeg minna kohvikusse. Mitte selleks, et pugeda hirmsa ilma eest pakku, õhetada niiskete nahkade vahel kinnises õhus, mille inimesed ja auravad kohvitassid on kuumaks kütnud. Oleks ülekohus mõtelda šabloonilise üleolekuga, et ta läheb sinna endataoliste närtsinud naiste ringi veeretama punaste küünte vahel paberossi ja klatšima. Kes teda tunneb ja ometi nii mõtleb, see paljastab kas oma pahatahtlikkust või küündimatust teda õieti mõista.

Tema on vaimsete huvidega naine, kes käib järjekindlalt naisklubi referaatidel ning kes ka ise on saanud seal toime ettekandega kodukaunistamisest ja

vaeste abistamisest. See aga tähendab üritust muuta maailma kaunimaks ja paremaks. Mare on neid naise, kes on kasvatanud oma lapsed suureks ning seejärel rakendanud oma tööta emaliku hoolitsuse tegutsema väljaspool kodu, ühiskonnas. Oma laste eest hoolitsemine on naiste otsekohene kohustus, vaeste abistamine aga heategu, mis tõstab eneseväarikust. Kohvikusse ta läheb selleks, et viibida mõtteosaliste ringis ja arutada abistamiskava läheneva talve puhul. Juba tänanegi ilm toob paljudesse tubadesse külma viletsust, võib-olla haigustki. Ning Marele meenub Kirstu-Miina, kes elab ta majas pööningukambris. Seal on nüüd niiske ja vilu, mõtleb Mare, vanainimesel on vilets olla. See ei anna Marele rahu. Ta saaks olla palju rahulikum, kui Kirstu-Miina elaks teisiti, elaks nagu muud inimesed siin majas — soojas toas ja täis-söönuna. Või kui ta üldse siin ei elaks. Siis ta ei käiks nii hingele. Aga nüüd vaevab teda järjest teadmine, et inimese käsi käib halvasti. Et säästa oma mugavat hingerahu, mõni majaomanik tõstnuks ta ammu tänavale, sest üüri ta ei suuda maksta. Marest aga ei ole väljatõstjat, tema pigem vaevab end murega teise pärast. Kui Kirstu-Miina siia kolis, ta ei olnud veel puruvaene. Elas oma mehega, kes oli puusärgitegija, alumisel korral kahetoalises korteris. Suuri vaevu küll, aga kuidagi ikka jõudsid tasuda üüri. Mees armastas viina rohkem kui raha. Kui ta oli suremas, siis Miina oma hädas haugutas teda, et lähed nüüd ära ja senti mulle ei jäta, kõik oled lasknud kõrist alla — kuidas ma su matan? Või kes matab minu, kui ma surses ei jäta raha puusärgi jaoks. Puudutatuna sellest etteheitest valmistas vanamees surmahaiguse käes vaakudes kaks kirstu, ühe endale, teise Miinale.

Et Miina lesena ei suutnud üüri tasuda, siis saatis Mare ta elama pööningukambrisse, mis seni oli seisnud tühjalt. Seal ta nüüd elab oma kirstuga. Kui ta vahel õhtuti seab hiirelõksu üles, siis selle murega, et va närija ei rikuks kirstu. Seda ta hoiab, sest see saab varsti ta ihu hoidjaks mulla all.

Mare riietub ja astub enne linna minekut Miina juurde sisse. Väikeses kütmata ruumis on hämarus, kus valendab puusärk ja tekitab rusuva mulje, nagu oleks toas surnu. Miina ajab enese kirstu varjust püsti, ta pea ümber on mähitud must villane rätik ja ta kortsuline kahvatu nägu vaatab umbusu ja hirmuga: tuleb perenaine üles ütleva? Üüri ta ju ei maksa, kaua teda sedaviisi ikka peetakse, eks ükskord lõpe perenaisegi kannatus.

„Sul on siin niiske ja külm, jääd viimaks haigeks,“ lausub Mare osavõtlikult.

Eit ei tea, mida järsku vastata. Kas perenaisel on kavatsus saata talle küttepuid ja kausiga kuuma suppi? Sel puhul ta on nõus halisema oma hädast laialt, et on tõesti külm, ei tea kohe, kuhu poeks. Või tahab perenaine ütelda, et see urgas on muutunud elamiskõlbmatuks, otsigu ta enesele peavarju mujalt? Säärasel juhul ta sõdiks vastu, et ei ole siin häda midagi, vanainimese jaoks hea üleliagi. Aga eit ei tea perenaise mõtteid. Sellepärast ta vastab ettevaatlikult:

„Mis sest vanainimese haigusest siis hoolida, saab rahupaika, muud ühti.“

„Olgu ta vanainimene või kes tahes, eks haigus ole ristiks igäuhele,“ ütleb perenaine. „Ega sul siin palju soojem ole kui õues. Katsu ometi vaestemajja saada!“

„Ei mind sinna taheta,“ vastab eit südilt, kahtlustades perenaise jutus kurja soovi temast vabaneda.

Inimene tuleb aidata paremale järjele, mõtleb Mare ja lausub:

„Saad sooja tuppja ja sooja söögi peale, mis sul seal viga elada. Mu süda ei kannata su virelemist näha.“

Eit aga on harjunud elama üksi, ta kardab vaestemaja, kujutledes seda põrguna täis õelaid vanu.

„Kes mind seeki laseb, mul viis poega.“

Ta ütleb seda perenaisele selleks, et see jätaks teda rahule, loobudes kõnelemast vanadekodust.

Marele see kuulduv aga eide süüdistusena poegade vastu. Kus on ikka inimesed, need pojad: ise nad ema ei aita ning oma olemasoluga võtavad temalt võimaluse pääseda vanade varjupaika!

„Sul on viis poega? Seda ma kuulen esimest korda. Miks nad sind vaatama ei tule?“

„Mis minust siis vaadata on.“

„Kas emal on toiduiiva hamba alla panna — eks see ole poegade mure.“

„Neil pole endilgi, siis veel mulle.“

Maret ärritab inimeste tuimus ja hoolimatus, ta ei usu, et pojad ei saa abistada ema vaesuse pärast.

„Kuidas nad siis ise elatud saavad, tööd nad ju teevad?“

„Eks see kulu neile endile ära,“ vastab eit rahulikult ja nurinata.

„Nii see ei lähe,“ ütleb Mare, imetledes eide ükskõiksust enese suhtes. Eit nagu ei märkagi, et talle tehakse ülekohut, püüab poegi nagu vabandadagi. Vanainimene on toss. Tuleb astuda ta kaitseks välja, ise ta oma juhmuses ei oska enese eest kosta. Kehtiv

seadus sunnib poegi oma ema toitma. Kui teisiti ei saa, siis läheme kohtuga nende kallale.

„Lähed kohe täna poegade juurde ja küsid neilt toetust. Pea meeles, et see pole santimine, vaid sul on õigus seda saada. Mine aga julgesti! Kas sa kuulsid?“

„Kuulsin küll,“ vastab Miina, „miks ma ei kuulnud.“

„Õhtul räägid mulle, mis nad sulle ütlesid,“ lausub Mare ja lahkub. Ta tunneb end võitlejana hea asja eest, ta samm on märjal tänaval tarmukas ja halb ilm ei tähenda talle midagi.

Ei näe mina nende käest leivaraasu ega rahapenni, mõtleb Miina üksijäänuna. Aga eks mul ole õigus saada! Ma nende lihane ema. Jätnud mind nii hooletusse, et näri näljaga kas või tühja lauda. Võõras on heldem, tema halastab ja annab ikka suutäie. Oma poegadel on süda sees nagu kivi. Ma Kaarlist, Juhanist ja Augustist ei räägi, nemad elavad mujal. Aga Aleksander ja Oskar võiksid mind meeles pidada. Teenivad mõlemad. Pistaks mõne sendi ka ema pihku. Aga seda ei ole. Mis ma nende juurde lähen. Tühi jalgade vaev. Aga kui sa ei lähe, perenaine saab pahaseks. Kangutab majast välja, laseb viia seeki. Pole seal õeluste pesas rahu ega õiget olemist. Tuleb ikka minna, mis ma muidu talle pärast ütlen.

Nii mõteldes võtab Miina õhtupimedikus suur-rätiku ümber ja astub tänavale. Ta läheb Oskari juurde. Poeg käib lauahoovis tööl, ju ta siis midagi ikka teenib. Siis andku emale ka. Kohe kurjalt nõuda, ega niisugused ise märka anda. Vaata, mul on õigus saada, seda räägivad kõik. Ega ma kerjamas ole, ma tulin selle järele, mis mul sinu käest saamata on.

Mida enam eit mõtleb, seda pahasemaks ta poegadele muutub. Ta on küllalt kannatanud, aga nüüd ta läheb ja ütleb neile suu sisse, et olete olnud ülekohtused oma vanale emale, häbi ka ei hakka. Olete nimepidi küll pojad, aga muidu võõramad kui võõrad. Kuidas ma teid kasisin ja toitsin, kui väikesed olite. See on nüüd see tänu, et te mind vanas eas ära põlgate ja nälga jätate.

Nõnda mõteldes ei ole eide jalg aralt astuv, vaid tal on minekujulgust küllalt. Ta hakkab tundma üha enam oma õigust ning ta ei ole lahke. Pahasena ta lohiseb luitunud hoovivärava kaudu pimedavõitu hoovi, kus leiab keldritrepi ja siis poja korteriukse. Ta avab ukse koputamata ja astub väikesesse tuppa, kus on kadedaks tegevalt soe. Oskar istub laua ääres ja nokitseb teha lastele mänguvankrit. Lapsed on ta ümber: neid on kolm, nad kõik on valgete juustega.

„Näe, ema tuli,“ ütleb minia Mall, vaadates välja pliidi eest punase kardina varjust.

Oskar jätab tegelevad käed seisma, tõstab pea ja lausub:

„Näe, näe — pole sind hea tükk aega näinud.“

Tere on jäänud ütlemata. Ema suust seda ei tulnud, ega hakanud tubanegi rahvas seda peale sundima.

„Eks see ole häbiasi küll,“ ütleb ema ja seisab ukse all võõrana.

„Mis on häbiasi?“ küsib poeg naeratades.

„See ikka, et sa mind vaatamas ei käi,“ vastab eit.

Lapsed silmitsevad teda vaikides ja aralt, ta hääl ei ole sõbralik.

„Eks sa istu, sul ju seda aega on!“ sunnib minia.

„Ega selle istumisega häda ole,“ vastab eit ja jääb

endiselt ukse alla. Ta mõtleb: istuda ma saan koduski, ena asi mulle pakkuda.

Oskar on kinnitanud vankrile punase ratta alla. Võrr-võrr proovib ta selle käiku ja ütleb:

„Palju mul seda vaba aega on. Sul ju midagi teha pole, võiksid tihedamini oma nägu meile näidata.“

„Eks sa kuule,“ vastab eit hoogsalt, „või minul pole midagi teha. Ei tea mis asjast minu hing sees seisab. Eks ma jookse päevad läbi mööda linna ja kerja. Sina ju mind vaatama ei tule, on mul raasukest suhu panna või imen ma karu kombel käppa.“

„Mis see minu vaataminegi aitab, ega mul sulle anda ole. Mis sa seal ukse all vahid, tule istu ometi!“

Laps tõstab vaba tooli keset tuba, pühib laastupuru peoga pealt maha ja vaatab siniste silmadega ukse poole. Morn eit aga jääb jonnakalt oma paigale. Ta pole tulnud siia selleks, et võtta lahkkel pakkumisel istet ja olla külaline. Ta teab, et hea olles ta ei saa seista oma õiguse eest. Sellepärast ta kardab kaotada seda käredate hoogu, millesse ta oli tulles sattunud.

„Ega sa tohi mind nälga jätta,“ ütleb ta. „Sinu kohus on mind toita.“

„On küll, ega ma selle vastu räägi, aga ma ei suuda omagi peret toita.“

Kõik kolm last kükitavad, nad teevad esimest sõitu uue vankriga. Rattad võrisevad põrandal.

„Eks sa kuule — omagi peret! Kas mina olen sulle võõras? See sul meeles ei ole, kuidas ma sind toitsin ja kasisin.“

„On ikka meeles küll, aga mis kasu sest on, ega see mind rikkamaks tee. Annaks ju hea meelega, aga mis sa teed, kui teenid nii vähe, et ei tule isegi välja.“

„Ega ma sult rohkem nõua kui su oma naine ja lapsed. Nii palju kui neile igapäevale suhu kukub, pean mina ka saama. Sina pead hoolitsema, et mu tuba oleks soe ja söök laual.“

„Sul on õigus küll, aga kuule, ema, ega ma või oma lapsi nälga jätta.“

„Aga minu jätab nälga. Kas mina sind nälga jätsin, kui sa väike olid?“

„Seda ma ju räägin, et vanem oma last nälga ei jäta. Mis mina sinult sain ja sulle võlgu jäin, selle mina annan edasi oma lastele. Ega ma neilt tagasimaksmist looda. Elu on ju nii seatud, et me peame andma lastele, aga neilt seda tagasi saada pole meil õigust, sest nemad peavad andma jälle oma lastele.“

„Ära sa seda räägi, et mul õigust ei ole. Kui sa teistmoodi ei anna, siis tulen kas või kohtuga nõudma.“

„Kohtuga,“ naeratab Oskar, „nagu teeks kohus mind rikkamaks. Kus ei ole, ega sealt saa võtta, nõua kohtuga või kuidas tahad.“

Kohtujutt läheb valusana minia Mallele südamesse, ta ütleb kardina varjust:

„Seni said elatud, mis asi see siis nüüd on!“

„Sina tead, kuidas ma elanud olen,“ vastab eit miniale ärritatult, mõteldes: ajab kõik Oskari teenitud raha oma nahka ja tuleb veel vanainimest haugutama.

„Kitsas on, aga eks sa tule meile elama, saame siis läbi kuidas saame,“ ütleb minia.

„Ei mina te jalgu tule, lapsed söövad mu silmad peast,“ vastab eit, kes on harjunud üksindusrahuga.

„Mis me siis teeme?“ küsib Oskar nõutuna. „Siia sa elama ei taha tulla, raha mul sulle anda ei ole.“

„Küll sul on, kui sind maksma pannakse,“ vastab eit ähvardavalt.

„Eks sa mine Aleksi juurde, tal peret ei ole, tema peaks sind aitama,“ ütleb Oskar.

„Ega ma siia jää, küll ma lähen,“ kostab ema ja kaob ukse taha.

On Aleks mulle enne andnud, mõtleb ta tänaval. Muudkui saadavad ühe juurest teise juurde. Tapa jalgu, asja eest, teist takka.

Ta läheb siiski Aleksi juurde.

Poeg on selili voodis ja tahab edasi magada, kuigi kuuleb, et ema on tuppastunud. Ema istub. Siin on hea istet võtta, siin keegi ei paku. Tükk aega ta vaikib, siis küsib:

„Käid sa tööl ka ikka?“

Ise mõtleb: on ta viinastanud, et ta nii kangesti magab?

„Mis siis?“ küsib Aleks vastu ja hingab edasi une moodi pahinaga.

„Sa peaks mulle ka ikka andma.“

Poeg ei vasta.

„Kes mulle annab, kui oma lapsed ei anna. Ma suren nälga.“

Aleksi suust ei tule musta ega valget.

„On see ilus, kui ma teilt kohtuga nõudma hakkan?“

Aleks ajab enese küünarnukile, torkab paberossi paljastunud hammaste vahele ja paneb tule otsa. Siis laskub jälle selili ja ütleb:

„Endalgi võlad kaelas, ei tea mis asja ma veel sulle annan.“

„No kuidas siis saab?“

Poeg viskab suitsuotsa põrandale, see veereb

kerge krõbinaga ja jääb siis seisma. Seejärel hakkab voodist tulema jälle sügavat unehingamist.

„Sa armastad viina, sellepärast sul ei ole,“ ütleb ema, mõteldes oma kadunud mehele.

Poeg on jäänud magama või teeskleb.

„Sa ei taha mulle anda, ega sa ilma ole.“

Nüüd Aleks magab tõesti, ta norskab.

Vana Kirstu-Miina tõuseb ja teeb minekut. Asjata käimine ja suu kulutamine.

Ta tuleb tagasi oma pööningukambri vaesusse, kus valendav kirst ootab kannatlikult ta surma.

„Noh, kuidas oli?“ pärib veidi hiljem majapere-naine Mare.

„Ei minul ole oma lastest kasu,“ vastab Kirstu-Miina. „Kui ma oleksin viis hunti üles kasvatanud, ma oleksin saanud nende nahkadest sooja kasuka ja poleks pruukinud praegu külmetada.“

Eit laseb pea norgu, nagu kahetseks ta tõesti, et ei soetanud nooruses hundikasvatust, vaid jändas lastega.

2

„Vaesus on valus küsimus,“ ütleb Mare advokaadile, „vaesuse all kannatan ka mina, kuigi ma olen jõukas. Minul on eriliselt väljaarenenud kaastunde meel. Kuigi see paneb mind kannatama, pean ma seda siiski vooruseks. Kahjuks puudub see tunne paljudel hoopis. Selle tagajärjel ollakse tuim ja toores.“

Mina ei tule enda, vaid ühe vaese vanainimese asja pärast. Tal on viis töötavat poega, kuid ükski neist ei anna talle suutäit. Ma ei leia niisugusele asjale

õiget nime. Arvan, et säärase tuimuse ja tooruse vastu tuleb sõdida kõigi seaduslike abinõudega. Olgu üks inimene kui põhjatu rikas, kõiki vaeseid ta ei suuda avitada ometi. Vaestele tuleb olla abiks nii, et sunnitakse abistama neid isikuid, kes on kohustatud seda tegema seaduse järgi. Ma ei räägi südame-tunnistusest, sest seda ei ole neil, kelle suhtes ollakse sunnitud võtma appi seadust.

Ma tahan, et teie nõuaksite välja sellele vana-inimesele ta poegadelt elatusraha. Ma teen seda enda algatusel puhtinimliku tunde pärast. Vanainimesel loomulikult ei ole raha teile honorari maksmiseks, kuid mina tasun teile. Mis teha, kui inimene on kaastundlik. Igapäevases elus on nii, et majapere-mehe tõstab selle tänavale, kes ei jõua üüri maksta. Mina aga võtan niisugusele veel advokaadi.“

„Teie olete tõesti haruldane inimene,“ ütleb advokaat, „tavaliselt ajab protsessima viha, mitte headus.“

„Ärge kiitke mind,“ tõrjub Mare, „kõige minul on oma egoistlikud sihid ja viha. Ma vihkan südametust ja tunnen rõõmu, kui vaese käsi hakkab paremini käima. Võib-olla ma ajan seda asja sellepärast, et tunda rõõmu.“

3

„Ema hakkab rumalaid tükke tegema,“ ütleb Oskar naisele, „ta on mu palga kinni pannud.“

„Kuidas me siis saame?“

„Ei mina ka tea. Peenike oli peos juba enne, aga nüüd pane hambad hoopis varna.“

„Miks ta just sind kiusab?“

„Ega Aleksigi käis paremini käi. Tuli mulle vastu,

uued riided olid seljas, kiitis, et võtnud enese teenistusest lahti. Et kes see loll on, mis asja ma orjan, kui palk ära röövitakse. Kui ema tahab kiusu ajada, siis ajagu. Pangu nüüd veel arest palgale, kui ma enam palka ei saa.“

„Sellepärast siis koha pealt ära tuli.“

„Ta üksik inimene, võib jonni ajada. Mina ei pääse kuhugi, muudkui maksa.“

„Kas sina see kõige rikkam vend oled.“

„Mina olen ju kõige vaesem. Kes teab, kus maailma otsas teised ringi kolavad ja varandusi kokku ajavad. Neilt ei saa keegi senti kätte. Mina näljakoi pean siis üksi ema toitma.“

„See pole ka õigus.“

„Teeb kuuma viha, et võta kas või ka koha pealt lahti.“

„Kuidas me siis elatud saame?“

„Pean otsima uue töökoha ja seda ta eest saladuses hoidma.“

„Eks ta vilets ole, kui ema su palgast tüki enesele kisub.“

„Vilets mis vilets. Kuidas ma seda vaatan, kui ta laste leiva ära kisub. Verevaesed teised niigi. Neist ju kahju, nende elu alles ees. Ega ma emale halba soovi, aga ta võiks küll juba ära surra. Pole temast kasu enam kellelegi, ainult pahandust hakkab tegema.“

„Ära siis sellepärast kohe surma soovi.“

„Mis ma muud mõistan soovida. Puusärk teisel ka valmis, muudkui pangu kõrvad pea alla.“

„Annaks talle, aga ei saa ju. Veereta iga senti tükk aega sõrmede vahel, enne kui raatsid välja anda.“

„Anna muist talle ja hakka ise lastega nälgima. See pole ka kuigi tark tegu.“

Oskar tuleb lauahoovist ära, saab tööjärje mujale. Kus ta töötab, seda ta püüab varjata. Majas seda ei teata. Hommikupimeduses koduvärvast lahkudes ta seab sammud paremale, kuigi peaks minema vasakule. Ta kardab luurajaid ja tahab viia neid eksitusse.

4

Oskari saladus on paljastatud. Kurjus peab saama karistuse, seda nõuab seadus ja kaastundliku südamega Mare. Oskar kutsutakse süüpinki. Omades teenistust, on ta põigelnud kõrvale ema abistamisest.

Vana Kirstu-Miina ütleb kohtule: „Ei ole mina temalt saanud sentigi. Kui ma oleksin viis hunti üles kasvatanud, ma oleksin saanud nende nahkadest sooja kasuka ja poleks külma tundnud. Temalt ma ei ole saanud midagi, see on tõsi nii tõesti kui ma siin seisan.“

Oskar mõistetakse kolmeks kuuks vangi.

„Kuidas me ilma sinuta saame?“ küsib Mall mehelt kohkunult. „Lastelt võetakse toitja ära.“

„See on nii hull, et ma ei taha sellele mõteldagi,“ vastab Oskar.

„Sul pole seal nii hull, saad ikka iga päev oma söögi, aga mis meie teeme? Muudkui mine lastega tänavale kerjama.“ —

„Inimesed peavad olema inimlikumad,“ ütleb Mare advokaadile. „Ma vihkan neid, kes on südamed.“

„Jah, muidugi,“ vastab advokaat, „teie olete õilsameelne inimene.“

TÜHI VARESEPESA

1

Tiina seisis väljas suvila nurga ääres, nii nagu ta oli: väike ja vana, kõvasti ettepoole kumaras, vöö kohast kohe nagu murtud. Rätiku varjus oli punaste põskedega nägu, jumelt värske, kuid vanadusest kortsus. Oli eit jäänud siia millegi üle mõtlema, sellepärast siis seisis? Või oli ta jäänud seisma sellepärast, et äkki oli kadunud mõte ja minekusiht?

Oja taga põld mustendas nii sügavtõsiselt ja uud-selt nagu esmakordselt. Viimane lumi sulas laiailipillatud valgete tükkidena. Kõrguse hõbevalgusest kuuldus jälle lõo häält. Metsa serval suvila seina ääres oli juba armsalt soe, et pani seisatama. Polnud eit mõtet kaotanud ühti, siin ta mõtted alles liikuma hakkasid.

Tiina oli suvilavaht. Elas pika ja igava talve selles köögis, kus suvel kilistasid oma nõusid suvitajad. Talvel oli siin vaikne. Tiinal oli ainult üks sööginõu — savikauss. Ta näitas sellele ka vahel nuustikut, aga riist ei teinud siis suudki lahti, ei kilisenud. Üksi ollakse tumm. Vaikida tuli ka Tiinal endal. Polnud kellegagi rääkida.

Nüüd hakkas üksiolek lõppema. Täna toodi sõna, et ole aga nüüd kodus, iga päev võidakse tulla

vaatama. Eks suvimaja ikka. Pääsevad siis sisse, näevad ära. Niisugune oli härra sõna. See andis praegu siin seina ääres Tiina mõttele tööd. Siis möödunud aasta olijaist ei ole tänavu võtjat. Kui oleks, siis poleks härralt seda sõna. Nemad ju vaatamist ei tahaks, tunnevad ja teavad, missugune see on. Muudkui koliksid sisse, kui aeg käes. Aga põlgavad see aasta ära. Polnud mullu nende suust kuuldagi, mis neile siin meeltemööda ei olnud. Kes teab, mis asi neid kinni peab või mujale ajab. Head inimesed olid. Või siis neid enam ei näegi...

Teab, kes need tänavused on? Tiinale see on tähtis teada. Hing vaja sees pidada. See pole kerge, kui sul on ainult kaks tühja kätt. Kui nende abi ka ei taheta, siis oled püsti hädas. Seni just päris ära pole öeldud. Lasevad pesta treppe ja mustemaid kohti. Muud ka ühti, endil ju tüdrukud kaasas. Tiina siiski mõistab olla kasulik veel üheti ja teiseti. Suvi see aeg on, kus saab kraapida talveks hinge taha mõne krooni. Tema töökäsi tuntakse mõnes teiseski villas, vahel kutsutakse. Aga ta peamine lootus on pandud oma suvimaja sakstele. Missugused need tänavu küll võivad olla?

Mõtelnud nii, virgus Tiina tegevusele. Kui nad on tulemas, siis muudkui käed tööle. Vaja seina äärtele anda luuda, pühkida punakaid männiokkaid ja halle oksaraage kokku. Maja ümbrus puhtaks, siis sakste silmis nägusam! Siis näha, et see kõver vanaeitki suvimaja kuuris, kuhu ta sakste tulles elama läheb, pole üleaarune, vaid asjamees omal kohal. Tema võib olla abiks teoga ja nõuga. Kui vaja, paneb käe külge, tasust ei hingagi. Eks sakstel endil ole nii palju mõistust peas, et teda ilma ei jäta. Tal ükskõik

siis, kuidas, kas peavad meeles köögiaknast ulatatud söögikausiga või pihku poetatud peenrahaga.

Nii mõtles Tiina pühkides. Lõbus oli tal täna liigutada luuavart. Ta nagu pühkis minema oma talvise üksiolu igavust. Nüüd saab jälle inimseltsi, saavad käed tööd, mida on hea teha, ja saavad töötasu, mida on hea vastu võtta.

Järgmiselgi päeval nähti teda luuaga mändide all. Puhastas ja kasis. Asja oli muudki. Eks vares olnud teinud pesa selle männi otsa, mis kasvas kohe köögi ukse all. Seal oli nüüd tiibade rabinat ja käredate varesekeelset kõnelust sageli. Ega nemad salajutuga lepi, kraaksatavad nii, et metsad kaiguvad käes. Juba nüüd tüütavad kõrva, aga mis veel siis, kui pojad tulevad! Saksad tahavad kaua magada, sindrid ajavad juba poolest ööst üles.

Tiina otsustas nende huvides, keda ta veel ei tundnud, varese siit kaotada. Ega see kerge olnud. Eit võttis kepi ja koputas vastu puud, ajas ise silmad üles ja kõtutas suuga:

„Näh, kas lähed minema! Vaata rumalat, kuhu ta pesa ei tee, kas metsas vähe ruumi on!“

Vares seal ülal ei teinud asjagi, ei saanud kohe vist aru, et räägitakse temaga. Seni sellegi puu ümber oli niisugune metsarahu nagu sügavas laanes, sellepärast lind pesa siia asutaski. Nüüd eit hakkas tegema tüli. Polnud see juhuslik tagumine seal all, vaid kuri nõu oli sihitud siia üles. Eit oli ta avastanud ja nüüd riidles. See läks varesele südamesse, nii et ta vajus lohinal pesast lendu, põgenes. Süda kaugele ka ei lubanud minna. Jäi eemal kuivanud männioksal aru pidama ja pesa poole tagasi vahtima. Kui eit oli jälle luuaga kraapides silmnäoga otseti maa poole, ajas

vares end vaikselt lennul järk-järgult tagasi sinna, kus ta tähnilised munad ootasid kõrguse kareda tuule käes emarinna eluarendavat soojust. Hallmust tiivuline tuli pessa tagasi vaikselt nagu varas. Eide kõrvad olid petetud, ei ta tõstnudki pead, tantsis seal all nii rahulikult oma luuaga edasi.

Pead ta tõstis siis, kui hakkas kuulma läheduses rääkimist. Kaks inimest oli teel suvila juurde. Tiina seadis juba silmad tunnistama, et kes niisugused võivad olla, kuid samas valgustati ta pead: üks need ole nüüd nemad! „Näh,“ tegi eit ja laskis kohe luual langeda, ise hakkas kahe käega siduma kurgu all rätiku otsi. Rätik oli küll seotud, aga eit sidus nüüd korralikumalt. Nõnda riideid kohendades läks ta köögikukse ette ja jäi seal seisma. Siin ta oli neile nähtaval, olgu nad siis, kes nad on. On nad võõrad, ei nad siis jäta mööda minemata. On nad siit maja tänavused saksad, üks nad siis seda avalda.

Noorepoolsed inimesed olid. Paistis kohe nende olekust, et neil muud teed jalge all ei ole, — tüürisid endid aina eide poole. Teret nad tooma ei tulnud — seda neil kaasas ei olnudki. Härä hää! aga oli lahke, kui ta eemalt käigu pealt küsis:

„Teie vist lasete meid sisse?“

Küllap Tiina ei saanud vastusesõna nii kähku üle huulte kui sooviti, ega proua muidu omakord pärinud:

„Olete teie selle suvimaja hoidja?“

„Ju olen jah,“ sai nüüd eit vastusega hakkama. Käbedana läks ta avama luuke. Kevadine päike pääses tubadesse, mis olid seisnud sügisest saadik pidevalt pimedad.

Sellal kui võõrad vaatlesid tube, omavahel aru pidades ja saksa keeli kõneldes, tunnistas neid Tiina

kõrvalseisjana. Härra oli nähvits, näost kohe nagu must, mitte polnud seda moodigi, et on elanud ram-musa toidu otsas. Aga saksa keel oli suus. Mõnele toit ei mõju, ta on loodud kleenukeseks. Söö kui hästi, aga nagu seda ei kuuluta. Proual polnud viga, oli potsakas. Palge ihu oli kohevil ja keregi ei sala-nud riiete all oma ümarust.

Käisid kõik kohad läbi ja vaatasid ka kööki, kus oli Tiina süng.

„Siin on suitsu lõhna,“ muretses proua.

„Ma hagudega kütan, eks ta natuke tule sisse ka,“ vastas Tiina. „Kui ma siit ära lähen, ega siis enam ole.“

Tiinale oli paha, et teda oli märgatud sellest kül-jest, mis sakstele ei meeldinud. Et see tühine suitsu lõhn võib võõrale ninna hakata ja paha tunduda, seda ta polnud osanud ette aimatagi. Ta oli teinud kõik, et meeldida: põrand ja köögilauad aina valendasid küüritult. Seda ei märgatud! Ega nähtud vist sedagi, mis ta väljas oli teinud. Tiina ometi tahtis tõmmata nende tähelepanu oma teeneile.

Kui nad välja astusid ja need kaks jäid omavahel saksa keeli kõnelema, läks Tiina männi alla. Kopu-tas kepitükiga vastu tüve ja peletas suuga:

„Kõtt! Et sa lähed!“

Seda nad ei saanud jätta nägemata. See torkas silma. Härra küsis:

„Mis teie seal teete?“

„Va vares teinud siia pesa. Tea, kuidas ta mõis-tis nii salaja tehagi, et ma ei näinud. Saksad taha-vad hommikul kaua magada — nad karjuvad üles.“

Härra hakkas maast kivi otsima.

„Tea, kas ta praegu pesas on. Ma põrmu aja eest

hirmutasin, läks teine kohla-kohla minema," lausus Tiina.

Kui kivi tõusis raginal ladva okstesse, ei söandanud vares enam teeselda pesast äraolekut — rabas vaagatades lendu.

„Näe kurja! Millal ta tagasi tuli?“ imestles eit.

Teised naeratasid ja tahtsid minekut teha. Tiina aga ei teadnud veel, kas neist saab siia majja tänavuseks suvitajaid. See tuli küsida selgeks, muidu ta ei tea, mida teha põrandatega.

„Saksad siis ikka võtavad ära?“

„Jaa, aga meie ei koli siia enne mai lõppu.“

„Nojah, ega enne sooja ilma ka olegi... Põrandad tahaksid küürimist, aga eks sakstel ole vist oma teenija...“

„Ei, ei,“ vastas härra, „millal tema neid küürib. Ega me nii kaua hakka kolikoorma otsas istuma, kui tema siin puhastab. See tuleb enne teha.“

„Muidu ma ju võiks ka.“

„Peske siis teie!“ ütles proua. „Küll me tasume teile.“

Hea, et see nii läks, mõtles Tiina teiste lahkudes. Muidu küüri puhtaks, nad ei oska pärast su vaeva nähagi. Nüüd see on räägitud ja neil teada, et pole minu asi siin kasida, kuid ma võin neile teha. Näe, sai aru, lubas tasuda.

Selle poolest oli siis süda rahul. Aga vares tegi muret. Ei jätnud pesa maha. Mis see hirmutamine aitas, ainult selleks korraks. Teinekord ei sedagi. Läks ju nii ülekäte, et ei teinud hurjutamisest enam asjagi, nagu polekski teda pesas. Mine siis tea, millal ta seal on ja millal ei ole. Nii kaua mängib oma

salaistumisega, kuni ühel päeval kõhualune kisa täis. Tee temaga siis veel, mis sa teed!

Kuidas sa kurjast jagu saad? mõtles eit murelikuna. Või lasta olla? Kas ongi vaja temaga vägi-kaigast vedada? Ehku sakstel ükskõik... Näh, kus sa sellega, see ju rumal mõte! Ega härra muidu kiviga oleks visanud. Ei taha teda siin näha. Tuleb ikka otsida abi, mis teda siit kaotaks.

Muud ei aidanud, eit läks metsatallu. Rajaka Jaanil oli püss. Tellis siis Jaani:

„Ole va hea mees, tule mind aitama. Näe, teinud pesa nii rumala koha peale, lase ju saksu magada. Minu sõna ta ei kuule. Ega ta siis enam nagu näita, kui ta püssi saab.“

„Eks ma siis katsu tulla,“ vastas Jaan, „kui sa just arvad, et niisugune laululind neile ei meeldi. Või leidis koha, kuhu pesa teha! Ega tema loll poiss muidu ole, tal aru peas. Mine tea, mis tema jälle rehendas... Küll ma pühapäeval siis tulen.“

Pärast kirikuaega Jaan oligi tuleriistaga platsis. Vahtis alt üles vaikselt arupidamises tükk aega. Siis käis eemaltki silmaga sihtimas.

„Kes meile seda ütleb, kas ta ongi kodus,“ päris ta. „Mis ma tühjast pesast hirmutan.“

„Kodus ikka,“ vastas Tiina. „Ajast natukese aja eest enese siia. Oskab tasa lennata nagu vaim. Mitte kahinatki. Kohendas ennast nii peitu, et... Ei ma lausunud ka midagi. Kaua sa mind ikka kiusad...“

Siis Jaan laskis.

Vares pani vandudes minema. Läks kange valuga, polnud enam aega vaadata, muudkui oksad raksusid ja tiivad rabisesid. Kui paugu kaja vaibus, olid ümberkaudu kõik kohad täis vareste ärevat sajatust.

„Tea nüüd ühti, oli sest kasu ka,“ kahtles eit.
„Ei sa seda poissi enam näe,“ vastas Jaan. „Pesa
tükid lendasid. Ega ta isegi ilma jäänud.“
Jaanil oli õigus: vares jättis pesa maha.

2

Kui toomingad lõpetasid oja kaldal õitsemist, koliti sisse. Tiinal oli tulekupäev teada. Juba vara hommikul ta käis niidu serval, kus kasvas nurmenukke, ja metsa ääres, kus leidus maikellukesi. Tõi neile sealt kimbu lauale. Seda heast südamest tervituseks, mitte tagamõttega teenida. Eks teenida saa töögagi, see olgu niisama, mõtles eit.

Lõuna paiku jõudsid kohale.

Tiina pani ka käed külge, kutsumata. Aitas kolkormast kergemaid asju tubadesse tõsta. Ei põlatud abi ära, võeti omaks. Iga tooli või muu esemega tupp tatsudes Tiina vaatas lillekimbule, mis oli keset lagedat lauda heledas päikesepaistes. Ei see või neile kahe silma vahele jääda, mõtles eit. Kui silmad salgaksidki, siis nina ometi peaks ütleva, et need on toas. Kes tõi? Kes see muu kui vana Tiina. Siin teisi toojaid ju pole. Arvaku nad siis minust, mis nad tahavad, ega nad paha mõtelda saa. Olen teinud, mis olen osanud. Põrandad on puhtad ja... Nüüd proua pani mingi paki lauale. Näh, ei olnudki lillede jaoks silma! Aga eks ta ole praegu paha aeg, kibe toimetamine. Kui ju kõik asjad kohal ja neil mahti istuda, eks nad siis näe. Siis mõtlevad minule ja siis torgatakse neile pähe see, et ma lubasin põrandaid küürida. Löövad silmad maha: eit on töö teinud. Eks

nad siis tule pärima, palju ma pean saama. Mis ma siis küsin? Olen mõnel aastal kaks krooni saanud, mis ma siis tänavugi peaks kartma. Ega see minu hind ole, aga mulle on seda ikka antud.

Kui asjad sees olid, läks Tiina eemale. Näotu oli jääda niisama vahtima, kaks kätt kõrval, nagu ootama. Ega sellega häda ole, eks ma jõua saada, mõtles eit. Kuurikambrisse ta ennast siiski ei peitnud, vaid tegi asja puuvirna läheduses. Juhtub neil tulema tahtmine minuga rääkida, siis ei jää see rääkimata sellepärast, et mind pole leida.

Eemal liikudes ta siis nägi sel õhtupoolikul, kuidas tühi maja võttis nüüd jälle hinge sisse. Köögiaken tõugati lahti: tulgu aga mahe metsaõhk tuppa! Tüdruk pani laual priimuse sumisema ja kilistas riistu. Ise laulis vaikse häälega kaasa. Paistis, et inimesel on hea olla... Laps ajas ukse ees rohelist kärü ja signaalitas suuga nagu auto. Kangesti lühike värviline kleit keerles ta ümber kaares, paljad sääred polnud veel päikesega tuttavad... Härra käis ringi vestiväel ja mütsita. Tiina ootas, et ta vaatab korraks ka männi latva, võtab ehk koguni kivi ja viskab. Paneb siis imeks ja tuleb pärima: „Mis rohuga sa ta siit minema kõrvetasid?“ — „Ega temale muu rohi aita kui püssirohi.“ — „Ega eit ometi jahimees ole?“ — „Ei ole, aga mis sa hädaga teed, tuli ajada taga jahimehi, ja tülitada võõraid inimesi.“ — „Seda sa, hea vana-inimene, tegid siis kõik meie jaoks...“

Niisuguseid käike tegi Tiina mõte, kui ta seisis kuurikambri akna all ja vahtis härrat. Aga härrale ei meenunud kuidagi see, mida Tiina tahtis talle pähe panna. Näe, seob võrkkiige sama puu külge, aga üles ei vaata! Kuidas see tal nii peast võis minna! Istus

nüüd võrku oma keha õõtsutama ja lugema. Nüüd tal raamat peos, ei ta nüüd enam sellele mõttele tule, arvas Tiina ja kobis tuppa. Süda oli hakanud näppima, kõht küsis süüa. Läks juba õhtuks, kuid eit oli alles hommikuse suutäiega. Ennist ootuseärevuses polnud isu, ei tulnud ennast nagu meeldegi.

Mis tal suhu panna oli, tükike leiba. Silmad, rumalad, kippusid vaatama köögiakna poole. Ega nad julgenud veel midagi loota, nad ainult meenutasid minevikku, kus köök oli teda meeles pidanud.

Järgnevatel päevadel Tiina sai tüdrukuga jutule. Lahke inimene oli — kõne poolest. Oma käte lahkust ta veel ei avaldanud, kuigi Tiina püüdis teda mõneti abistada. Temal aga oli nagu piinlik abi vastu võtta. Ütles naeratades: „Ärge nähke ilmaaegu vaeva, küll ma ise teen.“ Oli vist liiga noor, ei osanud vanainimese sisse vaadata. Või oli ta südame poolest nii-sugune mõistmatu, kellele vanainimese elu ei lähe korda? Pole proua ka märganud talle käsku anda...

Ühel päeval tuli tüdruk pool joostes ja nagu vargsi Tiina juurde sisse. Heeringas ja tükk leiba oli põlle all. Tiinal mitte ainult suu ei läinud vesiseks, vaid ka silmad. Soe tunne südames, tõusis ta kohe tänulikuna püsti. Tüdruk istus laua äärde ja — hakkas sööma. Lõi hambad heeringa turjarasva, hammustas leiba peale ja siunas läbi allaruttava söögi:

„Ära tahab näljutada! Kohe naerma ajab, mis ta minuga teeb. Mina olen ükskord väikese söömisega, nagu lind, kuid hinge ta tahab seest näljutada minulgi.“

Ega see hea jutt olnud. See oli eide kõrvadele nii võõras, nagu kuuleks ta valesti. Aga ei kuulnud. Kuigi tüdruk prouat ei nimetanud, oli jutt temast.

Niisugune sõge jutt, mille kuulumist eit pidas endale nagu süüks. Niisugusest mahategemisest tema ei sõandanud osa võtta kõrvadegagi mitte... Loomulik lugupidamine, mis temas oli igale prouale, seisis vaistlikult pahapaljastava jutu vastu. Selle vastu olid ka need lootused, mida eit oli endas ellu kutsunud ning mille varal ta kevadepäevad olid seni kulgenud heaturjulistena. Need lootused olid nii elujõulised, et hakkasid nüüd vastu, ei lasknud endid tühjaks tunnustada. Ei noh, mis juttu see tüdruk ajab, ei see või olla!

„Süda läks nii vesiseks,“ jätkas tüdruk, „et ostsin endale poest heeringa. Muidugi oma raha eest. Panin köögist tulema. Ega ma teda karda — mis mul karta ongi, ega see varastatud ole —, aga seda ma kartsin siiski, et tuleb peale, sööb käest ära. Ega niisugune küsi, ta näppab tüki ära, et mekin. Meie proua saab sellega hakkama!“

Sööb teenija käest suutäie ära! Tiina aru tõrkus seda mõistmast. Kuidas sa saadki sellest aru mõistusega, mis on harjunud mõistma sääraseid asju, mis on nii, nagu nad ikka on olnud. Prouadega aga pole nii olnud kunagi, Tiina teadu vähemalt mitte. See polnud siis proua, nagu ta peab olema, vaid pahurpidi pöördud proua, saks sandi vaimuga. Hull niiviisi inimesest mõtelda! Ei see või olla! Ei ta teenija suust ära kisu, seda tüdruk puhub, vaidles Tiina lugupidamisküllane vaim. Ehk proua polegi imelik — imelik on tüdruk oma jultunud jutuga.

„Nii,“ ütles tüdruk söömist lõpetades ja paberit peos kägardades, „sai natuke keresse varju. Mina küll ei mõista, kuidas nad ise elatud saavad! Mis

portsjon see on, mis ma kogu perele lõunaks teen — nuuska pannilt ära!

See on harimata loom, kes ainult toidust unistab, ütleb proua. Seda ta ütleb minu kohta, ma saan aru küll. Kes mind loomaks teeb? Tema! Andku korralikult süüa, ega minugi mõtted siis kõhu kaudu käi. Mis ta uhkustab oma vaimsete huvidega! Tuleb nälja-aeg, siis on kõik haritud inimesed loomad — peas ei seisa muud kui toit! Minul on praegu nälja-aeg käes.“

„On ta vaene?“ usaldas nüüd Tiina jutust osa võtta.

„Ei mina neist aru saa, on nad vaesed või rikkad. Nende rahakotti ma ei tea, aga nende tempusid ma tunnen,“ vastas tüdruk ja tahtis nagu hakata jutustama nende tempe, kuid äkki mõtles ümber, viskas kägardunud paberi peost pliidi ette ja lahkus.

„Mis sa lorad!“ ütles eit endamisi. See oli öeldud tagaselja tüdrukule. Kuid see oli nagu lausutud ka tõrjumiseks kahtlusele, mis hakkas hiilima hinge. Ehk on teine tõesti niisugune hull? Ei ta või olla! Priske inimene, ega niisugune saa söömata olla. Mis sa laimu ajad! Ehk aga ise oled täitmatu! Või olgu ta missugune tahes, mis minul sellest! Ega mina temalt rohkem oota kui ma olen ära teeninud.

Nõnda rahustas end Tiina, kuid rahu ei olnud veel käes. Eit läks välja. Tal oli tahtmine prouat näha. Silm teise sisse ju ei näe, kuid tahtmine ajas taga: vaatan õige, on ta seda moodi, et võib niisuguseid tükke teha, nagu tüdruk räägib.

Eks proua rippunudki võrgus. Eit jäi kuuri nurga äärde vaatama. Proua silmad olid raamatus, keha õõtsus veidi, nii palju, et pani varjud ja valguselapid vajuma lumivalgel kleidil siia ja sinna. Puhas

ja ilus inimene ihu ja riide poolest! Kuidas võivad niisuguse teodki olla muud kui puhtad! Ei eit saanud teist muljet peale selle, mis äratas aina aukarust ja lugupidamist.

Pühapäeva hommikul eit kriipsutas rehaga suvila ümber liiva kirjuks. Uste alla tõi värskaid kuuseoksi. Kui proua end õuel näitas, läks Tiina talle vastu. Soovis head hommikut ja ulatas lillekimbu. Pühapäev siis pidulikum kui lilled laual!

„Ah jaa,“ ütles proua, „ma olen ju teile võlgu. Palju seda oli?“

„Ei ma ka tea,“ vastas Tiina, sest tehtud oli mõndagi, mida sa oskad siin raha peale hinnata või mida hindamata jätta. Jäägu siis kõik muu, küsin ainult küürimise eest, mõtles ta ja ütles:

„Olgu siis kaks krooni.“

„Kaks krooni,“ kordas proua, nagu kaaluks ta mõttes, palju see on. Pidas ta seda väheks või paljuks, ega ta seda ilmutanud. Saks nüüd vanainimesega tingima hakkab!

„Hea küll,“ ütles ja läks lilledega tuppa.

Tiina jäi õuele. Vaatas niisama tegevuseta ringi, sest pea see proua siis rahaga välja ei tule. Aga tal ei läinudki nii ruttu, kui eit arvas. Kulus nii palju aega, et eidel hakkas ootamisest rumal tunne. Mis ma siin seisan sedaviisi, lähen puuvirna juurde, tõstan oksti ühest kohast teise, mõtles ta. Eks ma ole seal talle niisama saadaval nagu siingi.

Päikesest kuumade puude vaigulõhn ninas, tegi eit kumaras kätega asja okste kallal. Niikaua tegi, kui enam ei tahtnud sedagi teha. Kaua ma siin sedaviisi...

Ta ajas end sirgu ja nägi: proua läks mere äärde, tütar käe kõrval, lilleline päikesevari pea kohal.

Noh, ei olnud vist parajat raha, oli eidel kohe proua jaoks vabandus valmis. Muud ta ei söandanudki mõtelda, sest ta seadis alateadvuse hämaral sunnil oma töötasu saamise sõltuvusse lugupidamisega proua suhtes. Hakkad temast halvasti mõtlema, mine tea, ehk jätabki siis maksmata. Jah, eidel oli selle asja pärast mure.

Õhtul see mure süvenes.

Metsaalune oli öiselt hämar, suvimajas vist juba magati. Tiina istus käsipõsakil uksepakul, temal ei olnud veel und. Ärkvel oli ka tüdruk. Tuigerdas õuel sihitult, pühapäeva auks roosa kleit seljas. Magada ei tahtnud, kuid ka üleval olla polnud mõtet. Ajas siis haigutades suud lahti. Ei viitsinud kätt suu ette tõsta — polnud ju kedagi nägemas. Noorel inimesel oli igav. Noor läks kükitama uksepakule vana kõrvale. Algul mõlemad vaikisid ja kuulatasid niisama, kuidas põllutaguses talus loom millegipärast nii hilja veel ammus, kuidas üks kägu kukkus nii kaugel, et vaevu-vaevu oli kuulda. Oli päris hea vaikida ja olla nagu poolunes. Kuid tüdrukus oli midagi, mis ei tahtnud uinuda, vaid sundis kõnelema.

„Päris naerma ajab, mis ta täna minuga tegi,“ algas tüdruk. „Keegi abielupaar tuli talle külla — mina pole neid enne näinud. Proua oli häda täis, et peab õhtuks midagi lauale panema. Käskis tuua sinki. Heakene küll, tõin. Pärast viskas selle mulle paberi sees näkku ja sõimas naha täis. Ma olevat liiga paksud viilud toonud, võõrad söövat ta sedaviisi pankrotti. Maksin singi kinni ja jätsin endale, kuigi sealt puudus poole võrra. Mis ta oma võõrastele ette andis,

seda ma ei tea, aga sellega ta saab hakkama küll, et ta söötis neid minu singiga. Peab oskama elada!”

Tüdruk naeris irooniliselt.

Eit ei lausunud musta ega valget, ta ei tahtnud sellele asjale kaasa teha ei peavangutusega ega imetusavaldusega muul viisil. Ta vaid tõmbus kõssi veel enam kui ta oli.

„Jah, peab oskama elada,“ jätkas tüdruk. „Meie proua juba oskab elada! Missugust risti mina temaga linnas nägin! Nii kaua tõin karnist võlgu, kui enam ei antud. Läksin siis sellest prouale rääkima, mõtlesin, et nüüd ta silmad on häbi täis, et teda enam ei usaldata. Uhkuse pärast viskab nüüd karnipidajale raha näkku. Aga vale! Polnud tal uhkust ega häbi. Hiigla ükskõikselt õpetas: „Kui seal enam ei anta, siis hääake teises karnis käima.“ Niikaua käisin teises, kui ka seal enam ei antud. Siis kolisime mujale, kus meid ei tuntud. Lõpuks ei saanud linnas enam rahuliku südamega käiagi, muudkui tunne hirmu ja karga vastutulevate võlausaldajate eest kodadesse peitu. Ei tea mis põrgu pärast mina pidin tema häbi kandma! Mina tundsin muret, kuid tema laskis ringi muretult püstipäi, uhke ja süütu nagu ingel. Ma ei tea, kas ma pean vihastama enda või tema peale, kui ma hakkam mõtlema, et mitte ainult minu käed, vaid ka mu vaim peab tegema tema eest musta tööd. Käed saavad tasuks pooliku kõhutäie, hing — kuhjaga kannatuse.“

Tüdruk jäi vait ja näis teritavat kõrvu, nagu oleks teda nüüd jälle huvitanud kaugel-kaugel öiselt kukkuv kägu. Või ootas ta sel minutil eidelt poolehoiu sõnu? Eit aga vaikis ja vaatas hoopis teise kanti,

nagu oleksid tema mõtted mujal ja kõrvad säärase jutu jaoks hoopis kurdid.

„Ega ta muidu nii hull oleks,“ jätkas tüdruk, „kuid ta on võtnud pähe, et peab saama auto. Unistus autost — see ongi ta „kõrgemad huvid“, mille nimel ta tembeldab ebakultuuriliseks selle, kes julgeb küsida süüa. Noh, selle huvi on ju madal, naba piirkonnast! See aga, kes unustab kõhuarved tasumata, on muidugi kultuuriline. Tema mõte ei lasku madalasse! Vanasti peeti kõrgemaks väärtuseks au. Nüüd ei räägi ega hooli aust keegi, nüüd on kultuur. Selletõttu lubavad seisusega inimesed nüüd endile seda, mida nad vanasti ei oleks lubanud. Kui meie proua kaotab oma au, siis on selles mõte, sest ta saab au asemele teise väärtuse — auto. Ta muutub seega ülimal määral kultuuriliseks. Päris lollus on aga minul tema „kõrgemate huvide“ nimel oma au kaotada, sest mina ei saa au asemele midagi. Head vähemalt mitte. Halba küll! Halva nime. Kuid pole teha, ta võtab minult mu au. Näljutamisega ta ajab mind vargile. Käin salaja toidukapi kallal. Ma ei karda seda rääkida, sest ma ei mõtle siia kauaks jääda. Saagu teada! Kui ta mind kohtu kätte annab, siis ma palun ka temale karistust, sest minu teada nuheldakse ka neid, kes vargile ajavad.“

Kui tüdruk kõnelemast lakkas, oli imelikult vaikne. Kägu oli vist kauguses magama jäänud ning põllutaguses talus loomgi oli aru saanud, et öö pole igatsuste ammumiseks, vaid magusas uneuimas tukkumiseks. Sõna ei tulnud enam ka tüdruku suust. Selles vaikuses hakkas eidel paha oma vaikimisest. Nüüd ta pidi teisele midagi ütlema. Ta käsi kobas jalge ees maas männiokkaid, siis usaldasid silmad vaadata

kõrvalistuja poole. Selle nägu kumas hämaruses ärevusest ja higist. Eit otsis sõrmedega ta käsivart ja sosistas:

„Põle siis sinu elu ka kerge ühti.“

Nüüd tüdruku sõjakasse ilmesse sulas nagu pehmemat jumet. Eide ootamatu osavõtt näis teda liigutavat. Ta sikutas kahe käega põlvede kohal kleiti pingule, lõi siis pea kuklasse ja ütles:

„Mis asja! Ega ma temaga laulatatud ole! Võtan ühel päeval oma kompsud ja lähen... Ei tea, mis kell peaks juba olema? Magama, muud ühti.“

„Magama jah,“ märkas nüüd Tiinagi lõpetada hilist istumist uksepakul. Vana ihu hakkakski juba minema juuniöö jaheda õhuga riidu. Ööd olid ikka veel nii vilud...

Toas eit jõi ja pugesi siis asemele riide alla otsima sooja ja ootama und. Mõnus soojus tuli varsti sisse, kuid und eit kätte ei saanud. Või sa siis magad, kui mõte aga tiksus peas ja hoiab vaimu valvel. Ega selle mõtlemisega nii kibedat olnud, et hakka kohe uneaega nahka panema, aga kas tema küsib! Mõte teeb oma tööd siis, kui tema tahab, hooli ta sellest ühti, et silmad soovivad suikuda.

Eks tüdruk oma jutuga erutanud üles. Nüüd eidel muud meeles polnud kui saamata töötasu ja proua. See ju rumal mõte, et ta mind ilma jätab, püüdis ta end rahustada. Kes seda enne kuulnud on, et saks minusuguselt midagi muidu tahab saada. Kuid just siin meenus talle lugu möödunud suvest. See lugu kiusas ta usku, mis tal oli saksa aususse. Näe, Rosenthali suvilas olid mullu peened inimesed, saksa keel oli suus. Võtsid Vainu talust piima. Peremehel tänini kolme nädala piimaraha saamata!

Mine sa mõista, mis asi neid niisuguseid tükke ajab tegema. Ei au hoiab ka tagasi. Või mis see augi hoiab, kui au ennast ei hoita. Eks ta ole, inimesed lähevad ikka targemaks. Mis selle auga teha, sünni ta süüa ega sõita... Ega ma oma proua kohta paha sõna ütelda või, see niisama mõeldud. Või mis minusugusel mõtelda ongi, va tüdruku lora ei lase magada, siis segase peaga...

Nõnda karjatas eit oma kihamaläinud mõtteid unevoodil. Ta ei saanud silmi kinni enne, kui tõusu-päikese varajane valgus ilmus madalana toa seinale seisma. Kägu kukkus siis mitte enam ööviisi une tagant, vaid ärganud häälega valjusti, nii et mets kõlas.

3

Juuli algul läks tüdruk päevapealt ära. Proua oli ähmi täis ja tuli Tiina jutule:

„Kas teie saate mulle abiks olla?“

Kogu kevadtalve Tiina polnud muud lootnud kui ikka seda, et tema vanu töökäsi ära ei põlataks, et temale usaldataks kui mitte muud, siis mõni mustemgi töö. Näe, nüüd oli kohe kibe nõudmine ta järele. Eit tundis ennast meelitatuna.

„Nojah, küll ma katsun prouat aidata, ega mul muud teha olegi,“ vastas ta ja võttis proua käest ämbri. Viis vett sisse. Tegi, mida nõuti. Eks ta mulle kõhutäie ikka anna, kui mitte muud, arvas ise askeldavana. Kuid köök jäi sel päeval külmaks, saksad sõid väljas. Kaasa sealt eidele ei toodud.

Järgmisel päeval see hea tuhin, millega ta oli

prouale appi karanud, kahanes. Ta mõtles järele. Näe, tasust pole sõnagi hinganud, suutäit suhu ka ei saa, mis ma sedaviisi kraabin! Viidan aja käest, muud ühti. Nüüd mustikad valmis, targem mannerguga metsa minna. Ega mets peta, ta annab ikka nii palju, kui su oma sõrmed ära teevad. Marjad praegu hinnas, ega ma seal muidu küüruta, nopin selget raha. Tuleb talle ütelda. Aitaks ju prouat, aga ega mulle talvel keegi muidu leiba anna, ma pean ikka vaatama, kust sendi kätte saan. Eks näe siis, mis ta mulle ütleb. Kas laseb minna või kostab, et ega sa metsastki rohkem saa kui minu käest.

Tiina usk saksa aususse polnud enam kindel.

„Ma homme ei saaks tulla,“ alustas ta veel sama päeva õhtul ettevaatlikult, „ei tea, kuidas prouad ilma minuta hakkama saavad.“

Tiina ootas, et proua nüüd küsib, miks ta homme tulla ei saa. Tema siis oma vastusega juhib jutu leivateenistusele. Aga asi läks teisiti.

„Hea küll,“ vastas proua, „ma otsin teise inimese, kes ka keeta oskab.“

Tiina suu jäi kinni. Seda sõna ta proualt ei oodanud, et oled oskamatu, pole mul sinust kasu midagi, mine aga metsa pealegi. Või pole kasu! Nüüd suur häda möödas, eks ta nüüd ole jõudnud teist kuulata, sellepärast suureline. Nüüd eit kasigu metsa...

Tiina oli tusane ja natuke isegi tige. Ta julges seda olla. Tal oli ka aru peas, nägi ja mõistis. Oled alandlik ja viisakas, kraabid teha, mida oskad, aga mis sest kasu on. Ta peab sind tossiks, keda hea tõmmata ja lükata.

Eit hakkas käima marjul. Teinekord leidis tege- mist külaheinamaal. Laupäeviti oli mõnes suvilas

põrandaid küürimas. Unarusse ta ei jätnud omagi suvimaja ümbrust. Kriipsutas laupäevaõhtuti liiva rehaga kirjuks ja tõi uste alla kuuseoksi jalge jaoks. Ega see tema teha olnud, aga ta tegi seda. Ta oli seda iga aasta teinud nagu lugupidamise avalduseks sakstele. Kuidas ta nüüd äkki seda võis ära jätta!

Nõnda kulus suvi. Õhtud läksid juba pimedaks, suvimajades hakati tarvitama lambituld. Mõnikord oli juba üsna sügise moodi. Puud kohisesid. Mühises ka selle männi latv, mille otsas oli tühi varesepesa. See tuletas end ühel päeval eidele meelde. Meenusid üldse lootusrikkad kevadepäevad. Jah, sai ikka oodatud... Sai muretsetud nende eest juba siis, kui nad veel siin ei olnudki. Kes see nii hea on, et märkab hoolitseda isegi saksa rahuliku une eest. Näe, mina olin. Jah, sina olid! Jooksid ringi nagu narr ja ässitasid kallil pühapäeval püssimehe linnu kallale. Mis sa sellest said?

See polnud enam nagu eide oma mõte, see oli nagu varese käre kättemaksuhääl eide hinges. Parastas ja nokkis. Mis sa sellest said? Seda said, et su enda unelmad jäävad ka tühjaks nagu minu pesagi. Ei saa sinagi nendest rõõmu. Saad südamevalu ja pettumuspiina. Paras! Paras!

„Vaa-ak! Vaa-ak!“ kraaksatas vares pimeduses ja sopsutas oma uneasemel tiibu. Eidest käis hirm läbi, ta katsus, et sai tupp. Seal ta mõtles murega sellele igavale ja pimedale ajale, kus tema jääb ihuüksi tühjunud suvimajja...

See aeg saabus.

Tiina seisis kuuri nurga ääres ja vaatas sealt, kuidas asju kanti veoautole. Tema oma abi pakkuma ei läinud, kohe ei usaldanud ligi minna. Midagi oli

segamas, süda ei lubanud nende kasuks enam kraapida. Seisis neile nähtavas kohas ja ootas. Ega proua jumalaga jätma tule, aga eks ta seda tule ütleva, et nüüd sõidame ära. Siin on võtmed ja siin on see raha, mis ma teile võlgu olen...

Nõnda mõtles Tiina ja ootas. Peale ootusepõnevuse oli temas nukrustki. Olid nad mis nad olid, kuid lahkumine läheb südamesse. On siin nutetud saksu saates ja ega tea, kuidas tänavugi veel läheb, kui proua tuleb ja käe ühes rahaga lepitavalt pihku pistab...

Nüüd asjad olid juba peal, juht sikutas köit koorma ümber. Siis puges masinasse ja pani mootori põrisema. Teised kõik istusid juba peal, proua oli veel läinud tuppa, ei tea, mis ta sinna otsis. Nüüd ta astus välja, paled lõkendasid askeldusest. Seisis seal ja vaatas suurte silmadega eide poole, nagu annaks märku juurde tulla. Eit pooleldi juba tegigi sammu, kuid samal hetkel proua astus sisse juhuri. Mootor tõstis käredate häält ja koorem nõksatas minema.

Nüüd ei olnud eides enam lugupidamist, mis teda seni oli keelanud saksast halba mõtelda. Nüüd eit sülitas ja ütles pahasena kuuldavalt:

„Vaata, kus raibe! Ära viis vanainimese raha!“

VANADUSE ÜKSINDUSES

1

Vana mees tuleb mööda metsavahelist teed.

Ta võiks palju kiiremini astuda, pole ta veel nii väeti ühti, et ei jaksa. Ta ei taha. Tal on nüüd aega palju, üleliigi.

Või väeti! Vaadake ikka mehe nägu! See lõkendab tervisest. Silmad naeratavad endamisi, vanal mehel on hea tuju. Ta nagu itsitaks aastate üle, mis pole suutnud teha talle midagi.

Niipalju tegid, et saatsid ta pensionile. Aga siin ei tule naerda enam aastate, vaid elu ja inimeste seaduste üle. Hiljuti kõlbas veel õpetama, aga näe, nüüd enam laste ligi ei lasta. Oled küll niisama käbe ja kraps nagu kakskümmend aastat tagasi, mõistus selge ja teadmised nagu pähe raiutud, aga visatakse kolikambrisse!

Algul ta võttis seda ülekohtuna, oma võimiste ja teadmiste ignoreerimisena. Ta oli veel niivõrd elujõuline, et ei tahtnud nagu tunnustada seadust, mis on kehtimas vanadusnõrkade kaitseks. Ta oli sapine, kuid ta ei jäänud selleks.

Ta vaim on veel küllalt nõtke, et naerda end välja. Eks olegi veider: inimene kurdab taga eluaegset

orjust, millest ükskord ometi on saanud lahti! Ei mõista hinnata muretu vanaduse kuldset vabadust, mis on võrdne lapsepõlve kaunile ajale, elujärgule enne orjust.

Seni elasin teistele. Nüüd siis hakkam elama enesele. Nii nagu tahan. Nüüd on mahti. Elutöö on tehtud, perekonnaelu on elatud: naine mulla all, lapsed laiali. Üksindus on antud jälle tagasi.

Ega üksi halb elada ole. On aeg, kus sa ei taha üksi olla. See tuleb siis, kui oled juba küps mees. Hakkad igatsema seda, mida seni pole igatsenud, millest pole tahtnud kuulda: perekonnaelu. Oskad hinnata seda, mida seni pole osanud ega tahtnudki hinnata: laste omamist. Instinkt on nagu salajane äratuskell su sees. Ajab sind tõusma ja tegema seda, mida sa tegema pead. Siis, kui õige aeg on käes. Sa pole midagi, sa oled vaid igavesti kestva elu käsutaja.

Nüüd ta käsud on täidetud. Kõik tungid tulid ja kadusid aastatega. Vana mees on vaba. Sellepärast siis üksindus nüüd ei tundu enam raskena ega koormavana. Nüüd üksindus on meeltemööda. Nii hea, et pensionile lastuna vana mees sõitis kodulinnast sissemaale, hoopis võõrasse kohta. Ta oleks võinud elada edasi kodulinnas tütre juures, aga ta ei tahtnud. Ta nagu otsis meelega suuremat üksindust. Pole õige, et ta pages kodulinnast sellepärast, et ei kannatanud näha ja käia mööda vanast koolimajast, kus ta oli õpetanud aastakümneid ja kust ta nüüd oli eemale tõrjutud. Kuule nüüd! Teine tüse nagu känd, temas nüüd sääraseid sentimentaalseid tundeid!

Nõnda elas Peeter Noorak sisemaal, aga nüüd rühub rannikule. Ta sai tütrelt kutse. Tulgu isa

talveks suvilavahiks. Tulen küll. Pole sellest midagi, et see suvila mind suvel meeles ei pidanud, mõtleb vana mees ja naeratab. Ega ma suvel niikuinii poleks teile jalgu tulnud. Aga teie ei teadnud mu keeldumise kavatsust. Nõnda ei jätnud teie mind kutsumata minu pärast. Teie kutsute ja jätate kutsumata endi huvides. Ma mõistan küll. Aga ega sellest midagi ole. Nii peabki olema, sest nende omadustega teie olete tragid ja väljapaistvad eluinimesed. Teil on edu ja varandust. Varandust metsaski. See vajab valvurit. Vanamehe-risul on ükskõik, kus ta on. Olgu siis tühjas suvilas, siin ta olemine pole veel päris kasutu.

Küll ma olen, mõtleb vana mees ja ta silmad naeravad. Pole mul sellest midagi, et ma talveks metsa jään. See mulle koguni uudiseks, varemalt pole ju säärast elu elanud.

Igavust ma ei karda.

Nõnda mõteldes vaatab vana mees käe otsas ripuvad puuri. Seal sees on kaks lindu. Isaleevikese punane kõhualune paistab kaugele. Tema istub pulgal. Aga puuri seina küljes ripub väike, mürkroheline viirpapagoi. Hoiab varvastega traatidest kinni, vahel paneb noka ka veel appi.

Neist on vanale mehele seltsi palju, kuigi seltsi pärast ta pole neid muretsenud. Leevikese ta ostis sisemaa linnakeses pagariproualt selle mõttega, et anda linnule tagasi vabadus. Sellest aga ei tulnud midagi välja.

Päikesepaistelisel pühapäeva hommikul ta avas puuri ja akna. Kui tahad, mine! Ei saa ma kurjaks ega kurvaks. Muudkui pane sinna, kus teised praegu vidistavad, hele lehestik põlemas roheliselt ümber.

Ei sa mõtle veel minna. Kas sind sinna enam ei oodagi? Seal ju on kutsuvaid häälightsusi. Need pole sulle? Oled liiga kaua ära olnud. Nad ei mäletagi sind enam? Ega sellest midagi ole. Küll sa seltsi leiad. Ah, tahad siin pulgakesel enne veel vidistada. See on mõeldud muidugi lahkumiseks. Ega see rumal mõte ole. Linnu kohta aru peas küll. Mõistlik ja viisakas.

Leevike siis vidistas, nii, nagu tema seda teeb: tasa-tasa, enda ette. Vahel nagu kurgust kruuksudes, siis jälle kauge kuljuse häälega ajades mahedat lugu ainult niipalju, et parajasti ise kuuled ja võid sealjuures tukkuda.

Kes teab, mis ta lauldes ise mõtles.

Oli lugu läbi, hüppas kõksti puuri avatud uksele. Nägi ikka ära, et see on täna lahti. Aga ei ta kasutanud seda muuks ühti kui nägemiseks. Jäi seal istuma, vaata et jääb veel magama. Viimaks keeras välisele vabadusele teise otsa ja pillas enese potsti puuri põhja. Hakkas kärmesti sööma.

Õige mõte! lausus vana mees. Viruta aga siit pugu täis, kes teab, kas sinust väljas enam ongi enese eest hoolitsejat. Võib-olla ei oskagi enam ise endale toitu hankida. Nad on sind ära rikkunud. Mold seisab järjest ees, sedaviisi ju su toiduküttimise meel kaob, olles muutunud tarbetuks.

Kui vana mees parajasti nii mõtles, pani leevike äkki puurist aknatagusesse vabadusse nagu kuul. Paistis nii, nagu oleks linnule pähe torgatud niisugune mõte: järsku aga vanamees sulle puuri ukse! Siis jääd hiljaks, saatuslik viga on tehtud.

Vana mees jahtis kogu päeva binokliga väljas, jälgis linnu uut olemist puudel. Lind kaugele ei läi-

nud, ta nagu ei uskunud seda, et tema võib nüüd lennata, kuhu tahab.

Aken oli jäetud igaks juhuks avatuna valvama. Eks enne pimeduse tulekut lind ilmunudki tuppa tagasi. Teadis kohe, kus ta puur on. Nõnda ta jäi elama vana mehe juurde vabatahtlikult.

Peeter Noorak ostis talle seltsiks kääbuspapagoi. See on küll hoopis teise vaimuga, aga eks nad teineteisest ikka aru saa.

Need kaks pole vanale mehele ainsad seltsilised. Koer jookseb ees. Särava karvaga süsimust setter. Sellest on juba asja, arukas nagu inimene. Niisugust on tarvis tühjas majas elukaaslaseks kibedasti.

Peeter Noorak jõuab nüüd suvituspaika. Ta ärataks siin oma pungis seljapauna ja linnupuuriga tähelepanu, ent tänavad on tühjad. Siin pole enam kedagi. Majadel on luugid ees. Teised ammu läinud, aga minu tütar on kõige kangem, naerab vana mees. Tütar võtab viimaseni välja. Tema ju mässab noore aiaga, sellepärast kange huvi olla. Sealt ta punase katusega suvila paistab, rohelised luugid lahti, hoonel elu sees.

„Aga papi! Sa oled jälle rumalusega hakkama saanud!“ tervitab tütar — Benita Loo — oma vana isa. „Mis linnukaupmeest sa mängid? Ja koer? Kui su pension on nii suur, et sa ei mõista seda kuhugi panna, siis anna muist minu kätte hoiule, aga ära aja koera nahka. Milleks sul koera vaja on?“

„Kas sul oli mind vaja selleks, et kellegagi kakelda?“ küsib isa lõbusalt.

„Kas sa tahad kiusata mamma vaimu?“ pärib tütar, kes on ise ammu juba suurte poiste ema. „Tead

ju väga hästi, et mamma ei sallinud koera varjugi majas.“

„Kas sinu ema oli hea inimene?“

„Muidugi oli.“

„Siis ei tarvitse sa arvata, et ta vaim peab viibima nagu mingi kojamees sinu suvilallogus. Küllap ta on seal, kus ei ole koeri.“

Tütär ajab kaks kätt hädaldavalt püsti ja taganeb koera eest, kes tahab teda sõbralikult nuusutada.

„Hust! Et sa lähed!“ peletab ta teda.

Ta on arukas inimene, kuid see arukus ei keela tal karjatamast koleda hirmutunde käes isegi siis, kui mõni putukas satub ta ihule. See peletis siin on aga palju suurem kui putukas ja hiir. Kuidas ei peaks siis niisugust kartma!

Milleks säärast pidada?

Isa on vana, teeb rumalusi. Et tütar näeb koera pidamises isa ebapraktilisust ja oskamatust elada, siis vihkab ta koera. Võtaks praegu kivi ja kihutaks ta väravast välja. Tee, et sa kaod!

Nõnda tunneb tütar ja ütleb:

„Õigupoolest ei tohiks sind üksi elada lasta. Sa teed lollusi.“

„Ma arvan, et olen nüüd juba täisealine,“ vastab hall mees.

„Sa oled nagu iga mees: naise hoolitseva ja juhtiva vaimuta ei saa elatud.“

„Kui naine ei saa juhtimiseta elada, siis täna jumalat: sul on mees,“ vastab isa. „Mina olen heidetud kolikambrisse ning see annab mulle selle õiguse, mis on igal kõlbmatul kolul: enam mitte kellegi sõna kuulata.“

Säärane on nende kõnelus aias.

Siis isa tuleb tupp, vabastab selja ja käe kandamist. Seejärel tütar annab talle siinse elu suhtes mõningaid juhtnöore. Ta ise mõtleb sõita veel täna ära. Lapsed ja mees linnas, süda valu täis: kuidas nad temata elatud saavad?

„Tule nüüd minuga kaasa!“ kutsub Benita Loo ja rühib suures tegutsemishoos tarmukalt toast välja.

„Siin on puud,“ näitab ta puuriidale. „Nüüd tead, kust võtta. Puud on tänavu hirmus kallid, aga ära sa seda kuuldes ennast külma toaga tapma hakka.“

„Ma hoian su varandust,“ vastab isa, „ja hoolitsen tulise ahjuga selle eest, et niiskus tube ei rikuks.“

„Tule!“ kutsub proua Loo ja läheb tupp tagasi. Siin ta õpetab, kuidas kütta nii, et tuli põleb ahjus, mitte ahju ees põrandal.

„Lähme nüüd jälle välja,“ lausub ta pärast seda, kui ta on pannud isa oma käega avama ja sulgema ahju ust.

„Siin on meie kaev,“ näitab ta aias. „Kui sa vett võtad, siis ära jäta kaevu lahti, muidu võib teab mis prahti sisse sattuda. Jääb see sulle meelde?“

„Pane hoiatusplakat kaevu juurde, siis seisab silme ees,“ naerab isa. „Muidu ma ei oska kuidagi niisugusele mõttele tulla, et hoida oma joogivett puhtana.“

„Ega sind uskuda tea,“ ütleb tütar ja viib vana mehe ukse juurde. Ta näitab, kuidas tuleb võtmega keerata. Ikka nii, et luku keel läheks sinna, kuhu ta peab minema.

„Pane jalg vastu ust, kui sa keerama hakkad,“ õpetab ta. „Muidu võib juhtuda, et uks ei olegi sule-

tud, siis sa keerad küll, kuid ei keera lukku. Ma kardan su pärast, sa oled hajameelne.“

„Ära karda,“ vastab isa. „Ma panen ukse enne lukku ja siis alles hakkan keerama.“

„Sa teed nalja, aga minul on see asi südamel,“ ütleb tütar. „Pea siis ikka meeles, et sa võitid kaks korda ringi keerad.“

„Mul ei ole siin metsas mingit ruttu — ma võin isegi rohkem kordi keerata.“

„Mis ma sulle veel tahtsin ütelda?“ tuletab proua Loo meelde. „Südames on vaev, midagi on veel ütlemata. Ah jaa, tule siia!“

Nad lähevad akna juurde. Siin vana mees saab õppetunni, kuidas sulgeda luuki. Tütar demonstree-rib talle seda õues ja toas.

Nüüd peaks vist olema kõik.

Proua Loo paneb kübara pähe. On aeg minna rongile.

Ukse vahel meenub talle veel midagi, ta ütleb:

„Kui sa hommikuti koera välja lased, siis vii ta rihma otsas värava taha. Seal on ilus, suur metsaalune ta reostada. Minu väike aed ei jõuaks seda kõike talve jooksul ära mahutada.“

Aia väravas ta annab isale kätt ja lausub:

„Noh, papi, ole siis mõistlik!“

„Ja ära mängi tuletikkudega,“ naerab Peeter Noorak.

Hall mees ja must koer seisavad väravas tükk aega. Nad ei vaata järele lahkujale. Teda ei olekski enam näha, ta on nüüd juba kaugel. Nad vahivad niisama vaikivasse metsa. Mis siin muud siis ikka teha. Võib-olla ainult natuke mõtelda. Sellest ajast peale,

kus ta on pensionil, ei pea teda oma tütargi enam täisnimeseks. Tal ei ole enam mingit väärtust. Ega see talle hästi mõju, kui ta sellele mõtlema hakkab. Näe, ei märkagi enam väravast ära tulla.

2

„Pole meil siin viga midagi,“ kõneleb Peeter Noorak järgmisel hommikul. Ta on jälle heas tujus. Algul on siin natuke võõras, ei saa nii äkki kodust tunnet kätte, aga ega see tulemata jää.

„Vaata, pärast harjume nii, et nad ei suuda meid isegi tulega siit välja kõrvetada,“ naerab ta ja hakkab end pesema. Ta paneb käed jahedasse vette. Vesi teeb häält. Seda kuuleb leevike. Ta muutub rahutuks ja hakkab puuri ukse taga valjusti rääkima.

„Sul on õigus,“ ütleb Peeter Noorak ja võtab käed veest. „Unustasin sinu hoopis.“

Leevike nõuab oma igahommikust kümblust. Talle võiks ju panna veenõu puuri, kuid ta rohelise kaaslaste pärast Peeter Noorak ei tee seda. Viirpapagoile ei meeldi, et teda märjaks pritsitakse. Ta ise ei suple kunagi. Ta põlvneb sealt, kus loodus on veega kitsi, sellepärast ei tohigi temas olla tungi vee järele.

Peeter Noorak paneb leevikesele veetaldriku akna alla lauale. Siis avab puuri. Lind on kohe väljas, kõksti taldriku äärel. Seal aga tuleb mehikesel julgusest puudu. Hoogu võttes ta keksib taldriku serva pidi ringiratast, nagu otsides sissehüppamiseks paremat kohta. Lõpuks võetakse süda rindu. Sulpsti! Nüüd ta seisab vees, mis ulatub talle puguni. Pole kuigi halb siin olla. Asjata kartsin.

Ta tuleb välja ja hakkab nüüd sisse hüppama. See läheb ta käes lõbusa mänguna. Viimaks on sellest isu täis. Laskub nagu kõhuli ja paneb tiivad tööle, nii et üle pea käib valge veetuisk. See on hea. Seda ei taha nagu lõpetada.

Ta on läbimärg ja säärasena inetu. Ronib välja ja hakkab kössitama. Nüüd on nagu paha olla. Ta raputab end ägedasti, kihutab sedaviisi niiskust sulestikust välja ja teeb tuult kuivatamiseks. Ta on sellega nii ametis, et muu asi teda praegu ei huvita.

Aga kui sulestik istub jälle siledana ja kuivana ihu ümber, siis ta hakkab tundma tühja kõhtu. Tuleb vanalt mehelt nõudma oma maiuspala: päevalilleseemneid. Vaatab üksisilmi otsa, laseb pea viltu ja küsib.

„Saad, saad,“ ütleb Peeter Noorak. Talle meeldib ulatada linnule, kes julgelt võtab sõrme vahelt. Seeme keerleb leevikese noka vahel mitu head tiiru, alles siis käib praks. Nüüd sai katki. Koored pudenevad suust, magus sisu maiustatakse ära.

Ta saab ainult mõne seemne. Siis ütleb Peeter Noorak:

„Ole sa kui pai tahes, aga enam ei anna. Lähed rasva, see võtab su jalad maha. Kasi aga nüüd välja, vaata, mis metsarahvas teeb.“

Aken on avatud. Männid kohisevad.

Kas see kohin ei kosta kutsena?

Enam kui lind, igatseb välja koer. Ta lamab põrandal, pea käppadel. Ta ei maga. Ta peab oma peremehe iga liigutust silmas. Tal on vaid üks mõte: millal ta hakkab välja minema? Kui ta ulatab käe võtma varnast musta kaabut, siis pole muud, kui karga maast üles ja hüppa talle heameele pärast nii-

suguse hooga rindu, et ta hakkab kohe jalul vaaruma. Ta ei tõrele, teab ju, et see pole paha pärast. Ta muheleb ja ütleb siis alati: „Jah, jah, nüüd lähme koeraga välja.“

Setter tunneb ja mõistab neid sõnu.

Millal vana mees ajab käe kaabu poole? Veel ei ole temast niisugust nõu märgata. Ei lõpe ka ükskord need toimetused, mis peavad teda kogu hommiku-pooliku toas.

Näe, nüüd ta jääb keset tuba seisma. Tal pole vist enam midagi teha. Mis nüüd saab? Kas välja? Setter ootab põnevuses. Aga vana mees ei lähe varna juurde, vaid istub toolile. Koera süda hakkab valutama, ta vingub tasakesi.

Vana mees võtab raamatu. Alati, kui ta seda teeb, ta jääb kauaks istuma. Koer vingub uuesti ja ajab end püsti. Ta tuleb ja lööb käpa lugeja põlvele. See paneb oma käe umbkaudu ta kápale, kuid ise ei tõsta silmi raamatust. Setter kiunub nüüd valjusti ja ronib peremehele sülle, raamatu ja näo vahele. Ise palub, sabaga laias kaares lahmides, segamise pärast andestust. Püüab pika keelega tabada Peeter Nooraku nägu, nagu tahtes tõmmata sealt aegsasti ära tusatuju, mis ehk võiks sinna ilmuda.

„Või kohe nii kange valu selle väljaminekuga,“ räägib Peeter Noorak ja paneb raamatu käest. Võtab kepi ja kaabu. Koer hakkab seda nähes karglema ta ümber säärase rõõmuhooga, et viib kas või jalust maha. Saaks aga uksest välja, tal pole muud peas. Ometi tuleb enne toas ringi vaadata. Kus on punane poiss, see leevilind? Läinud metsa. Ega ta naljalt enne õhtut tule. Tõmbame akna kinni.

Nõnda arutleb Peeter Noorak.

Nii, nüüd nad lähevad jalutama.

Jalge all on männiokkaid ja sammalt, mis on nii pehmed, nagu oleks nende ülesandeks hoida seda suurt vaikust, mis praegu on metsas. Eemalt paistab suvimaju, mis udu tõttu näivad ainult pooleldi reaalsena, pooleldi nagu mingisuguste mälestustena suvest.

Ei ole sugugi igav. Siin on mõndagi vaadata ja mõtelda.

Peeter Noorak jääb seisma. Ta sihhib silmadega puul punetavat vilja. Tuleks hakata korjama ja kuivatama pihlamarju, mõtleb ta. Vaja koguda talveks suur tagavara. Kui ma lume ajal heidan peoga ukse taha, oh sa looja, mis tants seal siis lahti läheb! Siis on seal tiivulisi koos murdu ja minul talvises üksinduses niisugust seltsi ja silmarõõmu, et paremat ei mõista soovidagi.

Metsa taga on meri, seda vaja ka vaadata.

Seal jääb Peeter Noorak seisma, vaatab veekogu, mis kumab pilve all tinahallina. Meri on vaikne, vaevalt liigutab end, kahistades vee äärega liiva.

Eks ole merd ennegi nähtud, ega siin midagi vaadata ole. Kui ongi, siis koera rõõmu. Seda, kuidas ta kogu hingest pingutab joosta mööda randa ja läbi madala vee, lootes tabada mõnd laisalt lendlevat kajakat. Lase lõhub! Kuhu ta oma jõu muidu paneb.

„Noorus on unelmate jahil,“ naerab vana mees ja annab koerale mahti tõmmata. Aga ega niisugune väsi. Lõpuks tuleb teda ikkagi kutsuda. Kohe päris kurjaga ähvardada, muidu ta ei raatsi lõpetada.

„Peame ju poodi minema,“ ütleb Peeter Noorak koerale, kui see viimaks tuleb. Setter liputab süüd-

lasena ja seab end minema vana mehega, kuid vaatab veel paaril korral igatsedes tagasi, mere poole.

Poes saab inimest näha. Selleks on keskealine naine, kes seisab rinnuli letil. Ta on valget verd, silmadki on nagu valged. Tema tuli siia nurka poodi pidama alles kevadel. Nõnda on see tal esimene sügis olla oma ostjateta poes ja vahtida läbi akna maanteele, kus pole liikumas inimhinge. Kui mõni harva läheb, siis on see nagu sündmus.

Nõnda elab siin meheta naine, kelle eluruumides lækastab vaid vana isa.

Kui Peeter Noorak poodi tuleb, hakkavad naise heledad silmad teda uudishimulikult vaatama. Naine ise jääb endiselt letile losutama, nagu tahtes seega tulejale mõista anda: eks aega ole. Puhka jalgu ja aja juttu. Küll sa hiljem jõuad saada, kui sa asja pärast tulid. Tool ootab, kohe nõus istet andma.

Seda Peeter Noorak näeb. Vanad jalad tahavad endid vahetevahel istumisega hellitada. Miks ka mitte. Ega aja puudust ole.

Istuvad mõlemad, mees ja koer. Setter viskub kohe siruli, teeb poest magamistoa.

„Kui vana ta on?“ küsib naine.

Miks ta tahab koera vanadust teada?

Üksinduses ja igavuses omavad tähtsuse needki asjad, millel pole mingit tähtsust.

„Kahe aastane,“ vastab Peeter Noorak ja vaatab letile. Ta silma hakkab papist karp, mille põhjas on tolmu, kõngenud kärbes ja paar postkaarti. Kaardid on tulnud siia suvel kellelegi, kes pole neid kätte saanud.

„Kas olete proua Loo isa?“ teab pärida naine.

„Eks ma ole seda ka,“ vastab vana mees. „Muidu olen ikka Peeter Noorak.“

Ta tahab olla ise midagi, mitte ainult kellegi isa, kes on siin tuntud suvila, üldiselt aga oma seltskondliku positsiooni ja mehe kõrge ametikoha tõttu.

Ta vaikib mõne viivu ja küsib siis:

„Kas siin talvel muud rahvast veel elab?“

„Preili Rosen,“ vastab naine napilt. Kas tegevusetus on teinud teda nii laisaks, et ta ei viitsi hästi suud liigutada? mõtleb vana mees endamisi muheldes. Või oli tal suvel nii palju tegemist, et nüüd naudib puhkust? Igavus teda igatahes ei piina, tal on sedaviisi hea olla, nagu ta on.

„Sakslane?“ on nüüd Peeter Noorakki sõnadega kokkuhoidlik, naljaks.

Naine noogutab peaga.

„Mis tema siin metsas siis vahib?“ pärib Peeter Noorak.

Naine kehitab õlgu ja vastab:

„Kus tal parem on.“

„Mis head tal siis siin on?“

„Pansion.“

„Nii, pansionipidaja. Ega tal sel ajal enam külalisi ole?“

Naine raputab pead.

„See on siis kange preili,“ ütleb Peeter Noorak, „julgeb seal üksi elada.“

„Tal seltsi ka,“ vastab naine. Laisk naeratus venib endal üle näo.

Vana mees märkab seda naeratust. Muidu ta poleks ehk küsinud, aga nüüd pärib, nagu teise naeratus põhjust otsides:

„Kes talle siis seltsiks on?“

„Koovit,“ vastab naine ja sellest peab jätkuma.

„Mulle ütle või kümme nime, ega ma sellest targemaks saa — ma te Kooviteid ei tunne. Kes ta muidu ka on?“ pärib Peeter Noorak.

„Omnibusepidaja.“

Omnibus liigub siin seda vahet ainult suvel, mõtleb Peeter Noorak ja ütleb:

„Siis nad on suvised ärimehed mõlemad. Magavad ühes pesas taliuinakut. Ja saavad hästi läbi?“

„Räägitakse,“ muheleb naine. „Elavad teist aastat koos.“

See on võimalik siin metsa üksinduses, mõtleb Peeter Noorak. Ta tunneb, et see asi huvitab teda natuke, ta tahaks selle üle mõtelda, kuid nüüd tuleb keegi poodi. Lihtne mees, kelle tõmmust näost hakkavad silma kangesti mustad kulmud ja tugevad põsenukid.

See ongi vist see Koovit, käib Peeter Noorakul peast läbi.

Mees ütleb tere, rohkem enda sisse kui välja, ja jääb siis küljega leti äärde seisma, poenaise poole peagu seljaga. Teda huvitab põrandal lamav koer. Vahib järjest seda, aeg-ajalt tõstab silmad ka Peeter Noorakule, tunnistab tedagi.

Seda looma vaatavad paljud, mõtleb vana mees uhkusega ja tunneb, et võõras saab talle nagu lähedasemaks selle imetleva tähelepanu tõttu, mis tal on koera suhtes.

„Pool põrandat teist täis,“ lausub poenaine, tahes sellega nagu viisakuse pärast sõnastada seda, mida võõras tummalt tunnistades võib tunda, kuid ei märka

ise oma piinlikuks mineva vahtimise selgituseks ütelda.

Mees ei räägi nüüdki midagi. Teeb kuiva suuga kutsuvat häält ja pakub setterile sõrmeotsi.

„Ei ta ole nii rumal ühti, et ta tühja käe pärast end püsti hakkab ajama,“ tähendab Peeter Noorak.

„Küll ta ninaga ära tunneb, on sul seal peos midagi või narrid teda niisama,“ ütleb poenaine, kes nüüd näib natuke nagu elavamana. Ta jutt oleks nagu rohkem lahti.

„Hakkab kinni?“ küsib võõras, seistes ise juba pooleldi kummargil, et katsuda koera.

„Selle suhtes ta on loll: ei oska koera õigust kasutada,“ vastab vana mees naerulise suuga.

Võõras usaldab silitada. Setter jääb küljeli lesima, kuid kergitab pead ja jälgib teraselt paitava käe liigutusi.

Hiljem nad kõnelevad veel tükk aega koerte-temal. Millest siin metsas siis ikka rääkida.

Peeter Noorak tahaks küsida perenaiselt, kas see mees on Koovit, nii nagu ta oli endamisi arvanud. Aga ta ei saa küsida. Võõras näib olevat võtnud nõuks olla siin temast kauem. Vana mees saab sellest aru. Pealegi jääb ta lõpuks nagu kõrvale, sest need kaks seal leti ääres hakkavad kõnelema asjust, mida teavad ainult nemad kahekesi.

Nüüd Peeter Noorak ostab, mis tal osta on. Siis lahkub. Eks teinekord kuule, kes ta oli. Praegu vaja kõmpida koju, punane lind ehk ootab juba sisse-laskmist.

„Sul nooremad silmad,“ räägib Peeter Noorak

koerale koduvärvavas, „vaata, kas ta kükitab siin kusa-
gil oksal.“

Setter vehib sabaga, naerab seega nagu vana mehe
välja: mis kasu on säärasest vaatamisest? Meie ju
ei lähe teda puu otsast ära tooma. Tema peab nägema
meid, eriti seda, et nüüd kohe avatakse aken teda
ootama.

Lahtine aken ei saagi kaua valvata. Varsti on
leevike toas. Ta näib olevat näljane, hakkab puuris
ahnelt sööma.

Viirpapagoi käratseb ta kõrval, ta vist tapleb tei-
sega. Noh, miks see nii kaua ära oli. Viirpapagoi vii-
daks meeleldi aega, otsides teise pead. Ta armastab
nokkida oma kõvera nokaga kaaslase sulgedes tihe-
dasti ja tihedasti. Ta kuulab mõnuga, kui teine teeb
sedasama tema pea kallal. Punasest linnust pole asja
üheks ega teiseks. Ta taganeb niisuguse ajaviite eest.
See on õigus. Aga head seltsi on temast ka siis, kui
ta on niisamagi puuris, kas või tukub pulgal. Selle-
pärast viirpapagoi teebki nüüd kisa nagu käre naine
oma mehele, kes on olnud kaua hulkumas. „Mees“
aga sööb, ta ei kuulegi, et temalt nõutakse töotust
end parandada.

Tuli lõgiseb ahjus.

Väljas on juba pime. Vana mees suleb luugid ja
lukustab ukse. Nii, nüüd on toas ja hinges niisugune
kaitstud rahu, mis annab olemisele õnnetunde. Ei
ole mingit vajadust ühegi inimese järele. On hea
üksinda istuda lambi valgel ja lugeda.

Seda vana mees teebki.

Setter lamab ta ees ja paneb pea ta jalale. Tal
on sellega oma mõte. Nõnda ta võib silmad kinni
lasta ja julgesti tukkuda. Pole karta, et tema maga-

des vana mees võib tasa tõusta ja lahkuda toast ning jätta teda üksi.

Peeter Noorak tunneb, kuidas koera ihu soojus kütab nagu hellitades ta vana jalga. See on kahe elu teineteist toetav sõprus tühjas majas, mille ümber on öise metsa õudus ja ülal tähistaeva kõle kõrgus.

3

Ega siin järgmiselgi päeval muud teha ole kui jalutada. Annab enne käia, kui kõik kohad tuttavaks saavad.

Peeter Noorak seisatab suvimajade juures ja vaatleb seda looduse elu, mis on mahajäetud aedades. Peenardel on lilli, mõned pungad alles tulevad õitsele.

Kusagil on jäänud värav lahti. Peeter Noorak sulle selle, ei saa kohe mööda minna, süda käsib nagu abistada.

Kõikjal on vaikus.

Selle tõttu on nagu suureks sündmuseks inimeste hääled, mis nüüd hakkavad kostma ühe suvila juurest. Kuuskede vahelt paistab vana kollane maja, sealt need hääled tulevadki.

„Ega sind nüüd enne pimedat jälle näe,“ ütleb kibestunult naisehää.

Mees vastab midagi, kuid siin see pole arusaadav.

Inimesi endid pole näha.

Agas viivu pärast tuleb teele mees, kellel on kangesti mustad kulmud, see, kes eile oli poes. Ta ei lausu Peeter Noorakule midagi, vaid hakkab reit pat-

sutades kõnelema setteriga. Ise naerab, on loomale kangesti lahke. Vilistab ja kutsub teda jänest otsima.

„Ei ta tule ühti igäuhega,“ ütleb Peeter Noorak ja lisab viivu pärast: „Aga kui näeb püssimeest, siis ta sõge on valmis kaasa minema küll.“

„Või siis kohe kaasa,“ lausub mees huvitatult. „Pole sellest midagi, et võõraga?“

„See viga tal on. Tal ju see veres. Kus nende lõbude ots, mis ta jahil saab.“

„Näh, see ju tema rõõm,“ ütleb mees ja silmitseb tükk aega tummalt koera, siis teeb minekut.

Peeter Noorak läheb kollase maja väravani. See ongi siis see preili Roseni pansion, kiri näitab. Ja mees, kes siit väljus, oli nõnda siis omnibusepidaja Koovit. Aimasin ikka eile õieti, mõtleb Peeter Noorak.

Maja juures seisab pikakasvuline naine. Ta on oma eluga sealmaal, kus nägu kipub närbuma. Ta vaatab eemalt, aga ega neil teineteisele midagi ütelda ole.

Peeter Noorak läheb edasi.

Õhtu eel poest möödudes ta näeb läbi akna: Kooviti tume kogu on seal sees. Perenaise laisk ihu lamab letil, käed all toeks, küünarnukkidest püsti. Nende suud on kinni, mida siis ikkagi ühtejärke rääkida. Nad lihtsalt veedavad seal hämaruses oma olemist.

4

Setter anub silmadega ja küsib vaikse vingumiselega.

„Ma olen vana, ei ma jõua sinuga nii palju kaa-

sas käia kui sa tahad. Eks sa mine luita üksi natuke ringi," ütleb Peeter Noorak ja laseb koera väravast välja. Ta ise on praegu laisavõitu. Kange tahtmine silmad korraks kinni lasta.

Niikaua kui ta ennast tuulutab, ma olen küljeli, mõtleb ta toas ja läheb asemele. Magus uni tuleb kohe peale. Aga see ei kesta kunagi kaua. Veerand tunni pärast ta on tänagi jälle jalul, unevaevast lahti ja pea selge.

Ta ajab rohelisele linnule tasakesi vilet, mida see kuulab viltu päi suure tähelepanuga, kohe nagu vile alal asjatundja. Siis ta läheb väravasse. Seal ta vilistab valjusti.

Koer nähtavasti ei kuule teda. Jooksnud vist kaugele. Nüüd hea omapead tõmmata, ei märka koju tullagi. Saad mu käest põrkida, kui sa kauaks jääd. Ma pean siin palja peaga sinu pärast seisma ja ootama. Vaata, kuidas punane lind oma aega teab. Pole minul temaga muret. Tulnud teine aegsasti maja juurde. Kardab lähenevat pimedust. Sul pole seal metsas kojupeletajat. Sind õhtu ei hirmuta, sa oled ju ise must nagu öö.

Nõnda mõtleb Peeter Noorak ja vilistab uuesti. Pikalt, tungiva kutsega.

Pole sellest kasu ühti, koer ei tule.

Vana mees muutub rahutuks. Pole ta niisugust tükki enne veel teinud, mõtleb ta. Mis siis täna on juhtunud?

Külmavärin raputab teda. Kerge riidega väljas. Nüüd ta märkab tuppä minna. Ootab seal.

Väljas saab päevavalgus vägisi otsa, muudkui kahaneb. Nüüd ta peab küll juba värava taga olema, mõtleb vana mees. Aga nüüd ma taplen ka. Kuluks

isegi vits võtta ja seda näidata. Saa ise ka natuke hirmu tunda, mulle teed südamevalu.

Ta läheb jälle välja vaatama. Seekord paneb palitu selga ja kaabu pähe.

Värvatagune on endiselt tühi.

Ei või olla, et ta ära eksis. Ega ole kutsikas, et ei oska tagasi tulla. Vaja anda talle siiski vilega märku, siis kuuleb, kus kandis see pimedusse jäänud kodu on.

Siin oleme!

Vana mehe mustendav kogu seisab väravaposti najal kaua aega, vahtides pimedusse. Seisab seal seni, kuni märkab mõtelda: ega see minu vahtimine siin teda koju too.

Siis läheb tuppa tagasi.

Kas oli seda muret vaja? Nii hea ja rahulik oli elada. Tema võtab kätte ja teeb rumala tembu ära. Aga nüüd ma tõmban tõesti luuast kaserao ja sipsan sulle vastu jalgu — ei või õigel ajal koju tulla!

Võtab vitsa ja jääb siis istudes kõssi, ootab. Palitu on seljas ja kaabu peas, nii nagu ennist väljast sisse tuli. Ise mõtleb: ega ma ühtejärke ka jõua toa ja õue vahet joosta. Teeb häält, küll ma siis välja kargan.

Noh, eks nüüd kostnudki nagu kiunumist? Ta ei julge ju valju haukumisega sisselaskmist nõuda, teab, et tegi pahandust, sellepärast söandab ainult niuksuda.

Peeter Noorak ruttab välja.

On pime ja vaikne. Kõrvad petsid. Kostaks kusagilt kaugeltki koera haukumist, siis mõtleks, et on tema. Aga ta ei anna endast mingit elumärki.

Kuhu ta siis kadus?

Sai ehk mõne hulkuva külakoeraga kokku ja läks, vallatust tehes, kaasa nii kaugele, et ei oska enam tagasi tulla. Mis ta siis praegu pimeduses teeb? Eks ta ole häda täis. Vahib ringi, kuulatab, vingub tasa-kesi nutta ega oska minna kuskile. Otsib huupi. Viimaks väsis ja katsub ehk mõne puu all kõveras suikuda.

Mis sul praegu kodus oleks viga olla!

Nõnda mõtleb vana mees. Ta süütab laterna ja läheb käima. Ehk on sellest ometi eksinule abi. Juhutub mind nägema. Aga kui ta siis märkab, oh, sa looja, ta tuleb mulle heameele pärast niisuguse hooga kuklasse, et mu jalad käivad vastu taevast ja latern lendab käest kõlinal metsa.

Nii mõteldes vana mees naeratab.

Ta läheb edasi ja vilistab aeg-ajalt. Käib metsaradadel ja tuleb maanteele. Poemajas vist juba magatakse, kõik aknad on pimedad. Kas minnakse siin vara voodisse või on aeg juba tõesti hiline?

On südaöö.

Hommikuni on ju veel mitu ja mitu tundi, aga magamisest ei tule midagi välja. Kui silmad vahel vajuvadki kinni, siis vaim on ometi valvel, rohkem ärkvel kui unes.

Aknal pole täna luuki ees, vahib oma valgustatud silmaga metsa, hommikuni.

„Ära sa üksi tagasi tule,“ ütleb Peeter Noorak uue päeva hakul leevikesele, teda välja lastes. „Otsi ta üles! Kui ta on eksinud, siis tirista lennata ta nina ees teejuhina koduvärvani.“

Lind läinud, astub ka vana mees majast metsa. Aeg-ajalt seisatab, kutsub vilega ja siis kuulatab. Nõnda ta käib ringi ja tuleb poodi. Küsib seal:

„Kas olete mu koera näinud? Ta on kadunud.“

„Noo!“ saab naine uudise. „Kust ajast ta kadunud on?“

„Läks eile õhtul välja ja jäi.“

„Kuhu ta võis kaduda?“

„Ei teie ole siis juhtunud teda nägema ühti?“

Naine raputab pead.

Peeter Noorak kõmbib metsa. Oleks ometi inimesi käimas, küsiks nendelt, mõtleb ta. Aga pole siin liikumas hingegei. Tühi tee ja koera haukumiseta vaikus.

Näe, nüüd tuleb keegi! Must kogu vilkab eespool puude vahel. Peeter Noorakule näib, et see on Koovit. Ehk teab tema, mõtleb ta. Oli kangesti mu loomast sisse võetud; annab ehk nõu, kust teda leida. Natuke lootust tuleb hinge.

Ta astub õhinal. Pole sellest midagi, et puu juur katsub teda korraks jalust maha rabada.

Mis see siis on?

Nüüd ta näeb, et tee on tühi. Oli see siis muidu magamata silmade ees sedaviisi? Või pööras tulija teist rada ära?

Teist rada ei ole.

Vana mees jääb seisma ja kuulatab. Kas on sedamoodi, nagu kaugeneks keegi metsas? Ta ei jõua selles selgusele ja mõtleb: oleks mul praegu koer kaasas, küll tema oleks välja uurinud, kas oli siin inimene või polnud. Mõtelnud nii, ta märkab endaga mõne viivu pärast sõidelda: ma ei vaja koera selleks, et leida inimest. Ma vajan inimest selleks, et leida koera.

Ta astub edasi ja jõuab preili Roseni pansioni

juurde. Lähen siia sisse, mõtleb ta. Ehk aga tuli nende juurde, kargab mulle toa ukse vahelt vastu.

Ukse vahelt tuleb vanadest ruumidest kinnist, halba õhku. Preili Roseni juuksed on kammitud kõrgele üles. Vana mees mäletab, et sääraseid soenguid kanti enam kui paarkümmend aastat tagasi.

„Kas teie olete mu koera näinud?“ pärib Peeter Noorak. „Mul oli suur, must...“

„Must setter, ma tean küll,“ ütleb preili Rosen kärmesti.

Ta teab! mõtleb vana mees ja satub ärevusse.

„Siis teie olete teda näinud?“ küsib ta õhinal.

„Ja-jaa, ma nägin ju teda. Aga see oli ükskord teie seltsis.“

„Pärast pole näinud?“

„Kahjuks, ei,“ vastab preili Rosen ja püüab osavõtlikuna olla vanale mehele abiks arutlemisel, kuhu küll koer võis kaduda.

Nad teevad mitmesuguseid oletusi, aga ega sellest kasu ole.

Peeter Noorak pöördub koju selleta, keda ta oli läinud otsima. Õhtu eel ilmub leevike. Vana mees on nii rõhutud, et ta ei räägi linnuga sõnagi. Mis siin rääkida. Pole ju enam seda lootust, mis oli veel hommikul.

Tuleb jälle paha öö.

Ärkvel olles piinavad mõtted, magamise ajal vaeavad hinge rasked unenäod.

Täna saab ta kadumisest seitse päeva.

Vana mees käib nüüd kepiga. Ega ta koera pärast kurvastades nii ka pole kokku varisenud, et suudab liikuda ainult kepi najal. Suudab muidu ka. Kepp on üksikule mehele ta käikudel rohkem nagu seltsiks. Muud seltsi ju enam pole.

Ta vahib ikka veel metsa. Aeg-ajalt on kuulda ta kutsuvat vilet.

Praegu ta seisab tee ääres ja kuulatab. Masin on hakanud eemal häält tegema. Siis ilmub suure ajuga punane omnibus. Selles ei ole peale Kooviti kedagi. Kuhu ta sõidab? Ega ometi poodi? Läänud õige sak-saks, ei viitsi enam jala seda vahet käia.

Nii mõteldes vana mees peagu naeratab.

Poemaja on siit hästi näha. Kooviti punane sõiduk ei aja end ukse ette, vaid liigub poe õue. Kas seal on talviseks seisuks parem koht kui preili Roseni juures?

See ei huvita Peeter Noorakut kuigi palju, ta läheb edasi. Käib ka täna kõik need paigad läbi, kus ta iga päev liigub. Näe, mustendavate kuuskede vahelt hakkab paistma kollane pansionimaja.

Vana mees seisab ja vilistab, mõteldes: ehk hoiab mu eksinud loom end selle maja lähedusse, leidmata oma kodu. Eks ta nüüd ole nälginud, vaatab, kust saaks midagi hammaste vahele. Aga kust sa saad?!

Pansioni väravasse tuleb preili Rosen. Ta on nutnud, silmist näha, kuigi ta ise ehk ei taha seda ilmu-tada. Ta hüüab Peeter Noorakule:

„Kuulge, ma ei kannata seda näha, kuidas teie ringi käite ja ikka veel teda otsite.“

„Mis ma sinna parata saan,“ vastab vana mees.
„Teie koer on surnud,“ hüüab preili Rosen. „Aga teie ikka veel vilistate.“

„Usu peale,“ vastab Peeter Noorak. „Ehk on aga hing veel sees.“

„Koovit tappis ta ära,“ hõikab preili Rosen.

Vana mees tuleb üsna värava juurde, laskmata silmi preili Rosenilt.

„Seda ma ei saa uskuda,“ ütleb ta seal. „Mis viha see Koovit siis minu koera peale võis kanda? Temast polnud niisugust asja sugugi märgata.“

„Kas teie arvate, et ta ise tahtis siit ära kolida? Ei, mina ajasin ta minema, niisuguse koeramõrtsuka! Elagu ja olgu poes, kui tal seal nii hea on olla,“ hüüab preili Rosen ja hakkab nutma.

Peeter Noorak taipab väga hästi, miks Koovit läks elama poemajja. Noh, ega ta rumal ole, küll ta mõistab. Kuid ta ei mõista seda, miks tappis Koovit ta koera.

Ta võtab kepi tugevasti pihku ja läheb seda küsima.

Pood on tühi. Kooviti hääl kostab nüüd elutoast. Kas nad ei kuulegi, et ta siin sees on? Ta virutab kepiga vastu letti, see teeb suure kõmaka.

Nüüd nad tulevad vaatama.

Peeter Noorak vahib kurjalt Kooviti silmadesse ja küsib:

„Miks te mu koera mättasse ajasite?“

„Mina? Mis jutt see on!“ hakkab Koovit vastu.

„Jah, teie!“

„Ega ta minule pole hinge peale käinud, mis häda pärast mina pidin teda mättasse ajama.“

„Seda ma küsin,“ nõuab vana mees käre hää-

lega. Ta on vihane ja ta ei mõista säärast toorust, millel pole mõtet.

„Küsige seda proua Loolt, mis te minu silmile jooksete,“ vastab talle Koovit.

„Oma tütrelt? Mis temal selle asjaga pistmist on, ta on linnas.“

„Noh, miks ta seda mul käskis teha.“

„Tema?“

„Ega mul endal seda vaja olnud, proua Loo tellis.“

„Ta pole ju siin käinud.“

„Eks ta siis rääkinud, kui ta ära sõitis.“

„Ütles, et tehke vanamehe koerale ots peale?“

„Ütles, et vana inimene, ta ei tea enam, mis ta teeb, ega tal seda koera vaja ole. Et hakkab ilma-asjata koerale vorsti ostma ja raha kulutama. Need on proua Loo sõnad, ega mina teie asja tea.“

Vana mees jääb vait. Ta vahib enda ette maha ja ütleb siis:

„Teie oleksite võinud selle siiski tegemata jätta.“

„Oleks võinud ka,“ vastab Koovit, „aga sai korra lubatud, kuidas sa talle pärast enam ära ütled, kui teda siin pole.“

„Miks teie olite nii kerge lubama?“

„Noh, teine tellib, kuidas sa siis ei luba. Suvel sõidab järjest...“

„Paha, kui jätab tegemata, eks ole?“ ütleb Peeter Noorak. „Aga kas teie seda ei mõtelnud, mis halba teie sellega minule teete? Minu ees teil ei ole paha?“

„Eks pärast hakkas paha ka,“ vastab Koovit ja naeratab süüdlaselt, „aga saad sa siis kõike arvestada.“

Peeter Noorak ei ütle enam midagi, ta teeb mine-

kut. Ta on kuri sellele, kes kunagi oli ta laps. Siis niisuguseid keerdkäike kaudu pidi minu tütre hinge- line harimatus ilmsiks tulema, mõtleb ta kibestunult. Oma naha eest ta hoolitseb iluraviga, aga oma hinge- lise inetuse pärast ta ei tunne muret. Ma ei räägi neid karme sõnu koera pärast. Ma kõnelen seda, et see peen daam, kellel on nii väljapaistev koht kõrge- mas seltskonnas, ei ole võimeline mõistma oma vana isa hingeelu. Ta mõtleb, et mu mõistus on vanaduse tõttu vaene. Ta tahab mängida mu kallal hooldajat. Hooldamisega ta rüüstab mu hinge nagu barbar. Jõle, et seda tehakse headuse nimel.

Vana mehe hinge ei arvesta keegi. Peeter Noo- rak on elu kolikambris. Hea küll. Oleme siis siin. Aga et teie tõukate jalaga, siis tahab see vana ese reageerida veel plahvatusega.

Nõnda mõtleb ta ja sammub kodu poole.

Vägisi tehakse nagu alaealiseks. Kui te nii kan- gesti tahate, siis ma olen see. Aga ma kasutan siis alaealise vastutamatus.

„Homme kolime siit ära,“ räägib ta kodus oma lindudele. Ta vaatab leevikese punast pugu ja ütleb: „Siia majja tuleb teissugune punane lind. Palju suu- rem kui sina. Kui see oma leekivaid tiibu lehvitab, siis seisavad puud ööpimeduses punastena, taevas on keerlevaid sädemeid täis ja see kena maja kaob.“

Pimeduse tulles istub Peeter Noorak liikumatult toolil. Õhtu kuludes ta ei lähe voodisse. Ta silmad on kinni. Aeg-ajalt ta avab need, kuid suleb siis jälle. Nüüd on näha, et rasked päevad on käinud temast üle. Ta on olnud palju öid magamata. Tead- matus on hoidnud ta vaimu pingul. Nüüd ta teab kõik. Nüüd ei ole enam elustavat lootust. Nüüd ta

on varisenud nagu kokku. Ta istub nagu varju-
surmas.

Või käib temas praegu võitlus? Ta võib iga hetk
tõusta ja kurjalt naerdes krõbistada tikutoosi.

Õo kaldub hommikusse.

Päeva valgenedes tõuseb Peeter Noorak toolilt.
Ta paneb oma seljakoti valmis. Ajab selle turjale ja
võtab linnupuuri käe otsa.

Ta lahkub siit.

Läinud juba tüki maad edasi, ta pöördub ja tuleb
tagasi. Ta tahab katsuda järele, kas ta ust lukusta-
des keeras ikka kaks korda.

Nii, nüüd see on tehtud.

Ta läheb ja kõneleb endamisi: „Ei ole õigust
vihata teiste halbusi siis, kui sa selle vihkamisega ka
ise muutud halvaks.“

SÄÄRE EIT JA SUVITAJA

Mine tea, lubas ikka sõna saata, et kas siis mõne kalalise vankril oma kimpsude-kompsudega või kuidas. Aga nüüd on kadunud nagu kivi vette. Mõtles ümber, ega muud. Pole enne Sääre Oti majakeses suvitajat olnud, kus siis tänavugi. Mõni koht või midagi. Mereäär seal all leppade varjus hirmsaid punaseid kivimürakaid täis, kes neid näha tahab. Targemat pole toa juures ülevalgi. Liivastel kinkudel koirohupõõsaid. Asi mul, mille pärast linnast siia tulla. Silmad ei panegi tähele, aga paljad varbad tunnevad: kanad reostavad õue kummelit. Kes siia sisse tahab tulla?

Siis veel oli, kui sirel õitses toa nurga ääres suvistepühade ajal ja pärast sedagi. Saaksid nüüd siia, silm näeks. Muud ilu ju siin pole, mis neid selle viletsa nurgaga lepitaks. Jäeb see nägemata, ega nad siis sõbraks saa kõige sellega, mis siin on. Nii sai ikka oodatud. Nüüd sirel ongi õitsenud. Jäi neil nägemata. Mis asi see ometi on, et nad ei tule? Käsi- raha sees. Ega inimene heast peast ka raha jäta. Küllap mõni paha asi tuli ette. Ehk haigus? Millal see parem aeg maalolemiseks veel tuleb? Näe, juba toa taga tühjade võrgupuude all mõni hea sületäis

heinu kuivamas, kõrgelt põllupeenralt niidetud, taat virutas eile maha. Aga mitte ainult selle, vaid muugi pärast on heinaaeg käes: Pärtli kaskede all, kus maa küll madal, rohi kohe sinine, sealgi tehtud täna algust.

Sinnapoole Sääre eit praegu vahibki. Tema see muretseja on. Vahib Pärtli heinamaale, aga mitte niitja pärast. Või veel! See on ju Pärtli Kaarel, ja seda eit ei kannata silma otsas, sest temaga on vana vaenu ja nüüd on veel uutki. Pärtlil on suvitaja sees. Eks see üksi juba anna põhjust kui mitte just karvupidi kokkuminekuks, siis salavimmaks ometi, sest suvitaja tõttu on Kaarli nina püsti. Oleks veel, et on ainult ennast täis. Naerab ju minu üle, mõtleb Sääre eit. Miks ma julgesin kevadel hingata, et meile tuleb ka suvitaja. Kus see nüüd on? Seda need Kaarli silmad küsivad, kogu nägu haugub. Kes ta sisse ei näe! Aga oodaku...

„Eit, mis püha sa seal pead?“

Eit ärkab mõtteist. Hüüdja on taat. See ei või ka oma nina töö juures pidada. Vahib aknast välja. Kopsigu saabaste kallal! Sääre taat parandab ümbuskonna elanike jalanõusid, käib merel ja teeb põllutööd — nii hoiab enesel ja eidel hinge sees.

„Eit, kus su silmad? Kanad lõhuvad peenarde kallal!“

Tõsi, kange mõtlemisega silmad on jäänudki lohakaks: alles nüüd märkavad, mis hirmsat tööd kanad teevad peenardega. Muld lendab laiali ühes taimedega. Peenrad on eide hing, vanas eas kohe laste ette (pojad kadunud — kes mere taha, kes mere põhja): neid ta harib umbrohust, neid joodab toobiservast. Nüüd eit teeb peletavat häält, peksab plaksa-

tades käsi kokku ja kahmab siis maast okkaist tühjaks pudisenud pruuni kuusehao. Ajab kanad sinna, kus nende koht. Seejärel silmad on jällegi varsti Pärtli heinamaal. Sealtkaudu tuleb hobusetee rannakülla. Sealt peaks ilmuma see, keda eit ootab.

See, keda ta ootab, saabub ometi nii, et ta tema tulekut ei näe. Eit on parajasti kaevul. See on seal all, kus keset rohelist mererohtu mäerinna sees on vana tünn. Selles elab vesi, nii külm, et karju. Kui tahad, võid tõsta auskariga, mis on toodud paadist ja seisab nüüd veeaugul. Aga võid lüüa mannergu ka niisama sisse ja kahmata täis. Kui eit veekandamiga minekut teeb, paistavad paadid ja võrgumajad all rannas mustadena ja vaikne meri on loojangust helepunane. Sel hilisel tunnil on jõudnud suvitaja Sääre Oti majakese ette. Kitsa kujuga kahvatu naine, kaks last kaasas. Taksikoer ka, mis ta sellest siia vedas?

Nüüdsest peale Sääre eit enam ei vahi Pärtli heinamaale, kustkaudu hobusetee tuleb rannakülla. Nüüd on kõik hea. Pole enam seda, mille pärast Kaarli irvitavad silmad võiksid vastu tulles Sääre eide kallal tummalt haukuda. Nüüd on eidel omakorda uhkus sees. Tulgu aga Kaarel vastu, küll ta temale ütleb, et meie suvitaja on sakslane, hädavaevalt saad temaga jutud aetud. Niisugust pole siin kandis enne olnud.

Aga seda Sääre eit ei lähe kellelegi rääkima, mida ta varsti märkab ja endamisi väga imeks paneb. Millest nende hing küll sees seisab? Väga väikese söömaga. See kohe nende näostki näha, et nad kõhtu täis ei saa. Siis ikka nii vaesed. On kehvikuid nendegi seas. Seda pole osanud nagu mõteldagi. Aga eks see ole aru saada: üksik lesknaine, kust ta võtab, ju see tunniandmine pole mingi teenistus. Kaks last

kaelas. Olgu poisiga, kuidas on, ta ikka nagu meesterahvast, aga sellest pisemast on kangesti kahju — terane ja mõistlik tütarlaps. Vahib alati juures, suu püsti, kui sa leiba lõikad. Näha, et tahab süüa, silmad vaatavad nii ahnelt, aga niisugune vaim on sees, et ei küsi. Kui sa teda vaatad, siis kohe pead üle ta kangesti valgete juuste silitama, kuigi minu pai pole talle midagi, ehk koguni piinaks, mul va kõva ja hirmus käekonts, mõtleb Sääre eit. Vaene loom, ega sul kerge ole kasvuaeg tühja kõhuga olla! Põdesid ka veel, nüüd peaksid kohe mehemoodi sisse vitsutama, aga mis sa teed, kui võtta pole.

„Taat, kui viiks neile õige kausiga tulist leent?“ küsib eit ühel päeval.

„Mis su arus on?“ sõitleb taat. „Ise oled sant, aga tahad teist oma sandiks teha. Tema võtab sinult armuandi! Hoiatava oma nahk, et sa niisugust lolli tükki ei tee!“

Ega tea, viimaks panevadki pahaks, lööb eit kartma. Teed küll heast südamest, aga ega tema seda siis küsi, kui sa juhtud ta uhkust tallama. Selle mõttega eit läheb välja ja kraabib pühkida õue muru. Siis neil puhtam astuda. Näeb seal taksikoera, paneb varsti luua käest, tuleb ja tõstab siiski kausi leent täis.

„Eit, hoiatava oma nahk!“ hoiatab Sääre Ott.

„Ütlen, et tõin koerale,“ kõneleb eit. „Visaku siis või ära.“

„Oli nii lahke, pannud pahaks midagi,“ sõnab ta tagasi tulles. „Ütlesin, et on puhas, praegu pajast tõstsin. Polnud tuline midagi, paras kätte anda, aga ei ta kutsunud koera ühtigi. Jättis kausi lauale.“

„On aga sul aru peas!“ ütleb taat. „Arvad, et tema hakkab seda salaja sööma, mis sa oma jutuga koera-

toiduks teed? Lase niisugune lõra veel lendu ka, siis ta paneb siit varsti minema. Kuule, hoia oma nahk!”

Kui need siit enneaegu kaoksid, siis oleks kogu küla naeru täis, et muidugi, Sääre rahvas nüüd mõni suvitajapidaja. Tegi vehkat, nii paha oli olla. Pärtli Kaarel ajaks hambad paljaks. Seda eit kardab ja mõistab hoiatamatagi, et suvitaja vaesust ei või majast välja kanda. Aga toidu kandmist sinna ta jätkab.

Taat küll sõitleb:

„Eit, ää ole edev, topid nina teise elu sisse. On neil peenike peos, poiss mehe pikkune — mingu karja, siis leivakott kohe käes.“

„Ega see tema sisse mahu, et peab sinu käest leiba teenima,“ vastab eit.

„Siis olgu ilma,“ ütleb Sääre Ott. „Kes seda küsib, kuidas minu hing sees seisab? Näed küll: igaüks hoiab ise küünte ja hammastega elust kinni, pole teisest aitajat. Teine sinu eest merele ei lähe. Ikka ise. Tuled sealt tühjalt tagasi — kelle mure see on? Või jäädki sinna — su oma elu ja asi. Nii elatakse. Nagu kivid üksteise kõrval karis. Pole sinulgi heldet kätt omasuguse jaoks. Siin siis pugema hakkad!“

„Või poen!“ vastab eit. „Ää sa niisugust asja ütleva tule! Sa siis ei mõista: eks ta ole uudis tunda, et tema sinust nagu allpool, nii et sa toetad teda — supikausiga. See minu elus esimest korda. Sellepärast siis: miks ma ta vastu helde ei pea olema. Uudisasi tunda, et saks sinust alamal.“

„Mis uhkust sa sellega taga ajad — oma kukrule teed kahju!“ tõreleb taat. „Selle mõttega võtsid ta siia, et teenida, nüüd raiskad oma leiva ta peale.“

„Ma raiskan,“ osatab eit. „Peavad su kõndid siis

alati õieli olema, et saada? Eks vahel või ka andjat mängida. Uudisasi.“

„Siis sedaviisi!“ kõneleb taat. „Suured vigurid koeraga. Eks neid aegu ole siin küll nähtud, kus sul oli häda käes, mine saksalt abi otsima — nagu koer. Mõisa rendikoht. Nüüd on saks hädas, sina aitaja — koer ikka nagu suur vahemees.“

Nii kõneleb taat, aga eit sellest ei hooli. Teeb oma. Mõtleb lapsele ja silitab peni selga:

„Kena loomake!“

Koera selg jääb endiselt lahjaks, ei näe Sääre eit kunagi oma kaussi ta ees.

Kena loomake aga polegi nii kena. Eit virutab talle mõnikord, kui keegi pole nägemas, kiviga. Ei seisa, kurivaim, mujal, ikka kipub nuuskima peenarde vahele. Tallab vanainimese töövaeva. Kukub teinekord veel kraapima, lõhub nii, et must mullasoru käib vastu taevast, sibulad ja peedid tagant järele. Mis südamega sa seda pealt vaatad? Muudkui vala pähe sellega, mis kätte juhtub. Mina rohin ja kastan, hoian nagu oma silmatera — selleks, et koer ära solgiks! Anna ikka teinekord nii, et jääb jalust maha, siis tead, et rahu majas, mõtleb eit tigidana.

Ta on niisugustel juhtudel viha täis ja mühiseb tükk aega ka siis veel, kui väike linalakk juurde tuleb.

Pikkamisi annab süda järele ja siis ütleb eit: „Eks sa mine Rahu männikusse, sul head silmad, mõne muuluka ikka suhu nopid. Võta koer kaasa, tõmmaku seal kraapida kas või hing välja!“

Kui eit nüüd veel kausiga viib, siis ta koera enam ei mainigi, süda nagu ei luba seda risu suhu võtta. Aga suvitaja ise, laste ema, naeratab kitsa näoga tänu-

likult ja sõnab oma kange keelega, et teie ikka nii hea, hoolitsete me koera eest.

Koera eest...

Kuidas sa jätad toomata, nüüd nad ju harjunud saama ja ootavad, mõtleb eit. Ma ise ka vaene, aga ega see mind enam vaesemaks tee, kui ma vahetevahel tilgakese suppi ja mõnikord kantsaka sooja leiba annan. Mis seda rääkida, andmine teeb südame kergeks, aga raske on niisama pealt vaadata, kui teise kõht on tühi.

Koeraga aga on eit lõplikult riius. See ei võta õppust, vaid läheb üha enam ülekaite. Vähe sellest, et pöörab peenrad pahempidi. On hakanud ka vargile. Viib kanapesast munad ära. Seda oli juba mõne aja eest märgata. Täna eit tabab ta teolt. Sa igavene vaenlane! Kas vähe oled veel mulle südamevalu teinud? Üks pahandus teise peale. Mis õigusega sa mind kiusad? Mu oma kodus! Kõik aiamaa oled üles tõngunud, nüüd see ka veel, et vargile! Raisk niisugune, et sa kärvaks!

Eit valab terava kiviga talle pähe. Loom teeb käuks! ja jääb pikali maha. Karjub, see on ta surmaeelne hädahääl. Nüüd nad muidugi jooksevad siia kokku. Kõik selgub neile. Patakas on käes, mõtleb eit. Koer on valmis. Näevad, kes tegi. Teadagi, mis nüüd tuleb. Pahandus ja nutt siin, külas aga lai naer. Aga Sääre eit ei karda sel hetkel Pärtli Kaarli parastavat nägu, vaid tal on kahju millestki muust. Nii kahju, et silmad kargavad tihedalt vett täis: kuidas sa nüüd enam kausiga lähed, kui koer on surnud?

SISUKORD

	Lk.
Lapsepõlv	5
Maapoiss	47
Väejooksik	68
Pärast püssipauku	94
Kaunis kingitus	123
Abi vaesele	143
Tühi varesepesa	156
Vanaduse üksinduses	177
Sääre eit ja suvitaja	206

Vastutav toimetaja *B. Kangro*. Tehniline toimetaja *E. Just*.
Korrektor *R. Aegna*. Kaas *M. Roosma*. Paberi kaust
53 × 78. Trükiarv 850. Trükipoognaid 13¹/₂. Autoripoog-
naid 8,06. Arvestuspoognaid 8,07. Natsionaliseeritud Noor-
Eesti trükikoda. Tartu, 1940.

Hind 8 rbl. Köide 6 rbl.

П. Крустен: Разгромленное гнездо. ГИЗ Художественная
Литература и Искусство. Тарту.